

De Strijd om het Zeewezen

De Zeeuwse strijd voor maritieme onafhankelijkheid

1588-1597

door

Tijmen Gengler

Thesis ingeleverd als onderdeel van de studie

‘Politiek en Maatschappij in Historisch Perspectief’

om te behalen de graad van

MASTER OF ARTS

Scriptie Begeleider:

Dr. G. de Bruin

Aan de Universiteit Utrecht

Februari 2016

‘s Gravenhage

Inhoudsopgave

1. Introductie.....	2
1.1. Aanleiding.....	2
1.2. Vraagstelling en structuur.....	2
1.3. De Hollandocentrische traditie.....	3
1.4. Bronnen voor het onderzoek.....	4
2. Het zeewezen voor de Opstand	6
2.1. Het zeewezen vlak voor de Opstand	6
2.2. De vorming van het zeewezen.....	8
2.3. De plaats van Zeeland	9
2.4. Conclusie	10
3. Het zeewezen tijdens de eerste jaren van de Opstand	11
3.1. Het zeewezen na het uitbreken van de Opstand	11
3.2. De gevolgen van de Opstand voor de maritieme organisatie en de rol van Zeeland....	12
3.3. Strijd en samenwerking met Holland.....	15
3.4. Conclusie	16
4. De centralisatiepogingen.....	17
4.1. Eén doel, drie strijdpunten	17
4.2. De convoeien en licenten.....	17
4.3. De inrichting van de admiraliteitscolleges.....	23
4.4. Het College van Superintendentie der Admiraliteit	25
4.5. Conclusie	28
5. Samenwerken onder dreiging	30
5.1. De blokkade van de Vlaamse kust	30
5.2. Konvoieren en kruisen	33
5.3. De Spaanse dreiging.....	34
5.4. Conclusie	36
6. Naar de ordonnantie	37
6.1. De laatste centralisatiepogingen en geschillen	37
6.2. De machtsverhouding	40
6.3. De ordonnantie van 1597	41
6.4. Conclusie	44
7. Conclusie	45
Bibliografie.....	48

1. Introductie

1.1. Aanleiding

Eind zestiende eeuw sloten de Zeven Verenigde Provinciën in de jonge Republiek een compromis over hun zeezaken door middel van de ordonnantie van 13 augustus 1597. Voor één jaar zouden vijf admiraliteiten de bescherming en de belastingheffing van de zeehandel voor hun rekening nemen. Drie van deze colleges waren in de provincie Holland gevestigd, één in Friesland en één in Zeeland. Hoewel deze instellingen formeel onder de Staten-Generaal vielen, waren ze onlosmakelijke verbonden met hun gewest. In Holland behoorden zij tot een bepaalde stad en streek; daarentegen hadden de Staten van Zeeland een onbeperkte greep op de Zeeuwse admiraliteit. Dit kwam mede omdat de leden van de Gecommitteerde Raden tegelijk in het admiraliteitscollege zaten. Deze verdeling van de zeezaken werd stilzwijgend verlengd tot het einde van de Republiek in 1795. Deze stabiliteit is opmerkelijk omdat het zeewezen, en het beheer ervan, in de periode daarvoor onderwerp waren van een heftige strijd. Het compromis was het resultaat van deze tweestrijd tussen Holland en Zeeland. De Staten van Holland en de Staten-Generaal wilden het liefst voor de gehele Republiek één admiraliteitscollege invoeren. Dit stuitte op fel verzet van vooral, maar niet alleen, Zeeland. Dit gewest wilde de macht en controle over zijn zeezaken niet uit handen geven aan een centraal, in Holland gevestigd orgaan. Zeeland was door zijn belang voor de opstand en de zeehandel bij machte om deze strijd met Holland aan te gaan. In de eerste decennia van de Republiek, een periode van grote politieke onzekerheid en groot gevaar, vochten zij dit duel uit en kwamen de ordonnantie overeen.

Deze strijd en de halsstarrigheid van Zeeland om controle te houden over de eigen marine zijn in de geschiedschrijving regelmatig gesignaleerd.¹ De Zeeuwse strijd is echter zelden beschreven en geanalyseerd. De Zeeuwse houding kwam er dan slecht af. Het beleid van Zeeland werd beschreven als ‘obstructiepolitiek’ en de inwoners werden getypeerd als ‘recalcitrante Zeeuwen’.² Dit heersende beeld doet geen recht aan de situatie. Daarom zal in dit onderzoek opnieuw worden gekeken naar de Zeeuwse strijd om de controle over het beheer ter zee te behouden. Daarnaast wordt gekeken naar deze tweestrijd omdat het resultaat tot de verbeelding spreekt. Het kleine Zeeland, dicht bij de vijand en het gevaar, kreeg het aan de stok met het grote Holland, ver weg van de vijand. Hoe kreeg het kleine gewest het voor elkaar om het zeewezen in de Republiek zolang te gijzelen en als winnaar uit de strijd te komen? Of is dit beeld gekleurd door de latere ontwikkelingen en machtsverhoudingen in de Republiek?

1.2. Vraagstelling en structuur

Deze maritieme strijd roept vragen op waarop een antwoord zal worden gezocht. Er is echter maar één hoofdvraag:

Waarom hield Zeeland bij de wording van de Republiek unificatie van het zeewezen tegen en hoe wist het gewest zijn doel te bereiken?

Door middel van deelvragen zal worden getracht hier antwoord op te geven. De deelvragen vormen een historisch en theoretisch kader. Iedere vraag zal worden behandeld in een apart hoofdstuk. De vragen luiden als volgt:

Hoe was het zeewezen in de Nederlanden bij de aanvang van de Opstand georganiseerd? Hoe is deze structuur te verklaren? Welke plaats nam Zeeland hierin in?

---

¹ Door onder anderen maritieme historici Louis Sicking, Alfred T. Mahan, J. van der Poel, en H.G. van Grol

² ZA, Resolutiën van de Gecommitteerde Raden ter Admiraliteit in Zeeland, p. XIV-XV

Wat veranderde er in de organisatie van het zeewezen na de opstand van Holland en Zeeland in 1572 en hoe trachtte Zeeland zijn belangen veilig te stellen?

Welke organisatie trachtten Holland en de Staten-Generaal voor het zeewezen en de convoeien en licenten door te voeren en hoe stelde Zeeland zich hierbij op?

Hoe wilden Holland en de Staten-Generaal de blokkade van de Vlaamse kust en de strijd ter zee voeren, hoe stelde Zeeland zich hierbij op, en hoe verliep de samenwerking?

Waarom waren de Staten-Generaal en de Staten van Holland niet in staat het Zeeuwse verzet te breken en waren zij uiteindelijk genoodzaakt in de Zeeuwse zelfstandigheidsdrang te berusten bij de ordonnantie van 1597?

Alvorens er een antwoord op deze vragen zal worden gezocht is het van belang enkele onderwerpen beknopt te behandelen. Als eerste zal worden gekeken naar de beoordeling van dit probleem in de geschiedschrijving. Zoals aangegeven werden de Zeeuwse motieven vaak negatief beoordeeld. De 'schuld' voor de strijd werd bij Zeeland gelegd. Dit past binnen de Hollandocentrische geschiedschrijving. Tevens zullen de bronnen voor dit onderzoek worden toegelicht.

1.3. De Hollandocentrische traditie

In de negentiende en twintigste eeuw tot aan de jaren 1960 was de geschiedschrijving in Nederland onderworpen aan sterke nationalistische, orangistische en Hollandocentrische invloeden. Het nationaal belang werd in deze tradities vereenzelvigd met het huis van Oranje of met het gewest Holland. Ondanks dat zij tegenovergestelde ideeën hadden was de denkwijze vergelijkbaar. Protestants-orangistische historici zagen de prinsen van Oranje als het bindmiddel binnen de gedecentraliseerde Republiek, terwijl de Hollandocentrische traditie ervan uitging dat juist Holland deze functie innam. Beide zijden beschuldigden de ander ervan zich enkel om het eigen belang te bekommeren en cohesie tegen te werken. De kleinere gewesten binnen de Republiek kwamen er in beide gevallen slecht af en hun bijdrage en geschiedenis werden verwaarloosd. De geschiedenis van het begin van de Opstand en de Republiek is doorgaans vanuit het gewest Holland beschouwd. Deze Hollandocentrische benadering is in tal van publicaties zichtbaar en is van groter belang voor het ontleden van de strijd hier beschreven dan de orangistische geschiedschrijving. Slechts zelden wordt er over de andere provincies gesproken of wordt hun een significant aandeel toebedeeld. Deze houding heeft geleid tot een vertekend beeld. In vergelijking met andere gewesten wordt Zeeland vaker vermeld. Het wordt dan in bijna alle gevallen samen genoemd met Holland. De focus blijft echter rusten op Holland, dat wordt gezien als de motor achter de Opstand. Historici hebben de andere gewesten genegeerd omdat zij meenden '*alles wat buiten Holland geschiedde was van betrekkelijk gering belang*'.³

Met de vereenzelving van Holland en de Republiek liet men ook de belangen van beide partijen in elkaar overlopen. De Hollandse drang om de andere gewesten rond zich te centraliseren en zijn ambitie voor unificatie zijn voorgesteld als het belang van de Republiek. Hierdoor negeert de Hollandocentrische geschiedschrijving niet alleen de ontwikkelingen, motieven en bijdragen van de andere gewesten, maar plaatst deze indien vermeld in een kwaad daglicht. De afwijkende belangen en ideeën van gewesten zoals Zeeland worden afgedaan als aanvallen op de Republiek en de Opstand. Hierdoor lijkt het of kleine gewesten het algemene belang van de Opstand wilden opofferen aan het eigen belang. Hun

---

³ P.L. Muller, 'De Staat der verenigde Nederlanden', p. 77

beweegredenen hadden echter een legitieme achtergrond. Zij hadden hun eigen, afwijkende belangen en wensten daar zeggenschap over te houden en deze te beschermen tegen het dominante Holland.

Het Zeeuwse onafhankelijkheidsstreven is negatief beoordeeld als ‘eigengereid’ gedrag.⁴ Onder hen die Zeeland hebben afgeserveerd zijn bekende historici als J. van der Poel en J.E. Elias.⁵ H.G. van Grol klaagde in 1936 al dat Elias Zeelands aandeel in de Opstand ‘stiefmoederlijk bedeelde’.⁶ Historici hebben recentelijk getracht het Hollandocentrisme te doorbreken of te corrigeren. Daaronder is Jonathan Israel met *The Dutch Republic. Its Rise, Greatness, and Fall*. Nochtans is ook zijn boek voornamelijk gevuld met het Hollandse verhaal.⁷ De Zeeuwse kant is belicht door Doeke Roos. Zijn proefschrift focust zich op het Zeeuwse geslacht Evertse en zijn verbinding met de marine.⁸ Daarnaast heeft Kluiver in zijn proefschrift *De Souvereine Independenten Staat Zeeland* de Zeeuwse kant van de strijd voor onafhankelijkheid en de zoektocht naar een eigen identiteit onderzocht. Hij startte zijn onderzoek mede omdat Zeeland als provincie ‘mideeld was in geschiedschrijving’.⁹

Dit onderzoek is een aanvulling op de studies die getracht hebben de situatie van Zeeland vollediger en objectiever te benaderen. De nadruk zal liggen op de periode 1588 tot 1597. De Nederlanden waren in opstand gekomen tegen de centralisatiepolitiek van Filips II en zij werden gedreven door hun hang naar onafhankelijkheid. In hetzelfde licht moet de strijd tussen Holland en Zeeland worden gezien. Beide gewesten kwamen op voor hun eigen belangen. Het machtige Holland wilde de baas zijn en alle gewesten naar zijn hand zetten. Zeeland ging de strijd aan met Holland om de controle niet te verliezen over het eigen zeegebeuren dat essentieel was voor het eigen bestaan. Dit onderzoek zal proberen de Hollandocentrische geschiedschrijving te corrigeren en de ontwikkelingen in de juiste verhoudingen te laten zien. Hierbij dient gewaakt te worden voor het doorslaan naar het Zeeuwse perspectief.

1.4. Bronnen voor het onderzoek

Voor deze scriptie is onderzoek gedaan. Na overleg met dr. de Bruin van de Universiteit Utrecht en dhr. van Loo van het Zeeuwse Archief (ZA) zijn meerdere primaire bronnen bestudeerd. De bronnen voor de Zeeuwse Admiraliteit zijn voor de jaren 1580 en 1590 talrijk. In 2012 bracht het Zeeuws Archief de bronnenuitgave *Resolutiën van de Gecommitteerde Raden ter Admiraliteit in Zeeland, 1584-1609* uit.¹⁰ Deze getranscribeerde uitgave maakt de besluiten en vergaderingen van dit college veel toegankelijker. Slechts voor de tijd maart-juni 1590, september 1597 en september-oktober 1602 vertoont de collectie hiaten.¹¹ Tevens zijn in het Zeeuwse Archief de *Gedrukte Notulen van de Staten van Zeeland* geraadpleegd. De jaren tussen 1575 en 1598 zijn bestudeerd. Ook deze hebben vruchtbaar materiaal aangeleverd voor de Zeeuwse zijde.¹² In de Londense British Library (BL) is gebruik gemaakt van de Resolutiën van de Staten van Holland van de jaren 1575 tot en met 1597.¹³ Zodoende kan ook de Hollandse kant worden beoordeeld en vergeleken met die van

⁴ Doeke Roos, ‘Varen en Vechten’, p. 18

⁵ Van der Poel ‘Het Particularisme van Zeeland en de Convooyen en Licenten’, p. 1-50

⁶ Roos, ‘Varen’, p. 19

⁷ Henk van Nierop, *Ons Erfdeel. Jaargang 38*

⁸ Anderen voorbeelden zijn: De tapijten van Zeeland, *Zeeland en de Opkomst van de Republiek. Handel en Strijd in de Scheldedelta, De Souvereine Independenten Staat Zeeland*

⁹ Kluiver, ‘De Souvereine Independenten Staat Zeeland’, Voorwoord

¹⁰ Loo, van (Ed), I.J. Resolutiën van de Gecommitteerde Raden ter Admiraliteit in Zeeland 1584-1609 (Middelburg, 2012) ZA (Zeeuwse Archief)

¹¹ ZA, Resolutiën, Deel I, p. XX

¹² Zeeuws Archief (ZA), Gedrukte Notulen Staten van Zeeland 1574-1807. Inventaris nummer 2.2.

¹³ British Library (BL), Resolutiën 1524-1570, 1575-1795. Resolutiën Staten van Holland, S.599.b.

Zeeland. Tevens is er voor deze scriptie gebruikt gemaakt van de *Resolutiën der Staten-Generaal van 1576 tot 1609, eerste deel*, van N. Japikse.¹⁴ Zowel de gewone als de ‘secrete’ resoluties geven inzicht in de relatie tussen Zeeland en de Staten-Generaal en lichten ook het algemene defensiebeleid van de Staten Generaal toe.

---

¹⁴ Toegang verkregen tussen 2012 en 2015 via <http://www.historici.nl/retroboeken/statengeneraal/#source=1OR&page=0&accessor=toc&view=imagePane>

2. Het zeewezen voor de Opstand

De strijd tussen Holland en Zeeland kent een voorgeschiedenis. De situatie waarin de tweespalt zich kon ontwikkelen dient te worden geanalyseerd en beschreven. Het eerste hoofdstuk zal trachten dit te doen en zal antwoord geven op de eerste deelvraag in drie delen. Ten eerste: Hoe was het zeewezen in de Nederlanden in de jaren 1560 bij de aanvang van de Opstand georganiseerd? Ten tweede: hoe is deze structuur te verklaren? En ten derde: welke positie nam Zeeland hierbij in? Eerst zal worden gekeken naar de Ausgangssituatie van het zeewezen vlak voor de Opstand. Daarna zal een korte historische schets inzicht geven in de wijze waarop deze situatie is ontstaan. Als laatste wordt de positie van Zeeland in deze voorgeschiedenis belicht.

2.1. Het zeewezen vlak voor de Opstand

Vlak voor de Opstand was er geen sprake van maritieme samenwerking tussen de gewesten in de Nederlanden. De centralisatiepolitiek van de Habsburgers kende een wisselend succes maar met de dood van twee centrale figuren, eind jaren 1550, kwam ook de laatste poging tot centralisatie van het zeewezen ten einde. Eén van hen was de admiraal en stadhouder van Holland en Zeeland, Maximiliaan van Bourgondië. Na zijn dood werden de functies van admiraal en stadhouder gescheiden. Hierdoor verloor de admiraal zijn gezag in Holland. Door de verhuizing van de admiraliteit van Veere naar Gent en door de benoeming van een admiraal die geen Heer van Veere was, verloor hij ook in Zeeland zijn macht.¹⁵ De overkoepelende admiraal bezat dus niet langer een machtspositie in de twee kerngewesten. Hierdoor verdween de mogelijkheid om tot een effectieve, ‘centrale’ maritieme organisatie te komen.¹⁶ Holland keerde terug naar zijn traditionele particularistische opstelling.¹⁷ Zeeland accepteerde de admiraal niet meer aangezien het zich niet vertegenwoordigd voelde in het nieuwe college. De admiraliteit in Gent bestond voornamelijk uit mensen uit de regio en was hiermee een Vlaams college.¹⁸ De intentie ervan was om nauwer samen te werken met de centrale regering in Brussel. De invloed die Holland en Zeeland verwachtten te kunnen uitoefenen op het college was te verwaarlozen. Als gevolg hiervan trokken zij hun eigen plan en gehoorzaamden het Gentse college, onder leiding van de Brusselse admiraal Filips van Montmorency, niet.¹⁹

De maritieme politiek werd ook beïnvloed door de algemene ontwikkelingen in de Nederlanden. In 1555 was Filips II zijn vader Karel V opgevolgd. Zijn financiële en religieuze beleid in de Nederlanden wakkerden de particularistische gevoelens en ambities aan. Hij vertrok in 1559 naar Spanje om zijn rijk te besturen.²⁰ De invloed van de Nederlanden nam door de grote afstand tot de landsheer aanzienlijk af. Een groeiende ontevredenheid was het gevolg. Deze was al niet gering door de belastingdruk die sinds 1540 gestaag was gegroeid.²¹ De belastingverhoging van Filips II was bedoeld om de slechte financiële positie van zijn rijk te verbeteren.²² Hij wilde minder afhankelijk worden van de ‘beden’ die de Staten toestonden. Deze gaven de gewesten te veel macht.²³ Doordat Filips II zijn beleid strikt liet uitvoeren escaleerde de onvrede. Zijn streng religieuze houding gooide

---

¹⁵ De Meij, ‘Oorlogsvaart’, p. 326 en Pollentier, ‘Admiraliteit’, p. 300 in *Maritieme Geschiedenis van Nederland (MGN)*; Sicking, ‘De admiraliteit van Vlaanderen tussen 1537 en 1560’, p. 249-250

¹⁶ Sicking, ‘Neptune and the Netherlands. State, Economy, and War at Sea in the Renaissance’, p. 443

¹⁷ Pollentier, ‘Admiraliteit’ p. 300 in *MGN*

¹⁸ Sicking, ‘Neptune’, p. 444

¹⁹ Eeckhout, ‘Het Admiralenboek. De vlagofficieren van de Nederlandse marine 1382-1991’, p.17

²⁰ Van Gelderen, ‘Op zoek naar de Republiek’, p. 14-15

²¹ Israel, ‘De Republiek, 1477-1806’, p. 138

²² Parker, ‘The Dutch Revolt’, p. 33

²³ Van Gelderen, ‘Op zoek’, p.16-17

enkel meer olie op het vuur. Filips II wilde de katholieke kerk beschermen tegen het Calvinisme. In zijn strijd voor de kerk was hij compromisloos. Dit stuitte velen in de Nederlanden tegen de borst. Zij waren wel bereid om tot een alternatief te komen.²⁴ De groeiende spanning leidde tot troebelen en problemen die de normale gang van zaken in de weg stond en van een centraal geleide overheid was hierdoor weinig sprake.²⁵

Op maritiem gebied wakkerde de situatie de decentralisatie aan en betekende deze het einde van de samenwerking tussen de gewesten en de centrale overheid. Zo werd de kleine vaste vloot, die in 1550 was aangekocht, al snel verkocht. De centrale overheid en de gewesten wilden geen van beiden voor de kosten opdraaien en kwamen er samen niet uit. De vloot was nooit groot genoeg geweest om alleen te kunnen opereren. Haar verkoop was een symbool voor het einde van de samenwerking in de Nederlanden. Holland handelde wederom naar eigen inzicht en in eigen belang. Het betaalde niet langer directe belastingen voor het beheer van het zeewezen en bepaalde per geval de bijdrage voor samenwerking.²⁶ Niet alleen tussen de gewesten en het centrale gezag bestond onenigheid, ook tussen de gewesten onderling. Tussen 1560 en 1568 vond geen konvooiering plaats. De gewesten kwamen er niet uit en duldden geen initiatief van de centrale overheid.²⁷ De admiraal, Filips van Montmorency, zorgde enkel voor meer onrust. Hij wilde dat Holland zijn macht zou erkennen en ging de strijd aan. Hij verloor deze en enkel door tussenkomst van Willem van Oranje, sinds 1559 stadhouder van Holland en Zeeland, kwam het in 1565 tot een compromis.²⁸ De admiraal werd alleen in naam erkend; hij had geen daadwerkelijke macht.²⁹ In een periode vol politieke spanningen was dit het hoogst haalbare.

In het politieke protest van de Nederlanden waren Willem van Oranje en Filips van Montmorency leidende figuren. Zij waren voor een compromis in de religieuze en politieke tweespalt. Hierin stonden zij recht tegenover Filips II, die geen versoepeling toeliet van de vervolging van ketters. Hij negeerde het advies van de Raad van State betreffende politieke en religieuze hervormingen.³⁰ De Nederlandse lagere edelen dwongen desondanks met een smeekschrift enkele concessies af. Deze werden uiteindelijk niet gehonoreerd door Filips II.³¹ Hierdoor groeide de onvrede verder, die uitliep op de Beeldenstorm.³² Om de Nederlandse opstandelingen en ketters in het gareel te krijgen en te straffen werd de hertog van Alva gestuurd. Hij vervolgde de leiders en continueerde de harde en compromisloze lijn van Filips II.³³ Dit zorgde uiteindelijk voor een onherstelbare breuk tussen de vorst en zijn onderdanen. Door de machtsstrijd op het land was maritieme unificatie en samenwerking onmogelijk. Alva deed wel een poging. Hij verenigde in 1567 wederom het admiraalschap en het stadhouderschap van Holland en Zeeland in één persoon: Maximilien de Hénin-Liétard, de graaf van Bossu.³⁴ Dit gebeurde nadat Willem van Oranje was gevlucht en Filips van Montmorency was gearresteerd. Deze maatregel en het beleid van Alva leidden niet tot een effectieve samenwerking. De gewesten gingen hun eigen gang op het gebied van het zeewezen. Alva en de centrale instituties te Brussel waren niet bij machte hier iets aan te doen. De politieke problemen waren hiervoor te groot.

---

²⁴ Parker, 'Dutch', p. 57-59; Israel, 'Republiek', p. 151

²⁵ Eekhout, 'admiralenboek', p.17; Van Gelderen, 'Op zoek', p.17

²⁶ Sicking, 'Neptune', p. 417-419, 495

²⁷ De Meij, 'Oorlogsvaart' p. 326 in *MGN*

²⁸ Bos-Rops, Smit en van der Vlist, 'Holland bestuurd. Teksten over het bestuur van het graafschap Holland in het tijdvak 1299-1567', p. 494-496, 100

²⁹ De Jonge, 'Geschiedenis van het Nederlandsche Zeewezen' p. 49-50

³⁰ Parker, 'Dutch', p. 45-56; Israel, 'Republiek', p. 154

³¹ Groenveld, 'De Tachtig Jarige Oorlog', p. 90-99; Parker, 'Republic', p. 99

³² Parker, 'Dutch', p. 56

³³ Groenveld, 'Tachtig', p.98-106

³⁴ Eekhout, 'Admiralenboek', p. 17

2.2. De vorming van het zeewezen

De maritieme chaos in de Nederlanden vlak voor de Opstand had een lange voorgeschiedenis. Vlaanderen, Holland en Zeeland hadden sinds de veertiende eeuw grote belangen ter zee.³⁵ De verdediging van de uitgebreide handel was van levensbelang. Handelsschepen en handelsroutes moesten worden beschermd, vijandelijke handelsschepen, oorlogsschepen en kapers moesten worden bestreden, de kust moest worden beschermd tegen invasie en blokkade, en de macht ter zee moest worden geëtaleerd.³⁶ In Vlaanderen benoemde de graaf al snel een admiraal, een permanente functionaris, die zeer beperkte macht had, maar de eigengereidheid van de steden en onderdanen aan banden legde.³⁷ Eind veertiende eeuw verscheen ook in Holland en Zeeland een admiraal. Deze functie was van tijdelijke aard.³⁸ De gewesten en steden brachten zelf de middelen op voor maritieme samenwerking. Zij droegen enkel bij als zij belang hadden bij de onderneming, zodat de samenstelling van de vloot sterk uiteenliep.³⁹ Toen Holland en Zeeland in 1428 in handen vielen van hertog Filips de Goede, die ook graaf van Vlaanderen was, kwam hier verandering in.⁴⁰ De hertog benoemde een tweede admiraal naast die van Vlaanderen: de '*Général admiral de la mer d'Artois, de Boulenois, de Hollande, de Zeelande et Frise*'. Holland en Zeeland duldden geen inbreuk op hun lange traditie van zelfbeschikking en zelfredzaamheid. Zij erkenden de admiraal niet, die steeds meer een '*hofdignitaris*' werd.⁴¹ Toch wisten de hertogen van Bourgondië stap voor stap meer greep te krijgen op het zeewezen en de organisatie daarvan, ondanks alle verzet en tegenwerking.

De strijd om de macht in het zeewezen werd met wisselend succes door het centrale gezag en de gewesten gevoerd. In tijden van politieke chaos waren de gewesten in staat hun positie te versterken. Dat was het geval in 1477, na de dood van Karel de Stoute. Door het Groot Privilege konden de gewesten, ook in maritiem opzicht, zelfstandiger optreden.⁴² In 1488 trachtte Maximiliaan zijn macht te herstellen. De twee admiraalsposities in de Nederlanden werden samengevoegd.⁴³ Dat had geen succes. Holland, Zeeland en in mindere mate Vlaanderen accepteerden de admiraal niet.⁴⁴ De gewesten lieten hun eigen belang prevaleren en beschouwden elkaar veel meer als rivalen dan als bondgenoten.⁴⁵ De bepaling van de eigen identiteit speelde hierin een grote rol. Deze lag op gewestelijk niveau.⁴⁶

---

³⁵ Degryse, 'Uit de Geschiedenis van onze zeemacht: De oorsprong van de admiraliteit van Vlaanderen onder Lodewijk van Male p. 192; Blockmans, 'Alternatives to monarchical centralisation: the great tradition of revolt in Flanders and Brabant.', p. 145-154; Mahan, 'The Influence of Sea Power Upon History, 1660-1783', p. 67; Jansen, 'Noorden', p. 102 in *MGN*

³⁶ Mahan, *Sea Power*, p. 26, 67; Glete, *Warfare*, p. 33-34, 65-159

³⁷ Degryse, 'oorsprong' p. 180; Pollentier, 'admiraliteit' p. 295 in *MGN*; Sicking, 'Zeemacht en Onmacht: Maritieme Politiek in de Nederlanden 1488-1558' p. 20; Degryse, 'De admiraals en de eigen marine van de Bourgondische Hertogen 1384-1488' p. 141

³⁸ Glete, 'Warfare at sea, 1500-1650; maritime conflicts and the transformation of Europe', p. 33-34

³⁹ De Jonge, 'Zeewezen' p. 3-10

⁴⁰ Blockmans, 'De Bourgondiërs; de Nederlanden op weg naar eenheid p. 113-114; Sicking, 'zeemacht' p. 29

⁴¹ Sicking, 'Neptune', p. 55, 59-61

⁴² Blockmans, 'Bourgondiërs' p. 225; Pollentier, *Admiraliteit (MGN)* p. 297; Blockmans, '1477 Het algemene en de gewestelijke privilegiën van Maria van Bourgondië voor de Nederlanden' p. 137; Sicking, *Neptune* p.64-65

⁴³ Ordonnantie op de Admiraliteit 1488 in Eeckhout, *Admiralenboek* p. 157-161; Sicking, 'Zeemacht' p. 13;

Blockmans, '1477' p. 137; Sicking, 'Neptune' p. 85 en Degryse, 'admiraals', p. 183

⁴⁴ Ordonnantie op de Admiraliteit 1488 in Eeckhout, *Admiralenboek* p.157-161; Sicking, 'Zeemacht' p. 45-53; Sicking, 'Neptune' p. 64-93

⁴⁵ Stein en Pollman, *Networks, Regions and Nations: Shaping Identities in the Low Countries, 1300-1650*, p. 221-239; Gunn, 'War and Identity in the Habsburg Netherlands, 1477-1559', p. 151

⁴⁶ Sicking, 'Neptune', p. 223-243; Kluiver, 'Independente' p. 12; Baalbergen, 'Van opstand tot onafhankelijkheid; de Unie van Utrecht en het ontstaan van een zelfstandige staat 1559-1609', p. 98; Stein, Pollman, *Networks*, p. 225-226; De Meij, 'Oorlogsvaart', p. 321; De Jonge, 'Zeewezen', p. 49;

De Habsburgse admiraal had geen autoriteit.⁴⁷ Alleen Zeeland gehoorzaamde hem na 1491 omdat hij Heer van Veere werd. Deze verbinding bleef decennialang bestaan. Buiten Zeeland duldde niemand inspraak op maritiem gebied. De admiraals zouden hun ‘eigen’ gewest bevoordelen.⁴⁸ Holland en Vlaanderen weigerden elke gehoorzaamheid.⁴⁹ De admiraal ging in 1540 de strijd voor erkenning aan met Holland. Holland gehoorzaamde pas in 1547, toen de admiraal en de stadhouder van Holland en Zeeland één persoon werden.⁵⁰ Karel V verenigde beide ambten in de persoon van Maximiliaan van Bourgondië. Dit was onderdeel van zijn pogingen meer centralisatie in het zeezezen te brengen, waarbij Cornelius de Schepper als beleidsadviseur optrad.⁵¹ Er werd een kleine vloot opgebouwd en een betere bescherming van de zeehandel en visserij geëntameerd.⁵² Het overlijden van De Schepper in 1555 en Maximiliaan in 1558 bracht het einde van deze kunstmatige samenwerking.⁵³ De admiraal was niet langer stadhouder van Holland en Zeeland en verloor zijn invloed in Holland. Hij was ook geen heer van Veere meer en verloor zijn macht in Zeeland. Beide gewesten keerden terug naar hun oude particularistische opstelling. Het vertrek van de admiraliteit naar Vlaanderen was de laatste mokerslag.⁵⁴ De admiraliteit, die bemand werd met Vlamingen, wilde nauw samenwerken met het centraal gezag in Brussel.⁵⁵ Hierdoor zagen Holland en Zeeland iedere kans op invloed vervliegen. Elke maritiem unificatie vervloog. De politieke en religieuze tweespalt tussen de Nederlanden en Filips II in de jaren 1560 versterkte de particularistische gevoelens.

2.3. De plaats van Zeeland

Het belang van de zeehandel voor Zeeland kan moeilijk worden overschat. Het gewest bestond enkel uit eilanden en de inwoners waren afhankelijk van de zee. Door de locatie van het gewest waren er vele handelsmogelijkheden, zowel met Zuid- als Noord-Europa.⁵⁶ In de veertiende en vijftiende eeuw groeide de handel van Zeeland gestaag. Dit kwam mede door het groeiende economisch belang van Antwerpen en het Vlaamse en Brabants achterland. De Walcherse rede lag in de aanlooproute naar Antwerpen en lag dichtbij bloeiende steden zoals Bergen op Zoom, Gent en Brugge.⁵⁷ Met de groei van de zeehandel ontstonden stapelplaatsen in Middelburg, Zierikzee en Arnemuiden. Zeeland kreeg eind veertiende eeuw de eerste admiraal. De steden stelden hem voor lange tijd aan.⁵⁸ In 1446 kreeg Zeeland van Filips de Goede de eerste admiraal, die tegelijk in de andere gewesten als zodanig fungeerde, behalve in Vlaanderen. Deze had weinig macht in het gewest. De werkelijke maritieme macht lag bij Hendrik II van Borselen als Heer van Veere en na 1453 ook Heer van Vlissingen.⁵⁹ Hij leidde

⁴⁷ Degryse, ‘admiraals’ p. 189; De Brakke, ‘Inleiding tot eene beschrijving der rechten van den Heer van Veere’ p. 22; Sicking, ‘Ten faveure van Veere en de vorst. De heren van Veere als makelaars in macht tussen zee en vasteland, ca. 1430-1558’ p. 45; Sicking, ‘neptune’ p. 98

⁴⁸ Sicking, ‘Zeemacht’ p. 76-91; Sigmond, ‘Nederlandse zeehavens tussen 1500 en 1800’ p. 30

⁴⁹ Sicking, ‘admiraliteit’ p. 241-250; Pollentier, ‘De admiraliteit en de oorlog ter zee onder de aartshertogen’ p.6

⁵⁰ Scheltus, Recueil van verscheyde placaten, ordonnantien, resolutien, instructien, ordres en lysten &c. betreffende de saacken van den oorlogh te water en te lande II, 23- 29; Sicking, ‘Neptune’ p. 105-131; Pollentier, ‘admiraliteit’ p.300; De Jonge, ‘Zeewezen’ p. 49

⁵¹ Donche, P. (2002): ‘SCHEPPER, de, Cornelius Duplicius, diplomaat van Karel V, staatsraad van de Nederlanden’, in: Nationaal Biografisch Woordenboek, (Brussel, Paleis der Academiën), XVI, kol. 675

⁵² Pollentier, ‘admiraliteit’, p. 300; Sicking, ‘Neptune’, p. 127-129, 182; Donche, ‘Schepper’, p. 675; De Meij, ‘Oorlogsvaart’, p. 325 in *MGN*; Sicking, ‘Zeemacht’ p. 160-175

⁵³ De Meij, ‘Oorlogsvaart’, p. 326 in *MGN*; Pollentier, ‘Admiraliteit’, p. 300 in *MGN*

⁵⁴ Pollentier, ‘Admiraliteit’ p. 300; Sicking, ‘admiraliteit’ p. 249-250; Sicking, ‘Neptune’, p. 443-444

⁵⁵ Sicking, ‘Neptune’, p. 444; Eekhout, ‘admiralenboek’, p.17

⁵⁶ De Jonge, ‘Zeewezen’ p. 11

⁵⁷ Kluiver, ‘Independente’ p. 54; Sicking, ‘Zeemacht’ p. 56-57

⁵⁸ Jansen, ‘Noorden’, p. 102 in *MGN*; De Jonge, ‘Zeewezen’ p. 11, 52-55

⁵⁹ Degryse, ‘admiraals’ p. 154-158

vloten voor de Bourgondische hertogen maar behield een onafhankelijke positie en werd nooit officieel admiraal.⁶⁰ Zijn zoon, Wolfert VI van Borselen, werd nog voor de dood van zijn vader tot admiraal aangesteld maar werd pas na zijn dood werkelijk vloothoofd.⁶¹ De admiraal had zodoende nu een machtsbasis in Zeeland. Wolfert VI verloor zijn titels en functie toen hij tijdens de strijd rond het Groot Privilege op het verkeerde paard wedde. Zijn dochter Anna van Borselen trouwde in 1486 met Filips van Bourgondië-Beveren, die de nieuwe Heer van Veere werd en benoemd werd tot admiraal. Tot 1558 bekleedde de Heer van Veere de functie van admiraal in de Nederlanden.⁶² Zeeland werd zodoende een maritiem machtscentrum.

Zeeland steunde als enige gewest de maritieme politiek van de Habsburgers. Het leverde schepen als de admiraal hierom vroeg. De Heer van Veere bezat op Middelburg na geheel Walcheren en had in de Staten van Zeeland veel invloed. Zeeland profiteerde van de voordelen die de admiraal voor het gewest wist binnen te halen. Holland en Vlaanderen waren hierdoor niet geneigd samen te werken. Toen de admiraal na 1558 niet langer Heer van Veere was, gehoorzaamde Zeeland ook direct niet meer. Het particularisme vierde hoogtij.

Holland en Zeeland hadden zeer uiteenlopende economische belangen. Zeeland was gericht op het Zuiden van de Nederlanden door de strategische plek ten opzichte van Vlaanderen en Brabant. Verscheidene Vlaamse steden waren in één getij bereikbaar terwijl Dordrecht twee dagen weg lag. Tevens was het gewest veel kwetsbaarder en was de dreiging groot. De economische band tussen Zeeland en Vlaanderen was sterk. De belangen van Holland lagen deels elders.⁶³ Holland had voor zijn eigen scheepvaart en handel op Engeland, Frankrijk en het Iberische Schiereiland Antwerpen niet nodig.⁶⁴ Het was echter voornamelijk op de Oostzeevaart gericht, die ook nauw met Antwerpen was verbonden. Zeeland was zich ervan bewust anders te zijn dan Holland en tegelijk een concurrent. Dit resulteerde niet in een aversie tegen Holland maar voedde wel de Zeeuwse identiteit.⁶⁵ Als illustratie verscheen in 1551 *Dye Cronijcke van Zeelandt*. Deze was geschreven door een bekende van de Heer van Veere, Maximiliaan van Bourgondië, Jan Jansse Reygersberch. Aan de betrouwbaarheid van de auteur kan worden getwijfeld, maar de strekking van de kroniek was duidelijk. Deze verkondigde en onderstreepte een nieuw Zeeuws zelfbewustzijn.⁶⁶

2.4. Conclusie

Bij de aanvang van de Opstand was er van een gecentraliseerd zeewezen geen sprake. De gewesten gingen hun eigen gang. Dit betekende dat er minimaal werd samengewerkt en dat ze voornamelijk voor zichzelf probeerden te zorgen. De politieke spanningen die uitmondten in de Opstand, versterkten deze situatie. De admiraal had niet de autoriteit of steun om de gewesten tot de orde te roepen. Zij hadden altijd al gezocht naar manieren om de greep op 'hun' zeewezen niet te verliezen. Steeds waren zij met het centrale gezag in de slag geweest om de maritieme macht. De macht over het zeewezen was nu eenmaal van levensbelang voor de gewesten. Te vuur en te zwaard bestreden zij met wisselend succes inmenging van het centrale gezag. Deze particularistische houding is kenmerkend voor de vroegmoderne periode. Zeeland was hierin niet anders dan de andere gewesten. Het had decennia lang de admiraal als Heer van Veere gehoorzaamd maar zodra deze verbintenis niet meer bestond erkende het de admiraal niet langer. Zeeland wilde zijn positie beschermen en verbeteren, gelijk ieder ander gewest.

---

⁶⁰ Sicking, 'Neptune' p. 49-50

⁶¹ Pollentier, 'admiraliteit' (*MGN*) p. 296-297; Sicking, 'Neptune' p. 53

⁶² Sicking, 'Neptune', p. 54-57; Pollentier, 'admiraliteit', p. 299

⁶³ Kluiver, 'Independente', p. 11

⁶⁴ Blockmans, 'The economic expansion of Holland and Zeeland in the fourteenth-sixteenth centuries', p. 57

⁶⁵ Kluiver, 'Independente', p. 11-12

⁶⁶ Brusse en Mijnhardt, 'Geschiedenis van Zeeland deel II. 1550-1700', p. 7

3. Het zeewezen tijdens de eerste jaren van de Opstand

De politieke spanningen tussen de Nederlanden en Filips II leidden in 1566 tot gewelddadig verzet. Zelfs hoge edelen als Egmont en Hoorne werden na de komst van Alva opgepakt en ter dood gebracht. Willem van Oranje vluchtte naar het Duitse Rijk en bereidde een invasie voor. Zijn eerste pogingen mislukten; de Nederlanden kwamen niet in opstand. Vier jaar later was er meer succes nadat Den Briel was veroverd door de watergeuzen. Dit hoofdstuk behandelt de volgende drie vragen: Wat gebeurde er met de zeemacht na het succes van de Opstand in Holland en Zeeland na 1572? Welke uitwerking had de nieuwe situatie op de maritieme organisatie en hoe wist Zeeland zich hierin te manifesteren? En hoe verliep tenslotte de samenwerking tussen Holland en Zeeland bij de strijd ter zee in de praktijk in de jaren 1570?

3.1. Het zeewezen na het uitbreken van de Opstand

De inname van Den Briel in 1572 veranderde de maritieme situatie, die in de jaren 1566-1572 niet was gewijzigd. De admiraliteiten werkten tijdens Alva niet samen en kenden geen centraal bestuur. Wel ondervonden de Nederlanden veel last van de watergeuzen. Zij werden na 1569 gesteund door Oranje en veroorzaakten grote schade.⁶⁷ Alva's pogingen hen te bestrijden hadden pas effect toen hij al hun thuishavens afnam, ook in Engeland.⁶⁸ De watergeuzen vertrokken naar de Nederlanden en veroverden op 1 april 1572 Den Briel.⁶⁹ Alva had met zijn financiële plannen veel steun verloren in de Nederlanden en de bevolking in handen van Oranje gedreven. Hierdoor heerste er een ander politiek klimaat dan in 1568. De plotselinge verovering van Den Briel was voor veel steden in Holland en Zeeland aanleiding om Oranje openlijk te steunen. Vlissingen en Enkhuizen gingen als eerste steden over en tot september 1572 volgden meer dan 40 andere steden hun voorbeeld.⁷⁰ Oranje kwam hierdoor in het bezit van uitvalsbases en havens.⁷¹ Hij werd tijdens de eerst vrije vergadering van de Staten van Holland en West-Friesland in juli 1572 bevestigd als stadhouder van Holland en Zeeland. Hij werd tevens 'soevereine admiraal' van beide gewesten.⁷²

Holland en Zeeland gingen hun eigen weg wat betreft het gewestelijk bestuur en het zeewezen. Ondanks de benoeming van Oranje was er sprake van verregaande decentralisatie. Beide gewesten hadden te maken met steden die loyaal aan de landsheer bleven, waaronder de belangrijkste steden: Amsterdam en Middelburg. Deze situatie bemoeilijkte de noodzakelijke samenwerking. De steden waren daarom voor het bestrijden van de Spaanse troepen, wat de hoogste prioriteit had, op zichzelf aangewezen.⁷³ Er was sprake van een burgeroorlog, waarin kleine onderdelen zichzelf organiseerden. Zo hadden in Zeeland de steden Vlissingen, Veere en Zierikzee hun eigen admiraal. Zij kwamen pas later onder één admiraal te staan.⁷⁴ Tegen het einde van 1572 waren er drie regio's ontstaan die op eigen houtje tegen de Spaanse troepen vochten: Noordelijk Holland, Zuidelijk Holland en Zeeland. De drie regio's hadden hun eigen luitenant-admiraal, en Noordelijk Holland had er zelfs meerdere. Alleen in bijzondere gevallen, zoals bij het helpen van het belegerde Leiden en het oplossen van het tekort aan manschappen voor de vloot in Zeeland, werd er door Holland en Zeeland

---

⁶⁷ De Meij, 'Oorlogsvaart', p. 327 in MGN; Jonge, 'Zeewezen' p. 173-174; Pratt en Gorey, 'The Battles That Changed History', p. 155; Van Loo, For Freedom and Fortune. The Rise of Dutch Privateering in the first half of the Dutch Revolt, 1568-1609, p. 174

⁶⁸ Groenveld, 'Kogel', p. 111

⁶⁹ Pratt, Battles, p. 155-156

⁷⁰ Groenveld, 'Kogel', p. 104-108, 112

⁷¹ Hullu, 'Inventaris van het archief van de Admiraliteitscolleges, 1586-1795', p. 8-12

⁷² Grol, 'Het Zeeuwsche Prijzenhof te Vlissingen' p.236

⁷³ De Meij, 'Oorlogsvaart', p. 330

⁷⁴ Roos, 'Varen' p. 41

samengewerkt.⁷⁵ De verbrokkelde staat van de gewesten en de continue dreiging van de Spaanse troepen zorgden voor weinig mogelijkheden om samen te werken.

De verbrokkelde situatie zorgde aanvankelijk voor chaos, maar geleidelijk kwam de organisatie op gang. De opstandelingen wisten te land de opmars van het Spaanse leger een halt toe te roepen. Ter zee bleken zij de vloot van de landsheer ruimschoots de baas te zijn. De schepen van Filips II waren slecht voorbereid op de strijd in Hollandse en Zeeuwse wateren en hun bemanning was lang niet zo bekwaam als die van Hollandse en Zeeuwse schepen.⁷⁶ Alle maritieme confrontaties met uitzondering van die op het Haarlemmermeer werden door de rebellen gewonnen. Dit zorgde ervoor dat zij ter zee de macht hadden om belastingen te heffen en de wateren te beheersen. Zo werden door Zeeland vanaf 1572 en door Holland vanaf 1573 de convoien en licenten geheven. De convoigelden werden geheven op alle handel van neutrale schepen om de bescherming ter zee te bekostigen en de licenten waren bedoeld voor de schepen die handel dreven met de vijand. Deze belastingen moesten de strijd tegen de landsheer bekostigen.⁷⁷ De kaapvaart op vijandelijke schepen was een andere manier om geld binnen te krijgen, terwijl deze natuurlijk ook de vijand schade berokkende. Er werd een aanzienlijke hoeveelheid geld opgehaald uit de veiling van gekaapte schepen en goederen, die door de betrokken steden werd belast. Dit was nodig omdat de zeehandel een behoorlijke klap had gekregen door de onverwachte opstand.⁷⁸ Mede door de verbeterde organisatie en de ontvangen belastinginkomsten konden de regio's de strijd volhouden.

De successen die Holland en Zeeland boekten stonden los van elkaar. Elk gewest had zijn eigen schepen en manschappen die de vijand in en rond zijn eigen wateren bestreed. De Zeeuwen bevochten de landsheerlijke schepen met succes. Zo werden direct na de overgang van Vlissingen tientallen schepen uit Antwerpen veroverd. Veel schepen die het aan de landsheer loyaal gebleven Middelburg kwamen bevoorraden, werden het slachtoffer van de Zeeuwen. In 1573 werd fort Rammekens veroverd.⁷⁹ De Zeeuwen boekten tevens succes bij Lillo en in de slag bij Reimerswaal, wat uiteindelijk leidde tot de inname van Middelburg.⁸⁰ Holland behaalde zijn grootste succes op de Zuiderzee. Daar versloeg het in oktober 1573 een grotere landsheerlijke vloot. Hoewel Holland en Zeeland hun eigen vloot hadden, stonden die al snel onder leiding van een admiraal die door Oranje was aangewezen. De Zeeuwse vloot kwam onder bevel van Lodewijk van Boisot, die later ook admiraal van Holland en West-Friesland werd. Hij was echter voornamelijk in de Zeeuwse wateren te vinden. Cornelis Dirkszoon kreeg het bevel over de Hollandse vloot en leidde deze tijdens de slag op de Zuiderzee.⁸¹

3.2. De gevolgen van de Opstand voor de maritieme organisatie en de rol van Zeeland

Na 1574 kreeg Oranje meer ruimte om het zeewezen te organiseren en te centraliseren. Deze ruimte ontstond doordat de opstandelingen de opmars van het Spaanse leger stopten en successen boekten met de inname van Middelburg en het ontzet van Leiden.⁸² Oranje kwam in mei 1574 met een ordonnantie. Deze regelde zowel de inkomsten uit de convoien, licenten en kaapvaart als het bestuur te land en ter zee.⁸³ Oranje stelde een gemeenschappelijke

---

⁷⁵ Van Loo, Freedom, p. 176; Van Vliet, 'Foundation, organization and effects of the Dutch Navy', p. 155

⁷⁶ Roos, 'Varen' p. 32

⁷⁷ Van Loo, Freedom, p. 178; De Grol, 'Beheer', p. 8

⁷⁸ Roos, 'Varen' p. 26; Van Loo, Freedom, p. 178; Kluiver, 'Independente' p. 68-75

⁷⁹ Roos, 'Varen' p. 26-30

⁸⁰ Muller, 'Staat' p. 115; Israel, 'republiek', p. 201-202; Groeneveld 'Geschiedenis', p. 153

⁸¹ Groeneveld, 'kogel', p. 117; Hooft, 'Nederlandse Historiën. Een keuze uit het grote verhaal van de Nederlandse Opstand', p. 142; Muller, 'Staat' p. 99-115

⁸² Roos, 'Varen' p. 30; Van Loo, 'freedom', 177

⁸³ Grol, 'Beheer', p. 8; Kluiver, 'Independente' p. 68-75; Hullu, 'admiraliteiten', p. 12

admiraal aan voor Holland en Zeeland en bepaalde dat alleen hij commissies mocht uitgeven voor het zeezezen. Hiermee wilde hij alle vormen van maritiem misbruik voorkomen en verleende hij de macht ter zee aan zichzelf.⁸⁴ De Staten van Holland en Zeeland kregen bij deze reorganisatie een officieel mandaat en spraken af Oranje te gehoorzamen. Zij hadden bij zijn afwezigheid de macht over het bestuur te land en ter zee.⁸⁵

Zeeland schikte zich en gehoorzaamde de nieuwe regels. Toch was er in het gewest een onderstroom van protest merkbaar. Zeeland had zich de eerste jaren van de Opstand op eigen kracht gered. Er was daardoor een gevoel van trots en een besef van Zeeuwse identiteit gegroeid, los van Holland.⁸⁶ In 1575 sloot Zeeland een samenwerkingsverband met Holland, maar het profileerde zich steeds meer als een zelfstandig gewest.⁸⁷ Het wilde dan ook graag door inheemsen worden geleid en vroeg om een Zeeuwse admiraal in plaats van Lodewijk van Boisot, ondanks diens successen. Oranje gaf hieraan geen gehoor en benoemde, na het sneuvelen van Boisot, de omstreden Willem Blois van Treslong uit Brussel.⁸⁸ Wel ging het gewest akkoord met het nieuwe College van Gouverneurs en Raden, dat het bestuur te land en te water op zich zou nemen. Voor de kaapvaart kwam een Prijzenhof in Vlissingen. De macht van de Staten van Zeeland werd ingeperkt en het bestuur van Zeeland werd gecentraliseerd.⁸⁹ Deze maatregelen kwamen de slagvaardigheid van Zeeland ten goede.

De overwinning van Holland en Zeeland stond nog lang niet vast. Schouwen en Duiveland gingen in 1575 verloren en Zierikzee viel in juni 1576 in handen van Spaanse troepen. Amsterdam was nog steeds loyaal aan de landsheer ondanks veelvuldige aanvallen.⁹⁰ De ongewisse situatie leidde in 1575 tot vredesonderhandelingen. Holland en Zeeland braken deze al snel af omdat Requesens niet bereid was voldoende religieuze concessies te doen.⁹¹ De hoop op succesvolle onderhandelingen zorgde er wel voor dat er niet veel krijgsactiviteit was in 1575.⁹² Dit veranderde in 1576, toen de Spaanse soldaten na het beleg van Zierikzee aan het muiten en plunderen sloegen doordat zij al tijden niet waren betaald. Dit compliceerde de situatie voor de Zuidelijke Nederlanden. Zij leden het meest onder de furie van de Spaanse soldaten. De opstandige gewesten trokken hier voordeel van. Zierikzee werd door de Spaanse soldaten verlaten en ook in Holland verlieten zij hun bases.⁹³

De Pacificatie van Gent schiep begin november 1576 een volkomen nieuwe politieke situatie.⁹⁴ Het bankroet van de Spaanse kroon en de dood van Requesens vrijdelden krachtig optreden tegen de Spaanse furie. Het gevaar van de muitende en plunderende Spaanse troepen bracht de gewesten in de Nederlanden ertoe eigenmachtig de Staten-Generaal samen te laten komen.⁹⁵ Bij de Pacificatie verzoenden de rebellerende gewesten Holland en Zeeland zich met de aan Filips II loyaal gebleven andere gewesten. Samen besloten zij tot *'algemene amnestie en saamhorigheid, het doen vertrekken van de Spanjaarden uit de Nederlanden en orde op de publieke zaken stellen'* onder Nederlands gezag.⁹⁶ De gewesten in de Nederlanden zouden met elkaar samenwerken.⁹⁷ Alle maatregelen tegen de Zuidelijke Nederlanden zouden stoppen. Zo

---

⁸⁴ Van Loo, 'freedom', 177

⁸⁵ Hullu, 'inventaris', p. 12

⁸⁶ Roos, 'Varen' p. 40

⁸⁷ Kluiver, 'Independente' p. 84

⁸⁸ Roos, 'Varen' p. 41-42; Grol, 'Het Beheer van het Zeeuwsche Zeewezen, 1577-1587', p. 13

⁸⁹ Grol, 'Beheer', p. 3-5; Grol, 'prijzenhof' p. 237, Groeneveld, 'Geschiedenis', p. 153; Roos, 'Varen' p. 38-39

⁹⁰ Groeneveld, 'Geschiedenis', p. 153; Hooft, 'Historiën' p. 178-181, 190

⁹¹ Groeneveld, 'Kogel' p. 121-122; Roos, 'Varen' p. 35

⁹² Muller, 'staat', p. 140

⁹³ Hooft, 'Historiën' p. 178-181; Groeneveld, 'kogel' p. 122-123

⁹⁴ De Meij, 'Oorlogsvaart', p. 330-331

⁹⁵ Groeneveld, 'Kogel', p. 125; Roos, 'Varen' p. 35-39

⁹⁶ Baelde, De Pacificatie van Gent in 1576: Hoop en Twijfel in de Nederlanden, p. 379

⁹⁷ Groeneveld, 'Kogel', p. 123-126

hield de kaapvaart op en moesten de licenten worden afgeschaft.⁹⁸ Na het vertrek van de Spaanse troepen zou het zeewezen centraal worden geregeld. Oranje bleef zolang admiraal-generaal.⁹⁹ Holland en Zeeland leken deel van een veel groter geheel te worden en daarin hun plaats te moeten vinden en verdedigen.

Van werkelijke samenwerking kwam echter niets terecht. Holland en Zeeland bleven tot mei 1577 convooi- en licentgelden op goederen naar Antwerpen heffen. Uitwerking en effectuering van de Pacificatie van Gent bleven achterwege. Al snel groeide de tweespalt tussen de loyaal gebleven gewesten en Holland en Zeeland, die in februari 1577 uit onvrede hun vertegenwoordigers terugtrokken uit de Staten-Generaal.¹⁰⁰ Filips II respecteerde de Pacificatie ook niet en zijn nieuwe landvoogd Juan van Oostenrijk verzamelde troepen en pleegde een aanslag op Namen om de Nederlanden te heroveren.¹⁰¹ De Staten-Generaal bezaten te weinig macht om geld bij elkaar te krijgen voor een leger om de vijand te bestrijden. Door nadere kernvorming in de Unie van Atrecht en Utrecht werd de Pacificatie uitgehold. Bij de vrede van Atrecht verzoenden Artois en Henegouwen zich in 1579 met Filips II.¹⁰² In de Noordelijke Nederlanden kwam na jaren van onderhandelen eindelijk de Unie van Utrecht tot stand. Deze moest dienen als nader verdedigingspact. In de tussentijd consolideerde Oranje zijn macht in Holland, Zeeland en Utrecht en kwamen de laatste steden Goes, Utrecht en Amsterdam in zijn handen.¹⁰³ De Nederlandse gewesten bleven echter zelfstandig en beoogden alleen hun eigen belangen te verdedigen.¹⁰⁴

Zeeland probeerde zich naar buiten toe te profileren als een zelfstandig gewest. Het wilde niet aan de leiband van Holland lopen ondanks vergelijkbare belangen in de Pacificatie en de Unie van Utrecht.¹⁰⁵ Zeeland tekende de Unie van Utrecht dan ook als een zelfstandig gewest en een gelijkwaardige partner.¹⁰⁶ Het besefte Holland nodig te hebben in de strijd maar wenste zijn bevochten onafhankelijkheid en zelfredzaamheid niet af te staan. Dit gold in het bijzonder voor het beheer van het eigen zeewezen. Zeeland wilde dit niet aan een centraal instituut overgeven. Door de slechte samenwerking en de vergeefse onderhandelingen met Holland werd het Zeeland duidelijk dat het beter een zelfstandige positie kon innemen betreffende het zeewezen.¹⁰⁷ Zo kon het de eigen belangen beter waarborgen.

In mei 1578 reorganiseerde Oranje het bestuur nogmaals, maar Zeeland was nog niet tevreden. Het College van Gouverneurs en Raden werd vervangen door de Staten van Zeeland en het College van Gecommitteerde Raden. Deze instellingen kregen nu de macht te land en ter zee.¹⁰⁸ Zeeland verlangde echter een eigen maritiem college. Het Zeeuwse Prijzenhof was verdwenen en in 1579 vervangen door de admiraliteit te Duinkerken. Zeeland vond dat deze verandering zijn privileges en rechten aantastte. Tevens beschouwde het de admiraliteit van Duinkerken als een Vlaams college en niet als een generaliteitsorgaan, die op advies van de admiraal van Zeeland Willem Blois van Treslong was opgericht. Deze procedure bevestigde Zeeland in de gedachte dat alleen Zeeuwen, en een Zeeuws college, de eigen belangen goed konden behartigen. Het gewest wilde de traditie van een admiraliteit van Zeeland graag in ere

---

⁹⁸ De Meij, 'oorlogsvaart', p. 334, Van Grol, 'Beheer', p. 9-10; Van Grol, 'Prijzenhof', p. 239

⁹⁹ Pacificatie van Gent in: A.S. de Blécourt, N. Japikse ed., Klein plakkaatboek van Nederland. Verzameling van ordonnantiën en plakaten betreffende regeeringsvorm, kerk en rechtspraak (14e eeuw tot 1749) (Groningen/Den Haag 1919) nr. XVI, p. 113-117; Van Grol, 'beheer', p. 10

¹⁰⁰ Groeneveld, et al, 'Tachtigjarige' p. 107-109

¹⁰¹ Hullu, 'inventaris', p. 13

¹⁰² Groeneveld, et al, 'Tachtigjarige' p. 107-114

¹⁰³ De Nijs, Beukers, ed. 'Geschiedenis', p. 19-21; 'Groeneveld, et al, 'Tachtigjarige' p. 107-109

¹⁰⁴ Swart, 'Willem van Oranje en de Nederlandse Opstand 1572-1584', p.160-164

¹⁰⁵ Van der Poel, 'Particularisme' p. 15-17

¹⁰⁶ Kluiver, 'Independente' p. 8; Roos, 'Varen' p.40

¹⁰⁷ Van der Poel, 'Particularisme' p. 19

¹⁰⁸ Heeringa, 'De instructiën voor de gewestelijke regeering van Zeeland', p. 83-93

herstellen.¹⁰⁹ De versterkte Zeeuwse identiteitsgevoelens en de lange Zeeuwse geschiedenis als maritieme machtsbasis stimuleerden de gewestelijke hang naar onafhankelijkheid; Zeeland wenste met minder geen genoegen te nemen.

3.3. Strijd en samenwerking met Holland

Holland en Zeeland waren het centrum van de Opstand na 1572. Oranje werd door beide gewesten benoemd tot stadhouder. Hij was een verbindende factor. Dit was nodig in situaties waarin beide gewesten slecht naar elkaar luisterden. Oranje drong aan op nauwere samenwerking en dreigde in 1574 met ontslag. Die druk leidde in juni 1575 tot een nadere unie tussen Holland en Zeeland.¹¹⁰ Deze versterkte Oranjes positie. Een maand later droegen Holland en Zeeland de hoge overheid aan hem op.¹¹¹ Hij was de spil van de samenwerking en stond als enige boven de gewesten. Holland en Zeeland hadden elkaar nodig. Niet alleen in de strijd tegen de Spaanse troepen, maar ook in de tweespalt met de andere gewesten in de Nederlanden. Hun politieke en religieuze situatie en opstelling verschilden na het uitbreken van de Opstand in 1572 sterk van die in de andere provincies.¹¹² Ook na de Pacificatie van Gent trokken beide gewesten samen op tegen de rest; al snel trokken zij hun vertegenwoordigers uit de Staten-Generaal terug.¹¹³ Holland en Zeeland gingen hun eigen weg.¹¹⁴ Zij dreven de Unie van Utrecht in 1579 tegen de zin van de meeste noordelijke gewesten door en trokken daarvan het voornaamste profijt. Zij behielden hun protestantse dominantie en kregen bondgenoten in de strijd tegen het Spaanse leger.

Voor de strijd ter zee kwamen Holland en Zeeland slechts zelden bij elkaar. De eerste jaren van de Opstand waren te chaotisch om veelvuldig samen te werken. Toch kwam er snel een centrale organisatie voor het zeewezen, onder leiding van Oranje. Het feitelijk bevel over de zeemacht kwam ook in een hand: de luitenant-admiraal van Zeeland, Lodewijk de Boisot, werd al snel tevens admiraal van Holland.¹¹⁵ Daarnaast werden de convoeien en licenten in beide provincies op dezelfde voet geheven; de uitvoering en controle regelde ieder gewest echter op zijn eigen manier, die sterk uiteenliep en tot grove misstanden en naijver leidde. De Hollandse en Zeeuwse vlooteskaders opereerden in de praktijk geheel los van elkaar op eigen houtje en bestonden alleen uit schepen uit het eigen gewest. Slechts in uiterste nood werd er samengewerkt. Zo hielpen Zeeuwse schepen onder bevel van admiraal Lumey bij het ontzet van Leiden in 1574. Een jaar eerder waren de Hollanders de Zeeuwen te hulp geschoten toen zij hun oorlogsschepen niet konden bemannen. Er werd verordend dat in beide gewesten geen schepen mochten uitvaren voordat alle Zeeuwse oorlogsschepen zouden zijn bemand. Terwijl Hollandse schepen de Eems blokkeerden, concentreerden Zeeuwse schepen zich geheel op de Schelde en de Vlaamse kust. Beide gewesten stelden zich zeer particularistisch op.

Op alle mogelijke manieren poogde Zeeland onder de Hollandse dominantie en druk uit te komen en een gelijkwaardiger relatie te verkrijgen, hoewel het zijn machtige buur wel nodig had. Bij de Unie van Utrecht gaf het gewest Oranje dan ook een duidelijke boodschap mee. Het aanvaardde zijn leiding, maar wenste niet langer een ‘aanspanning van Holland’ te zijn. Het stond erop de Unie van Utrecht als zelfstandig gewest te tekenen.¹¹⁶ Na 1579 trok het zijn gedeputeerden terug uit door Holland gedomineerde bestuurs-instellingen en begon

---

¹⁰⁹ Van Grol, ‘Beheer’, p. 12-21, 41-43

¹¹⁰ Kluiver, ‘Independente’, p. 84; van der Poel, ‘particularisme’, p.6; Groeneveld, ‘Tachtig’, p. 94; Israel, ‘republiek’, p. 196-198; De Meij, ‘Oorlogsvaart’, p. 330

¹¹¹ Holland en Zeeland dragen de hoge overheid op aan Willem van Oranje;

<http://www.dutchrevolt.leiden.edu/dutch/bronnen/Pages/1575%2007%2011%20ned.aspx>, 11 januari 2015

¹¹² Van der Poel, ‘Particularisme’ p. 15-17

¹¹³ Groeneveld, ‘kogel’, p. 129

¹¹⁴ Israel, ‘republiek’, p. 219

¹¹⁵ Van Loo, Freedom, p. 176-177; Van Vliet, ‘Foundation’, p. 155

¹¹⁶ Roose, ‘Varen’, p. 40; Kluiver, ‘Independente’ p. 84

het zijn eigen munt te slaan. Holland probeerde dit tegen te houden, maar dat had weinig effect. Oranje bezat grotere invloed, doch kon de zelfstandigheidsdrang van Zeeland slechts ten dele beteugelen. Zo wist hij te voorkomen dat Zeeland een eigen Hof van Justitie kreeg. Tevens bleven de Hoge Raad en de Universiteit van Leiden gemeenschappelijke instellingen.¹¹⁷ Het gewest wilde zich niet losmaken van Oranje. Zijn beslissingen werden geaccepteerd, hoewel Zeeland het er niet altijd mee eens was.¹¹⁸ De Zeeuwse zelfstandigheidsdrang viel echter ook door Oranje nauwelijks in toom te houden.

3.4 Conclusie

Na het uitbreken van de opstand in Holland en Zeeland in 1572 kreeg het weerstaan van de Spaanse legers natuurlijk meer prioriteit dan het maritieme beleid. Het zeewezen was een chaos. Door de strijd tussen opstandige en loyaal aan de landsheer gebleven gebieden en steden was samenwerking onmogelijk en kwamen streken en steden er alleen voor te staan. Langzaam kregen de rebellen in Holland en Zeeland de overhand en wonnen zij terrein zodat de samenwerking kon worden verbeterd. Nadat de opmars van het Spaanse leger was gestuit en ter zee successen waren geboekt, kwam er in 1574 onder leiding van Oranje een centrale organisatie tot stand. Holland en Zeeland hadden Oranje gekozen als leider en hij was voor hen de verbindende factor. Hij regelde wetgeving voor het zeewezen op uniforme voet voor beide gewesten en begon met de invoering ervan. Holland en Zeeland waren in de strijd tegen de Spaanse legers en tegen de loyaal aan Filips II gebleven gewesten op elkaar aangewezen. Zeeland wilde echter niet langer een aanhangsel zijn van Holland. Het groeiende bewustzijn van een Zeeuwse identiteit en het besef dat onafhankelijkheid tegenover Holland de Zeeuwse belangen beter zou dienen zorgden voor toenemende verwijdering tussen Zeeland en Holland. Het gewest had zich in de eerste jaren van de Opstand staande gehouden en rook de vruchten van onafhankelijkheid. Het besefte dat het machtige Holland heel andere belangen najoeg en in veel opzichten een concurrent was.

De samenwerking tussen Holland en Zeeland had een Janusgezicht. Beide gewesten hadden gemeenschappelijke belangen bij het slagen van de opstand en hadden vergelijkbare politieke, maatschappelijke, economische en religieuze structuren. Zeeland kon het machtige Holland voor overleving niet missen. Maar tegelijk bestond er politiek, bestuurlijk, militair en maritiem nauwelijks samenwerking tussen beide gewesten en hield alleen Oranje hen bij elkaar. Zeeland en Holland hieven hun eigen belastingen, zonden hun eigen vloten uit, beschermden hun eigen handel en beconcurrerden elkaar op leven en dood. Holland trachtte Zeeland naar zijn pijpen te laten dansen; Zeeland trachtte zich zoveel mogelijk te distantiëren van zijn machtige maar onmisbare buur en zijn eigen belangen veilig te stellen. Het gevolg was een uiterst moeizame samenwerking.

---

¹¹⁷ Kluiver, 'Independente' p. 84

¹¹⁸ Roose, 'Varen', p. 42-43

4. De centralisatiepogingen

4.1. Eén doel, drie strijdpunten

Na 1580 namen de wrijvingen tussen Holland en Zeeland snel toe. Holland trachtte in versterkte mate de rebellerende gewesten rondom zich te verenigen, terwijl het verlangen van Zeeland naar meer onafhankelijkheid groeide. De opmars van het Spaanse leger, onder leiding van de nieuwe landvoogd Alexander Farnese, vanaf 1579 compliceerde de betrekkingen en de samenwerking met de zuidelijke gewesten in de Nederlanden.¹¹⁹ Door de moord op Willem van Oranje, de verovering van Antwerpen en de mislukte Engelse hulp raakte de Opstand in een diepe crisis. Echter Holland en Zeeland hielden de strijd vol. Deze strijd ging niet alleen tegen het Spaanse leger, doch ook tegen de aan Filips II loyale gewesten; tegelijk liepen de geschillen tussen de rebellerende gewesten hoog op. De Staten van Holland hadden in deze tijd een grote greep op de Staten-Generaal; Holland en de generaliteit waren bijna identiek. Samen streefden zij naar centralisatie van het zeewezen. Zeeland had na Holland de grootste belangen ter zee te verdedigen en verzette zich met hand en tand tegen elke centralisatie. Na 1588, toen de externe druk afnam, barstte de strijd tussen Holland en Zeeland echt los.

In dit hoofdstuk wordt antwoord gegeven op vier vragen: Welke plannen ontwikkelden de Staten-Generaal en de Staten van Holland in de jaren 1580 en 1590 voor de organisatie van het zeewezen in de opstandige gewesten? Welke motieven speelden hierbij een rol? Waarom verzette Zeeland zich met hand en tand tegen deze plannen? En tenslotte: hoe ging het daarbij te werk?

De geschillen tussen Holland en Zeeland over het zeewezen draaiden om drie zaken: de aard en hoogte van de convooien en licenten, de inrichting van de admiraliteitscolleges en de oprichting van een College van Superintendentie. Deze kwesties waren cruciaal voor de handelspositie en onafhankelijkheid van Zeeland. Het probleem van de macht ter zee en de macht tussen de gewesten ging hierbij hand in hand. De eerste kwestie betrof de convooien en licenten. Het beheer over deze inkomsten schonk grote macht en de vraag bij wie de controle behoorde te liggen was daarom een gevoelig punt. Het tweede probleem betrof de inrichting van de admiraliteitscolleges. Nadat de stofwolven van de Opstand waren opgetrokken doken er verschillende meningen op hoe de admiraliteitscolleges moesten worden ingedeeld en aan wie zij verantwoording moesten afleggen. Tevens was er het voorstel om een centraal maritiem college op te richten. Ook hierbij stonden Holland en Zeeland lijnrecht tegenover elkaar.¹²⁰ De drie punten zullen apart worden behandeld. De discussie over de blokkade van de Vlaamse kust en zeehavens zal in het volgende hoofdstuk aan de orde komen. Het eind van de pogingen tot centralisatie en de afloop van de geschillen zullen in het hoofdstuk erna volgen.

4.2. De convooien en licenten

Het beleid betreffende de convooien en licenten was de duurzaamste splijtzwam tussen Holland en Zeeland. De kwestie werd niet afzonderlijke beschouwd maar werd gebruikt als pressiemiddel voor andere geschillen.¹²¹ De oorzaak lag in de voordelen van de heffing. De belastingen ter zee brachten geld in het laatje waarmee de defensie van het gewest en de handel kon worden georganiseerd. De convooien waren in principe bedoeld om de handel ter zee door middel van konvooschepen te kunnen beschermen. De licenten, een rijke bron van inkomsten, waren een heffing op de handel met de vijand. De regenten gingen ervan uit dat handelsgoederen toch wel de vijand zouden bereiken; het was dus beter hier zelf geld aan te

---

¹¹⁹ Knapen, 'De man en zijn staat : Johan van Oldenbarnevelt, 1547-1619', p.68; Israel, 'Republiek', 236-243

¹²⁰ Kluiver, 'Independente', p. 86

¹²¹ Idem, p. 86-87

verdienen om de strijd te bekostigen.¹²² En hoe meer geld er binnenkwam, des te beter zou de bescherming geregeld kunnen worden. Zo waren de convooien en licenten direct verbonden met het voortbestaan van de Republiek. Daarnaast konden de convooien en licenten worden gebruikt en misbruikt voor de verbetering van de handelspositie van de gewesten. Door lagere tarieven te heffen of hogere tarieven op handel naar andere gewesten, konden de eigen havens aantrekkelijker worden gemaakt. Aldus werden de convooien en licenten een machts- en een chantagemiddel van de gewesten.

Dit was niet de intentie bij het invoeren van de belastingen. Zeeland begon in 1572 met de heffing van de convooien en licenten; Holland volgde een jaar later. Beide gewesten beoogden op deze wijze de handel te beschermen en de vloot te financieren.¹²³ De inkomsten behoorden eerst toe aan de steden die de heffing hadden ingevoerd en gingen later over naar de gewesten. Het was de bedoeling dat de convooien en licenten uiteindelijk zouden overgaan naar de generaliteit en uniform zouden worden geheven.¹²⁴ Dit blijkt uit de ordonnantie van Willem van Oranje van mei 1574, maar door de heersende wanorde kon deze niet worden geïmplementeerd.¹²⁵ Na de Pacificatie van Gent zou een einde komen aan de licenten; er was immers geen vijand meer. Holland en Zeeland gingen echter lang door met de heffing, die zoveel geld opleverde.¹²⁶ Ondanks alle ordonnanties en afspraken bleven de convooien en licenten een gewestelijke aangelegenheid. Ofschoon Holland en Zeeland als uitgangspunt dezelfde maatregelen betreffende de convooien en licenten namen, regelden ze in feite zelf de hoogte, de controle en de ontvangst.¹²⁷

Doordat de gewesten de belastingen zelf in handen hadden ontstonden wantoestanden. Holland hief zelfs tijdelijk licenten op Zeeuwse goederen. De gewesten moesten voortdurend alert zijn en reageren op tariefaanpassingen van andere gewesten; de binnenlandse convooien werden daarom afgeschaft. Holland en Zeeland wilden zelf de lijst met tarieven bepalen. De Staten-Generaal gingen hiermee eerst akkoord, maar publiceerden later zelf een lijst. Holland en Zeeland protesteerden hiertegen gezamenlijk.¹²⁸ De lijst werd dan ook niet geaccepteerd en de convooien bleven een gewestelijke aangelegenheid. Een goede regeling van de convooien en licenten werd bemoeilijkt door het oplaaien van de strijd na 1579. In 1580 werden opnieuw de licenten ingevoerd en spoorden de Staten-Generaal de gewesten aan deze te controleren. Holland en Zeeland bepaalden zelf de hoogte van de tarieven en steunden elkaar in de strijd om de belastingen op de handel een gewestelijke zaak te houden, tegen de wil van de Staten-Generaal in.¹²⁹ Langzaam neigde Holland echter steeds sterker naar centraal georganiseerde belastingen omdat het inzag dat zo meer controle zou kunnen worden uitgeoefend en er meer geld zou binnenkomen. De Raad van State kreeg in 1584 opdracht de convooien centraal te regelen.¹³⁰ Door de onmacht van het college en de moord op Willem van Oranje kwam hiervan niets terecht.

Tot 1588 breidde Holland langzaam zijn leidende positie in de Unie van Utrecht uit. Holland besliste op eigen houtje tot een compromis toen de Staten-Generaal de handel op de vijand in 1585 onder druk van Leicester wilden verbieden. De handel bleef toegestaan; de Staten-Generaal konden geen vuist maken tegen Holland.¹³¹ Een nieuw verbod op de handel met de vijand onder pressie van Leicester leidde tot het laatste gezamenlijke optreden van

---

¹²² Van der Poel, 'Particularisme' p.12-14; Kluiver, 'Independente', p. 86; Van Loo, 'Freedom', p. 178

¹²³ Van Loo, Freedom, p. 178; De Grol, 'Beheer', p. 8

¹²⁴ Van der Poel, 'Particularisme' p. 12-14; Kluiver, 'Independente', p. 86;

¹²⁵ Grol, 'Beheer', p. 8; Kluiver, 'Independente' p. 68-75; Hullu, 'admiraliteiten', p. 12

¹²⁶ De Meij, 'oorlogsvaart', p. 334, Grol, 'Beheer', p. 9-10; Grol, 'Prijzenhof', p. 239; Kernkamp, 'handel', p. 91

¹²⁷ Kernkamp, 'De handel op de vijand, 1572-1609' deel I, p. 48-50, 59-66; Hullu, 'admiraliteitscolleges', p. 5-6

¹²⁸ Van der Poel, 'Particularisme' p. 16-17; Kernkamp, 'handel', p. 95-99

¹²⁹ Kernkamp, 'handel', p. 112-115, 124-125; Hullu, 'admiraliteitscolleges', p. 5

¹³⁰ Hullu, 'admiraliteitscolleges', p. 11; Van der Poel, 'Particularisme' p. 20-21

¹³¹ Kernkamp, 'handel', p. 172-176, 204

Holland en Zeeland. Hierna ging Holland zijn eigen weg en trachtte het zeewezen in zijn greep te krijgen.¹³² Om dit gedaan te krijgen was Holland zelfs bereid om Zeeland het recht op de helft van de licenten te geven. In 1588 werd overeengekomen dat *'alle de goederen ende coopmanschappen die voortaan uyt Hollant door den stroomen van Zeelant sullen commen om voorts na vyanden lande te varen, waerof d'een helft van licent aldaer betaelt zal wesen te ontfanghen 't recht van de licenten van d'ander helft'*.¹³³ Holland wilde hiermee Zeeland gunstiger stemmen voor een centraal college dat de belastingtarieven zou bepalen en de inning zou regelen.¹³⁴

Zeeland was echter niet bereid de inning van de convooien en licenten op te geven. Het recht op de helft van de licenten had volgens Zeeland niets te maken met de centralisatie van het zeewezen; dit kwam het gewest toe omdat er door Zeeuwse wateren werd gevaren. Het vond dat het de opbrengst van de convooien en licenten zelf mocht houden.¹³⁵ Het zag in een door de generaliteit opgelegde uniforme heffing een aantasting van zijn soevereiniteit en handelspositie. Zowel voor zijn macht als zijn commercie was het essentieel dat het zelf zijn tarieven kon bepalen. Zeeland gebruikte doorlopend alle mogelijkheden die er waren om de tarieven te verlagen en kortingen te geven om zijn handelspositie te verbeteren. Holland en de andere gewesten wezen dit gemodder vierkant af, maar tevergeefs.¹³⁶ Holland probeerde op verschillende manieren de belastingen in Zeeland te ontduiken. Het was Maurits die in veel gevallen de gewesten tot de orde moest roepen, maar er werd niet altijd naar hem geluisterd.¹³⁷

Doordat Zeeland de zeezaken niet centraal wilde regelen en de tarieven naar eigen inzicht bepaalde, brak in 1589 een tarievenoorlog uit. In september en oktober 1589 klaagde Zeeland bij de Staten-Generaal over schadelijke acties van Holland. Dit gewest had licenten geheven op goederen naar Zeeland. Twee Zeeuwse raadsleden vertrokken snel naar Holland om aan deze praktijken een einde te maken. Zeeland vond dit onwenselijk gedrag van een bondgenoot en vriend. Het voelde zich aangevallen.¹³⁸ Het betichtte Holland ervan uit te zijn op de *'onderganck van den Coophandel ende Commercie in ende op Zeeland'*.¹³⁹ Zeeland zou door de maatregelen in het hart worden geraakt. Het vroeg Holland om de heffing van de licenten direct te staken en trachtte het gewest te paaien met het vooruitzicht te willen praten over een betere communicatie en samenwerking.¹⁴⁰ De Staten van Holland waren niet bereid de licenten op te heffen; ondanks Zeeuws aandringen bleef de maatregel van kracht.¹⁴¹ Holland wees er daarbij fijntjes op het voorbeeld van Zeeland te volgen. Zeeland was zelf ook nooit bereid geweest om te praten over de convooien en licenten. Holland had veel schade geleden door de Zeeuwse eigengereidheid, een schade waar Zeeland niet om maalde. De Staten van Holland waren wel bereid om te praten over de Zeeuwse vergrijpen en wanpraktijken betreffende de convooien en licenten.¹⁴²

De escalatie van de problemen leidde uiteindelijk tot een compromis. Toen Holland in 1590 de Zeeuwse lasten bleef ontduiken, zond Zeeland een nieuwe delegatie naar Den Haag

---

¹³² De Nijs, T, en Beukers, E., red. 'Holland', p. 27

¹³³ ZA, Resolutiën, R. 1044, 158880421r06, deel I, p. 244; ZA, Resolutiën, R. 1283 15881013r05, deel I, p. 281

¹³⁴ Kluiver, 'Independente', p. 86-87

¹³⁵ BL, Resolutiën Staten van Holland, 16 februari 1589, p. 72; Van der Poel, 'Particularisme' p. 10-12

¹³⁶ Van der Poel, 'Particularisme' p. 14-21

¹³⁷ ZA, Resolutiën, R. 1295 15881020r01, deel I, p. 283; Van der Poel, 'Particularisme' p. 22-31

¹³⁸ ZA, Notulen Zeeland, 15 september en 23 oktober 1589, p. 100 en 121

¹³⁹ ZA, Notulen Zeeland, 26 oktober 1589, p. 140

¹⁴⁰ BL, Resolutiën Staten van Holland, 31 oktober 1589, p. 686-688

¹⁴¹ BL, Resolutiën Staten van Holland, 10 november 1589, p.720; Resolutiën Staten van Holland, 14 november 1589, p. 727-728; Resolutiën Staten van Holland, 15 oktober – 15 november, p. 744

¹⁴² BL, Resolutiën Staten van Holland, 14 november 1589, p. 727-728

om te onderhandelen over de convooien, de licenten en een centraal college.¹⁴³ Zeeland had de problemen graag anders opgelost, maar zag geen alternatief en leed ernstige schade door de Hollandse acties. Holland wenste met steun van Maurits Zeeland ervan te overtuigen dat de convooien en licenten centraal moesten worden geregeld. Als Zeeland hiertoe niet bereid zou zijn, zouden met goedkeuring van de Staten-Generaal en de Raad van State meer represailles volgen. Zo zou Zeeland het recht op het halve licent verliezen en zou de handel van Zeeland met hogere convooien en licenten worden belast.¹⁴⁴ Zo ver kwam het echter niet; met steun van Maurits kwam er een compromis tot stand.¹⁴⁵ Dit akkoord van 17 april 1590 was in veel opzichten een bevestiging van de regeling uit 1588 betreffende het halve licent. Holland en Zeeland moesten elkaar het halve licent betalen. De Zeeuwse handel ging echter zelden door Hollandse wateren, terwijl Holland Zeeland niet kon ontwijken richting het zuiden. Met deze schikking erkende Holland dat Zeeland de facto het stapelrecht bezat op de Scheldemonding, waar geheel Zeeland van profiteerde.¹⁴⁶ Het compromis was ongunstig voor Holland; het kon nu eenmaal de Zeeuwse machtspositie bij de handel naar het zuiden niet omzeilen. De handel van Holland naar de Zuidelijke Nederlanden had door de tarievenoorlog de grootste schade geleden. De Oostzeehandel van Zeeland had een impuls gekregen doordat de tarievenoorlog de handel via Holland duurder had gemaakt. Het compromis voorzag tevens in een opheffing van binnenlandse belastingen; dit was gunstig voor Holland. Ondanks de overeenkomst werd ook in 1590 en 1591 getracht de belastingen te ontduiken.¹⁴⁷

De gewesten bleven de convooien en licenten toch naar eigen goedgevoelen heffen en innen. De Staten van Holland besloten begin 1591 de douanerechten te continueren. Het was van oordeel dat het geld hard nodig was om de zeevaart en handel, van levensbelang voor de Republiek, te kunnen beschermen. De douanerechten waren niet gering, ondanks dat de zeeën veiliger werden. Holland stelde voor dat alle provincies de convooien en licenten op dezelfde voet zouden heffen om oneerlijke concurrentie te voorkomen. Zeeland had andere plannen. Het gewest wilde vooral zijn handelspositie versterken. Daarom hief het geen licenten meer op de handel naar Dieppe en verlaagde het de licenten op zout naar vijandelijke havens met een derde. Dit zorgde voor grote problemen bij de Hollandse en West-Friese zoutnering. De Staten van Holland tekenden hiertegen heftig protest aan en verzochten de Staten-Generaal hieraan een einde te maken. Zij moesten ervoor zorgen dat de licenten in alle gewesten op dezelfde voet zouden worden geheven om concurrentievervalsing te voorkomen. Een centraal college zou de bevoegdheid moeten krijgen om overtredingen te bestraffen en orde op zaken te stellen.¹⁴⁸ Omdat dit college uitbleef, klaagde Holland begin 1591 bij Maurits dat Zeeland convooi- en licentgelden achterhield. Hij kon als stadhouder en opperbevelhebber van leger en vloot echter ook geen ijzer met handen breken. Zeeland wilde pas praten over een centraal college als over de heffing en inning van de convooien en licenten en de organisatie van de admiraliteitscolleges overeenstemming zou zijn bereikt.¹⁴⁹ Dit was makkelijker gezegd dan gedaan.

Elk jaar zorgde de vernieuwing van het voorlopig akkoord over de convooien en licenten voor veel problemen. De Staten-Generaal zonden in februari 1591 een afvaardiging van twee leden naar Zeeland om de belastingheffing ter zee te centraliseren en een College van Superintendentie op te richten. Zo zou er nooit meer onenigheid zijn tussen de gewesten. Tevens wilden de Staten-Generaal onder druk van Holland dat de leden van de admiraliteiten

---

¹⁴³ BL, Resolutiën Staten van Holland, 17 januari 1590, p.266-267; ZA, Notulen Zeeland, 28 januari 1590, p. 6; Notulen Zeeland, 17 maart 1590, p. 50

¹⁴⁴ ZA, Notulen Zeeland, 4 oktober 1589, p. 115; BL, Resolutiën Staten van Holland, 16 januari 1590, p. 2-3

¹⁴⁵ Van der Poel, 'Particularisme', p. 31.

¹⁴⁶ Kluiver, 'Independente', p. 87-88

¹⁴⁷ Kluiver, 'Independente', p. 87; Kernkamp, 'handel', p. 73-96 deel II; Van der Poel, 'Particularisme', p. 31

¹⁴⁸ BL, Resolutiën Staten van Holland, 25 januari 1591, p. 1-3

¹⁴⁹ ZA, Notulen Zeeland, 15 maart 1591, p. 51-52; BL, Resolutiën Staten van Holland, januari 1591, p.3

hun commissie in de toekomst van de generaliteit zouden krijgen en de leden van de Zeeuwse admiraliteit niet langer van de Staten van Zeeland.¹⁵⁰ Zeeland wees beide voorstellen van de hand. Toen in april het akkoord over de convooien en licenten moest worden verlengd wilden beide gewesten hiermee niet instemmen. Holland wees elke overeenkomst af totdat Zeeland een einde zou hebben gemaakt aan de verlaging van de licenten op zout. Zeeland dreigde eerst zijn bijdrage aan de oorlog te verminderen.¹⁵¹ Intensieve gesprekken leidden tenslotte tot een akkoord over de convooien en licenten en de centralisatie van het zeewezen.¹⁵² Desondanks bleven de problemen voortduren; ook in 1592 zagen Holland noch Zeeland een verlenging van het akkoord zitten. Holland had schoon genoeg van de Zeeuwse chicanes en eisen en de Zeeuwse particularistische neigingen. De Staten-Generaal probeerden te bemiddelen en de Staten van Zeeland ertoe te bewegen eindelijk afgevaardigden te benoemen voor het College van Superintendentie. In dit college zouden alle problemen die Zeeland ondervond kunnen worden besproken en opgelost.¹⁵³

Ook deze keer werd er uiteindelijk wel een akkoord bereikt, maar geen centralisatie. Zeeland weigerde vierkant afgevaardigden te benoemen voor een centraal college voor het zeewezen. Hierop besloten de Staten-Generaal Zeeland onder druk te zetten door Zeeuwse belangen te trainen. De situatie escaleerde snel ondanks veelvuldige onderhandelingen.¹⁵⁴ Tenslotte zwichtte Zeeland toch enigszins voor de gezamenlijke druk van de Staten-Generaal en Holland. In augustus 1592 kwam er een belastingakkoord. Zeeland accepteerde een aantal bepalingen van de Staten-Generaal, die in bepaalde omstandigheden invloed zouden kunnen uitoefenen op de hoogte van de convooien en licenten.¹⁵⁵ Zeeland behield het recht op de helft van bepaalde licenten.¹⁵⁶ Het akkoord was geen structurele oplossing voor de belastingen die nodig bleven om de oorlog ter zee te bekostigen. Zowel in 1593 als in 1594 besloot Holland tot continuering van de douanerechten.¹⁵⁷ Beide gewesten bleven rustig inbreuk maken op de afspraken en klaagden elkaar aan zonder dat er wat gebeurde.¹⁵⁸

In 1594 laaide het conflict alweer op. In januari 1594 beklagde Zeeland zich over de verlaging van de convooien en licenten op de Maas en de toelating van handel op alle havens van de vijand.¹⁵⁹ Zeeland verzocht de Staten-Generaal daarom de directe handel op de vijand definitief te verbieden.¹⁶⁰ Hiertoe waren zij niet bereid. Zeeland vaardigde daarom in mei 1594 zelf een verbod uit. Het concept was gemodelleerd op een eerdere oekaze uit september 1588 en hield een verbod in van de *'toevoer op de verboden havenen, daer men nyet en verbodemt, als Nieupoort, Duynkercke, Grevelynge ende Strangen van Vlaenderen'*.¹⁶¹ Twee dagen later keurden de Staten van Zeeland het concept goed en zonden het naar de Staten-Generaal.¹⁶² Het verbodemen betekende dat de lading voor controle werd overgeheveld naar een ander schip. Directe handel werkte fraude in de hand. Overtreding zou leiden tot

---

¹⁵⁰ Jaspikse, Resolutiën Staten-Generaal, 147, R. 8 februari, deel VII, p. 429

¹⁵¹ BL, Resolutiën Staten van Holland, 23 april -7 mei 1591, p.47-48; ZA, Notulen Zeeland, 24 april 1591, p. 75

¹⁵² BL, Resolutiën Staten van Holland, 1 tot 12 september 1591 p. 59 en 2 tot 16 november 1591 p. 74

¹⁵³ Kernkamp, 'handel', p.113

¹⁵⁴ ZA, Notulen Zeeland 24 juli 1592, p. 90-91; Kernkamp, 'handel', p.113

¹⁵⁵ ZA, Resolutiën, R. 303 15920824r01, deel II, p.91; ZA, Resolutiën, R. 400 15921015r03, deel II, p. 107

¹⁵⁶ ZA, Resolutiën, R. 1523 15890406r01, deel I, p. 321

¹⁵⁷ Resolutiën Staten van Holland, p.80 2 tot 16 november 1593 p. 11 5-27 Jan 1593; Resolutiën Staten van Holland, p. 167-168 14-23 dec 1593

¹⁵⁸ BL, Resolutiën Staten van Holland, p. 73-076 8 tot 19 maart

¹⁵⁹ ZA, Notulen Zeeland, 15 januari 1594, p. 17

¹⁶⁰ Kluiver, 'Independente', p. 88; Kernkamp, 'handel 1588-1609', p. 138

¹⁶¹ BL, Resolutiën Staten-Generaal, 7 april 1594, p. 327-328; Kluiver, 'Independente', p. 88; Kernkamp, 'handel 1588-1609', p. 139; ZA, Notulen Zeeland, 18 mei 1594, p. 150

¹⁶² ZA, Notulen Zeeland, 20 mei 1594, p. 152

confiscatie van schip en goederen.¹⁶³ Een verbod zou Zeeland veel geld opleveren aangezien de handel dan over Lillo en het Sas zou moeten gaan. Hierover kon het gewest belasting heffen. Dit leidde tot felle protesten uit Holland, dat veel geld zou verliezen. Zeeland kon alleen de Vlaamse kust niet volledig blokkeren. Het kon ook niet te veel schepen uit Holland aanhouden, aangezien de situatie dan uit de hand zou lopen.¹⁶⁴ Het Zeeuwse verbod werd door de Staten-Generaal en Holland niet geaccepteerd.

Zeeland en Holland bleven elkaar afbreuk doen om de eigen handel te bevorderen. De Zeeuwse admiraliteit verdacht Holland er continue van de licenten te ontduiken maar kon dit niet bewijzen.¹⁶⁵ Doordat akkoorden doorgaans maar één jaar geldig waren was het steeds noodzakelijk te onderhandelen over bestaande regelingen. Dit resulteerde vaak in spanningen en gebrek aan daadkracht en zorgde ervoor dat het zeewezen een gewestelijke aangelegenheid bleef.¹⁶⁶ Dat Holland ieder jaar op eigen houtje besloot de convoien en licenten te continueren bevestigde dit.¹⁶⁷ Zolang Holland en Zeeland niet te veel inbreuk maakten op elkaars economie konden zij zonder problemen gezamenlijk optrekken tegen de Spaanse vijand.

De tegenstand tegen het verbod van handel op de vijand frustreerde Zeeland zodanig dat het een gewaagde actie ondernam. Om de blokkade te doen slagen dreigde het in mei 1595 met de inhouding van zijn bijdrage aan de oorlogslasten.¹⁶⁸ Holland was echter niet gediend van dergelijke chantage. Met goedkeuring van Maurits dreigde het de handel op Nieuwpoort voor twee maanden geheel te verbieden.¹⁶⁹ Het wees een lastenvermindering voor Zeeland of een handelsverbod vierkant van de hand. Het vond dat Zeeland gunst na gunst eiste ten koste van Holland en de Unie.¹⁷⁰ De generaliteit kon echter de bijdrage van Zeeland niet missen en wilde geen enkel risico lopen. Begin juli arriveerde dan ook een delegatie, onder leiding van Johan van Oldenbarnevelt, om hierover te onderhandelen. Het belangrijkste oogmerk van de delegatie was een Zeeuwse toezegging van het *'volcommen Consent van het Extraordinaris ter Oorloghe, voor desen loopenden Jaere, in de zestien hondert duysent Guldens eens, ende moderatie van de besproken restrictien ende conditien'*. Deze bijdrage hing af van inwilliging van de Zeeuwse eisen. Alleen als de rechtstreekse handel naar de Vlaamse havens zou worden geblokkeerd zou de bijdrage veilig te stellen zijn.¹⁷¹

De Zeeuwse stijfkoppigheid en de dreigementen om de oorlogslasten niet te betalen hadden succes. Op 11 juli 1595 gaf Oldenbarnevelt toe aan de Zeeuwse wensen. De Staten-Generaal accepteerden het directe verbod van handel op de vijand.¹⁷² Holland werd later door Oldenbarnevelt overtuigd juist te hebben gehandeld. Zeeland betaalde zijn oorlogslasten maar trok aan het langste eind. Het pressie- en chantagemiddel was een nieuwe stap in de gedurige tweespalt ter zee tussen Holland en Zeeland. Het was een paardenmiddel dat licht averechts had kunnen uitwerken. Ondanks het akkoord met Oldenbarnevelt wachtte Zeeland nog tot het

---

¹⁶³ ZA, Notulen Zeeland, 20 mei 1594, p. 233-235; Resolutiën Staten-Generaal, 27 mei 1594, p.329; Kluiver, 'independente', p. 88

¹⁶⁴ Kernkamp, 'handel 1588-1609', p.138-141, 151-152

¹⁶⁵ BL, Resolutiën Staten van Holland, 29 juni 1594, p. 221; ZA, Resolutiën, R. 1048 15940609r01, deel II, p. 224; Resolutiën, R. 1350 15950403r01, deel II, p. 278; ZA, Resolutiën, R. 1832 15960504r.01, deel II, p. 365

¹⁶⁶ BL, Resolutiën Staten van Holland, 30 augustus 1594, p. 371, 15 december 1594 p. 538 en 22 dec 1594 p. 582-587

¹⁶⁷ BL, Resolutiën Staten van Holland, 22 dec 1594, p. 581

¹⁶⁸ Jaspikse, Resolutiën Staten-Generaal, 13 mei 1595, p.562-563; Kluiver, 'independente', p. 88; Kernkamp, 'handel 1588-1609', p.153-155

¹⁶⁹ BL, Resolutiën Staten van Holland, p. 208 13 juni 1595; Resolutiën Staten van Holland, 14 en 15 juni 1595 p. 208 en 209

¹⁷⁰ BL, Resolutiën Staten van Holland, 5 juli 1595 p. 234

¹⁷¹ ZA, Notulen Zeeland, 1 juli 1595, p. 116-118; Kluiver, 'Independente', p. 88-89; Kernkamp, 'handel 1588-1609', p.154-155

¹⁷² Kernkamp, 'handel 1588-1609', p.155-156; Kluiver, 'independente', p. 88

besluit in de Staten van Holland was aangenomen voordat actie werd ondernomen tegen de Hollandse schepen die de regels overtraden. Het was zich er heel goed bewust van dat het veel had gevraagd van Holland.¹⁷³ Het verbod van handel op de vijand maakte tijdelijk een einde aan de continue crisis over de convoeien en licenten.¹⁷⁴

4.3. De inrichting van de admiraliteitscolleges

De maritieme macht was in Zeeland al vanaf 1578 gelegen bij het dagelijks bestuur van het gewest, het College van Gecommitteerde Raden. Een eigen admiraliteit ontbrak sinds de sluiting van het Vlissingse Prijzenhof.¹⁷⁵ Het gewest bleef dan ook bij Oranje aandringen op een soortgelijk college als in Duinkerken. Oranje was niet van plan hier gehoor aan te geven. De Zeeuwen vielen onder het Duinkerkerse college. Doordat de Fransen in de zomer van 1582 Duinkerken innamen en een jaar later Spaanse troepen de stad veroverden kwam een eind aan de Duinkerkerse admiraliteit.¹⁷⁶ Het Zeeuwse verlangen naar een eigen admiraliteit nam toe en Zeeland drong bij Oranje aan op meer zelfstandigheid ter zee.¹⁷⁷ Oranje vaardigde op 15 maart 1584 een instructie uit voor een nieuwe Raad ter Admiraliteit in Vlissingen.¹⁷⁸ Dit zou echter meer een rechtbank voor de kaapvaart zijn dan een zelfstandig college.¹⁷⁹ Doordat er steeds onenigheid was over de convoeien en licenten wilde Holland het zeewezen centraliseren in één admiraliteitscollege naast de prins van Oranje.¹⁸⁰ Het zou bestaan uit leden van Holland, West-Friesland en Zeeland en de ondergeschikte colleges aansturen.¹⁸¹ Het zou gezag hebben over de inning en het beheer van de convoeien en licenten, over de rechtspraak inzake buit en prijzen, over het uitrusten en onderhouden van de oorlogsschepen en over de aankoop van de munitie.¹⁸² Zeeland was tegen het Hollandse voorstel en wilde niet dat het admiraliteitscollege in Vlissingen ondergeschikt zou zijn. Het wilde de prins van Oranje gehoorzamen, maar niet een centraal admiraliteitscollege onder leiding van Holland. Dit werd als een grote bedreiging voor de Zeeuwse belangen gezien. Oranje stond echter achter de Hollandse plannen. Nadat de gewestelijke colleges zouden zijn opgericht zou het centraal college worden geregeld.¹⁸³

Door de moord op Oranje op 10 juli 1584 vielen deze plannen in duigen. Met hem verdween de bindende factor en de enige die boven de gewesten kon staan. Oranje was vaak de enige die de particularistische houding van de gewesten kon doorbreken.¹⁸⁴ Er werd getracht de eenheid te bewaren; de gewesten beloofden plechtig de Unie te beschermen en de gemaakte afspraken na te komen.¹⁸⁵ Er werd hulp gezocht bij de Engelse koningin Elisabeth, die Robert Dudley, graaf van Leicester, met troepen stuurde.¹⁸⁶ Hij werd tegen haar zin door de Staten-Generaal aangesteld als landvoogd, maar zijn bewind werd een fiasco. Voordat hij aankwam hadden Holland en Zeeland reeds Oranjes zoon Maurits tot stadhouder en admiraal-generaal benoemd.¹⁸⁷ De tegenstand van Holland en Zeeland maakte de positie van Leicester

¹⁷³ ZA, Notulen Zeeland, 29 juli 1595, p. 135-136

¹⁷⁴ Kernkamp, 'handel 1588-1609', p.156

¹⁷⁵ Hullu, 'De archieven van de admiraliteitscolleges', p. 11

¹⁷⁶ Van Grol, 'Beheer', p. 41-43, 89-112; De Meij, 'Oorlogsvaart', p. 335

¹⁷⁷ ZA, Notulen Zeeland, 1583-1586, 19 in Kluiver, 'Independente' p. 84

¹⁷⁸ ZA, p XXXIII - LXIV

¹⁷⁹ ZA, Resolutiën, Instructie Willem van Oranje 1584, Artikel II, p. XXXIV-XXXVI

¹⁸⁰ BL, Resolutiën Staten van Holland, 26, 27 en 30 december 1583, p. 522,523 en 533; Resolutiën Staten van Holland, 10 januari 1584

¹⁸¹ BL, Resolutiën Staten van Holland, 29 december 1583, p. 525

¹⁸² BL, Resolutiën Staten van Holland, 10 januari 1584; Hullu, 'admiraliteiten', p. 13

¹⁸³ Hullu, 'Inventaris', p. 13; Hullu, 'admiraliteitscolleges', p. 10-11

¹⁸⁴ Van Grol, 'Beheer', p.25-32; Kluiver, 'Independente', p. 18

¹⁸⁵ BL, Resolutiën Staten van Holland, 11 juli 1584, p. 370-373

¹⁸⁶ Groenveld, 'tachtig', p. 120-126

¹⁸⁷ BL, Resolutiën Staten van Holland, 1 november 1585, p. 653-655

erg moeilijk. Zijn pogingen de centralisatie van het zeewezen nieuw leven in te blazen vielen daarom op rotsige bodem. Leicester wilde van de admiraliteitscolleges generaliteitsorganen maken en vaardigde een nieuwe instructie uit. Daarbij zou het Zeeuwse admiraliteitscollege een Hollander en het Hollandse college een Zeeuw moeten accepteren.¹⁸⁸ Beide gewesten wensten zich hierbij niet neer te leggen. Leicester joeg hen verder tegen zich in het harnas door de handel op de vijand te verbieden.¹⁸⁹ Deze was veel te lucratief om te staken. Tevens werd gevreesd dat bij ontstentenis van de licenten de uitrusting van oorlogsschepen in gevaar zou komen.¹⁹⁰ De successen van de Spaanse legers, de ontevredenheid over zijn bewind en de Engelse vredesonderhandelingen met Filips II zorgden ervoor dat Leicester in het najaar van 1587 de Republiek roemloos verliet.¹⁹¹

Het Hollandse verlangen het zeewezen rondom het gewest te centraliseren bleef bestaan maar kreeg met terugslagen te maken. De dood van Oranje, de onmacht tegen de Spaanse legers en de tweespalt en chaos gedurende Leicester bemoeilijkten het proces van unificatie.¹⁹² De diepgaande onenigheid tussen Holland en West-Friesland vormde ook een obstakel.¹⁹³ Na de dood van Oranje verslechterde onmiddellijk de samenwerking tussen de admiraliteitscolleges in Holland, West-Friesland en Zeeland. Ordonnanties van Maurits en Leicester konden niet verhelfen dat de admiraliteitscolleges in West-Friesland en Zeeland in handen kwamen van de Gecommitteerde Raden van beide gebieden. De admiraliteitscolleges zouden eigenlijk ‘*subalterne collegiën van den Raad van State*’ zijn, maar ze gingen gedurig hun eigen weg.¹⁹⁴ Leicesters ordonnantie van 1586 leek Holland op weg te helpen door drie generaliteitscolleges te introduceren. Zijn opzet werkte echter averechts doordat hij leden van de Gecommitteerde Raden van Zeeland plaats liet nemen in het Zeeuwse admiraliteitscollege. Op deze wijze werd formeel de verbinding gelegd tussen het dagelijks bestuur van Zeeland en de Zeeuwse admiraliteit; dit werd geen generaliteitscollege, maar een Zeeuws college.¹⁹⁵ De vergaderzaal van de admiraliteit was hier een toonbeeld van. Deze stond vol voorwerpen die dienst deden als symbool van Zeeuwse heldendaden. Zij vormden tevens een weerspiegeling van de zelfstandigheid van het gewest.¹⁹⁶ De symbiose tussen de Gecommitteerde Raden en de admiraliteit van Zeeland zou de Staten van Holland moeilijkheden blijven bezorgen zolang de Republiek zou bestaan.

Na Leicesters vertrek kwam een einde aan de zoektocht naar een soeverein en kwam de soevereiniteit de facto bij de Staten van de gewesten te liggen, met de Staten-Generaal als overkoepelend instituut voor Uniezaken. Holland was het dominante gewest in de Staten-Generaal. Het wilde, onder leiding van Oldenbarnevelt en Maurits, de koers van de gewesten bepalen.¹⁹⁷ Het verlangen naar centralisatie werd met kracht ter hand genomen. De gedurige Spaanse opmars en de onmacht van de Raad van State inzake het zeewezen leidden tot een besef van urgentie bij Holland. De Spaanse Armada die met moeite in 1588 door de Engelse vloot kon worden weerstaan bevestigde de noodzaak effectief op te treden. Als de Republiek een dergelijke aanval zou willen afslaan was een betere organisatie noodzakelijk.¹⁹⁸ De Staten-

---

¹⁸⁸ ZA, Resolutiën, p. XIV, ZA, Resolutiën, Deel I, p. 496, ZA, Resolutiën, R. 392 1586011r01, deel II, p. 139

¹⁸⁹ Groenveld ‘kogel’, p. 151-152

¹⁹⁰ ZA, Resolutiën, R. 265 15851202r01, deel I, p. 115, ZA, Resolutiën, R. 293 15860222r01, deel I, p. 121 en Notulen Zeeland, 1 juni 1587, p. 137

¹⁹¹ Groenveld ‘kogel’, p. 152-153

¹⁹² Hullu, ‘admiraliteitscolleges’, p. 10-11

¹⁹³ BL, Resolutiën Staten van Holland, 19 februari 1585, p. 122

¹⁹⁴ ZA, Resolutiën, Instructie Maurits van Nassau 1585, p. XL-XLVIII; Hullu, ‘admiraliteitscolleges’, p. 11-14

¹⁹⁵ ZA, Resolutiën, Instructie Robert, graaf van Leicester 1586, p. XLIX-LXIV; Hullu, ‘admiraliteitscolleges’, p. 25-26

¹⁹⁶ ZA, Resolutiën, p. XVI - XVII

¹⁹⁷ Van der Lem, ‘De Opstand in de Nederlanden’, 127-130; Groenveld, ‘kogel’, p. 152-153

¹⁹⁸ Sigmond, ‘Zemacht in Holland en Zeeland in de zestiende eeuw’, p. 231-232

Generaal namen daarom het initiatief tot centralisatie van het zeewezen, met Holland als grote aanjager. Zij stelden voor dat Maurits als admiraal-generaal zou worden bijgestaan door een centraal admiraliteitscollege. Holland was al eerder in 1587 een College van Superintendentie beginnen op te zetten.¹⁹⁹ Dit zou alle belangrijke beslissingen moeten nemen betreffende de bescherming van de zee, de kust en de handel, de belastingen op de handel en de bouw en het onderhoud van de oorlogsvloot.

4.4. Het College van Superintendentie der Admiraliteit

Het College van Superintendentie zou het opperste gezag over het zeewezen krijgen en boven de gewestelijke admiraliteitscolleges staan. Het college moest *'alle confusin in 't stuck van de admiraliteyt ende de diversiteyten van de commandementen te water'* wegnemen.²⁰⁰ Het zou in samenspraak met admiraal-generaal Maurits functioneren. Het zou bestaan uit zes leden: een uit de drie Hollandse admiraliteiten, twee uit de Zeeuwse admiraliteit en één uit de Friese admiraliteit. Het moest een onpartijdig instituut worden, zetelend in Holland.²⁰¹ Het college moest er wel voor zorgen dat de *'gerechticheden, vryheyden, privilegiën, tractaeten ende contracten'* van alle gewesten zouden worden beschermd. Het moest erop toezien dat de maritieme provincies en steden goed met elkaar zouden samenwerken en dat de onderlinge vrede zou worden bewaard.²⁰²

De Staten van Holland waren in 1587 al begonnen met het opstellen van een concept voor het college. Enkele maanden later werd het voorgelegd aan de Staten-Generaal.²⁰³ Holland kreeg snel de instemming van de Staten-Generaal en de Raad van State. Gezamenlijk poogden zij de totstandkoming te realiseren. Hierbij was Holland bereid offers te brengen, zoals het recht op de helft van de licenten voor Zeeland.²⁰⁴ Een geünificeerd zeewezen zou de samenwerking bevorderen en Holland als dominante partij in het college grote zeggenschap geven. Zeeland was gezien zijn handel en maritieme macht in staat de slagkracht van een centraal college in sterke mate te bevorderen.²⁰⁵ Als drijvende kracht achter het college trachtte Holland daarom met alle macht Zeeland over te halen ermee in te stemmen. Er was enig optimisme dat dit zou lukken.

Zeeland zag niets in het college en vreesde onder het juk van de Hollandse belangen door te moeten gaan. Een verzekering van Holland dat het college onpartijdig zou zijn hielp niet.²⁰⁶ Door de particularistische aard van de gewesten koesterde Zeeland geen illusies. De drie Hollandse leden zouden de twee Zeeuwse leden eenvoudig kunnen overstemmen en dit zou desastreuze gevolgen kunnen hebben voor de Zeeuwse belangen. Van het Friese lid werd geen bijval verwacht. Zeeland vond het bestaande systeem met de onmachtige Raad van State dan ook te prefereren en wilde niets weten van een College van Superintendentie.²⁰⁷

Ondanks de houding van Zeeland gingen de Staten van Holland door met het opzetten van het college.²⁰⁸ In februari 1589 schreven de Staten-Generaal Holland, Zeeland en Friesland aan respectievelijk drie, twee en één afgevaardigden te benoemen.²⁰⁹ Holland had

¹⁹⁹ BL, Resolutiën Staten van Holland, 6 maart 1587, p. 79; Hullu, 'admiraliteiten' p. 30

²⁰⁰ De Vries en van der Woude, 'The First Modern Economy: Success, Failure, and Perseverance of the Dutch Economy, 1500-1815, p. 406

²⁰¹ Kronijk van het Historisch Genootschap, jaargang 16, p. 317-327

²⁰² Jaspikse, Resolutiën Staten-Generaal, 195, 19 maart 1587, p. 623

²⁰³ BL, Resolutiën Staten van Holland, 6 maart 1587, p. 79; Hullu, 'Inventaris', p. 30

²⁰⁴ BL, Resolutiën Staten van Holland, 2 december 1587, p. 33; Resolutiën Staten van Holland, 2 februari 1588, p. 30; Hullu, 'Inventaris' p. 30; ZA, Resolutiën, R. 1044, 15880421r06, deel I, p. 244

²⁰⁵ De Vries en van der Woude, 'First', p. 406

²⁰⁶ ZA, Resolutiën, p. XV; Jaspikse, Resolutiën Staten-Generaal, 303, 16 februari, deel VI, p. 539-540

²⁰⁷ ZA, Notulen Zeeland, 3 februari 1588, p. 20; Notulen Zeeland, 17 maart 1588, p. 30; Notulen Zeeland, 23 maart 1588, p. 35

²⁰⁸ Jaspikse, Resolutiën Staten-Generaal, 33, R. 20 mei 1587, deel VI, p. 27-28

²⁰⁹ Jaspikse, Resolutiën Staten-Generaal, 304, R. 18 februari 1588, deel VI, p. 540

genoeg van de Zeeuwse tegenstand en besloot uiteindelijk het college op te richten zonder Zeeuwse steun. Nadat het college in werking zou zijn getreden zou nogmaals worden geprobeerd de Zeeuwen over te halen in het college plaats te nemen.²¹⁰ Na goedkeuring van de Staten-Generaal werden drie Hollanders aangewezen voor het college. Bovendien werd een *'acte van non-prejuditie aegaende d'electie'* opgesteld om het belang van een onpartijdig college te onderstrepen. Het was de leden niet toegestaan hun eigen provincie en stad voor te trekken. De bedoeling daarvan was spanningen binnen Holland en tussen Holland en Zeeland te voorkomen.²¹¹ Twee maanden na de benoeming van de drie Hollandse leden ging het college ondanks de afwezigheid van de Zeeuwse en Friese leden van start. Het Friese lid verscheen later in de maand.²¹²

Nu moest Zeeland nog worden overgehaald. Dit bleek een helse opgave. De Staten van Zeeland hadden de instructie van het college direct verworpen en verklaard de opbrengst van de convoien en licenten voor zich te behouden.²¹³ De Staten-Generaal trachtten tevergeefs het gewest op andere gedachten te brengen. Zij berichtten de Staten van Zeeland dat zij het college hadden opgericht en dat de Staten twee leden dienden af te vaardigen. Die beloofden de instructie te zullen bekijken en te zullen aanpassen om *'nadeel ende prejudicie'* voor het gewest te voorkomen. Zeeland trachtte gebruik te maken van de situatie en de instructie voor de admiraliteitscolleges in zijn voordeel te wijzigen. De Staten-Generaal bleven aandringen op het zenden van twee gedeputeerden en trachtten met Zeeland in gesprek te komen. Zeeland traineerde de zaak, met als drogreden dat door een geschil tussen Middelburg en het Hof van Holland de stad niet wilde verschijnen in de Staten van Zeeland. Hierdoor zouden zij geen gedeputeerden kunnen sturen.²¹⁴ Alle oproepen om te onderhandelen werden eenvoudig door hen genegeerd. Zij lieten wel doorschemeren dat een gunstige uitkomst van de geschillen over de convoien en licenten bij onderhandelingen zou kunnen helpen, zeker nu Holland allerlei maatregelen nam ten nadele van Zeeland.²¹⁵ Tevens gaf Zeeland te kennen dat de instructie van de vijf admiraliteiten zou moeten worden herzien voordat het een besluit kon nemen. De patstelling duurde het hele jaar 1589 voort.²¹⁶ Zeeland rekte duidelijk tijd om de situatie in zijn voordeel te kunnen beslechten.

In mei 1590 werd de instructie voor het College van Superintendentie door Holland en de Staten-Generaal verlengd tot wederopzegging. Holland had goede hoop dat het college in zijn taak zou slagen. De mededeling werd in Zeeland koel ontvangen. Het wenste het college veel succes en liet uit niets blijken van enige betrokkenheid. Gelderland en Utrecht erkenden het gezag van het college nu ook niet langer en wilden meer inspraak in het zeewezen.²¹⁷ De steun voor het college brokkelde af. Zeeland toonde zijn strijd lust door tegen een besluit van het college in te gaan. Dit had twee kooplieden handel op de vijand toegestaan. Zeeland hield hen echter aan omdat zij verboden handelswaar vervoerden. Hoewel de kooplui vijf dagen later de goederen naar Brabant mochten verschepen, had Zeeland zijn tanden laten zien.²¹⁸

Begin 1591 escaleerde de strijd over het college. De Staten-Generaal drongen er bij Zeeland op aan mee te werken aan een oplossing voor het zeewezen. Vooral verzochten zij

---

²¹⁰ BL, Resolutiën Staten van Holland, 15 februari 1589, p. 67-69

²¹¹ BL, Resolutiën Staten van Holland, 16 februari 1589, p. 72; 17 februari 1589, p.73; 18 februari 1589, p. 80-81

²¹² Jaspikse, Resolutiën Staten-Generaal, 318, 2 juni 1588, deel VI, p. 550-551

²¹³ BL, Resolutiën Staten van Holland, 16 februari 1589, p. 72

²¹⁴ BL, Resolutiën Staten van Holland, 12 juni 1589, p. 407 en Jaspikse, Resolutiën Staten-Generaal, 3, R. 22 juni 1589, deel VI, p. 295

²¹⁵ ZA, Notulen Zeeland, 4 oktober 1589, p. 115, Notulen Zeeland, 15 september en 23 oktober 1589, p. 100 en 121, Notulen Zeeland, 26 oktober 1589, p 140

²¹⁶ ZA, Notulen Zeeland, 4 december 1589, p. 159; ZA, Notulen Zeeland, 13 december 1589, p. 167

²¹⁷ Jaspikse, Resolutiën Staten-Generaal, 212, 28 mei 1590, deel VII, p.196

²¹⁸ ZA, Resolutiën, R.1973 15901025r01, deel I, p. 399; ZA, Resolutiën, R. 1978 15901030r01, deel I, p. 399

Zeeland dringend raadsleden voor het College van Superintendentie te benoemen.²¹⁹ Dit was daartoe niet bereid en wenste dat eerst de instructie voor de gewestelijke admiraliteitscolleges zou worden herzien. Bovendien wilde het een oplossing voor de convoien en licenten. Als beide kwesties naar de zin van de Staten van Zeeland zouden zijn geregeld, zou er gepraat kunnen worden over een centraal college.²²⁰ Zeeland gebruikte de bijdrage aan de ‘*Crygh te Lande*’ als chantagemiddel. Het zegde zijn bijdrage van tweehonderdduizend gulden toe op voorwaarde dat zonder goedkeuring van het gewest niets veranderd zou worden aan de instructie van de admiraliteiten.²²¹ Zeeland hield zich intussen afzijdig van het College van Superintendentie en erkende het gezag ervan niet. Het functioneerde daarom alleen in Holland.²²²

Holland en de Staten-Generaal bleven vasthouden aan het college. Ze probeerden met Zeeland in gesprek te komen over het zeewezen. In april 1591 vond overleg plaats over het College van Superintendentie en de admiraliteiten. Om de zaak op de lange baan te schuiven vroeg Zeeland om een kopie van de instructie en tijd voor beraad.²²³ De Staten-Generaal en Holland waren daartoe bereid, maar verzochten na het uitblijven van een antwoord om een reactie. Zeeland liet in augustus weten dat het zelf alle zeezaken wilde regelen en deze niet wilde overdragen aan een centraal college. Het Noorderkwartier in Holland liet soortgelijke geluiden horen.²²⁴ Het wilde de eigen admiraliteit onder gezag van de Gecommitteerde Raden van de zeven steden benoorden Het IJ stellen.²²⁵ Niet alleen Zeeland was tegen een volledige centralisering van het zeewezen; de angst van het Noorderkwartier voor het oppermachtige Zuiderkwartier in Holland was nauwelijks geringer. Eind augustus 1591 bespraken de Staten van Holland de situatie en besloten tot een nieuwe strategie. Zij hoopten dat deze zou werken; het college werd intussen weer met een jaar verlengd.²²⁶

In 1592 leken de inspanningen van Holland vruchten af te werpen. Het speelde nu hetzelfde spel als Zeeland. Het nam maatregelen ten nadele van Zeeland. In maart stelde het de beslissing om het akkoord over de convoien en licenten van eerdere jaren te continueren uit. Het wilde eerst met Zeeland over het College van Superintendentie spreken.²²⁷ Zeeland stelde zich hierdoor wat positiever op.²²⁸ Om Holland te paaien stelde het vier oorlogsschepen beschikbaar om de visserij op de Noordzee te beschermen; Holland had al langer om Zeeuwse steun gevraagd.²²⁹ Daarnaast was Zeeland bereid met het centraal college te onderhandelen en samen te werken. Het beloofde het Zeeuwse eskader van zes oorlogsschepen voor Duinkerken te versterken als het college de Hollandse oorlogsbodems zou laten liggen en met vier bodems zou aanvullen.²³⁰ Dit impliceerde niet dat Zeeland instemde met het college.²³¹ Zeeland stelde zich alleen welwillend op om zaken gedaan te krijgen van Holland en de Staten-Generaal. Dit lukte verscheidene keren en leidde tot frustratie bij Holland.

De Staten-Generaal spraken Zeeland hier in december 1592 zonder succes op aan. Zij wilden dat het gewest eindelijk een beslissing nam over het College van Superintendentie. Zij klaagden dat de Zeeuwen alles op de lange baan schoven en geen besluiten namen. Zeeland

²¹⁹ Jaspikse, Resolutiën Staten-Generaal, 147, R. 8 februari, deel VII, p. 429

²²⁰ ZA, Notulen Zeeland, 15 maart 1591, p. 51-52

²²¹ ZA, Notulen Zeeland, 25 januari 1591, p.4

²²² ZA, Resolutiën, R.2111 15910318r03, deel I, p. 426; Hullu, ‘inventaris, p. 33

²²³ Jaspikse, Resolutiën Staten-Generaal, 2 april, deel VII, p. 423

²²⁴ BL, Resolutiën Staten van Holland, 26 augustus 1591 p. 61-62

²²⁵ BL, Resolutiën Staten van Holland, 27 augustus - 10 september 1591 p. 70

²²⁶ BL, Resolutiën Staten van Holland, 26 augustus 1591 p. 61-62; Jaspikse, Resolutiën Staten-Generaal, 6, 5 november, deel VII, p. 305-306

²²⁷ BL, Resolutiën Staten van Holland, p. 27 9 tot 22 maart 1592

²²⁸ Jaspikse, Resolutiën Staten-Generaal, 19 mei, Deel VII, p. 660

²²⁹ ZA, Resolutiën, R. 334 15920905r04 Deel II p. 95

²³⁰ ZA, Resolutiën, R. 325 15920903r06, deel II, p. 94 en R. 334 15920905r05, deel II, p. 334.

²³¹ ZA, Resolutiën, R. 195 en 196 15920525r04 en r05, deel I, p. 70

moest nu eindelijk afgevaardigden sturen die besluiten zouden kunnen nemen en stoppen met de obstructiepolitiek.²³² De Zeeuwse verdragings tactiek bleek een doorslaand succes; de Staten-Generaal en de Staten van Holland werden steeds moedelozer en wanhopiger. Ten einde raad vroegen ze de Staten van Zeeland twee gedeputeerden te sturen die alle aspecten van het zeewezen zouden kunnen bespreken. Ze wilden horen van Zeeland welke *'voet men best nemen zal tot beste beleyt van de zaken van de Admiraliteyten'*.²³³

Een jaar later was de situatie ongewijzigd en werd de handdoek in de ring gegooid. Er werd in 1593 niet of nauwelijks overlegd over het College van Superintendentie; Holland en de Staten-Generaal zagen er geen heil meer in.²³⁴ Op 30 december 1593 ontvingen de Staten-Generaal een brief van het college met het verzoek van zijn taken en verplichtingen te worden ontheven. Het ontbreken van de twee Zeeuwse gedeputeerden maakte het college vleugellam buiten Holland. Het wilde daarom de Republiek niet langer tot financiële last zijn. Zeeland nam dit voor kennisgeving aan.²³⁵ Het had de overwinning behaald.

4.5. Conclusie

In de jaren 1580 en 1590 voerden de Staten van Holland en de Staten-Generaal een centralisatiepolitiek ter zee met drie speerpunten. Als eerste de heffing en inning van de convoeien en licenten. Deze zouden uniform moeten worden geheven en centraal moeten worden vastgesteld. Als tweede de inrichting van de gewestelijke admiraliteitscolleges. Zij zouden generaliteitsorganen moeten worden die zouden gehoorzamen aan de Raad van State en de Staten-Generaal. Zij mochten niet onder curatele staan van de gewesten. Bij voorkeur zouden zij ondergeschikt moeten zijn aan een centraal college. En als derde het oprichten van een College van Superintendentie. Dit zou alle maritieme zaken van de gewesten gezamenlijk moeten regelen. Het doel van de centralisatiepolitiek was de daadkracht en de snelheid van het zeewezen te verhogen. Dit zou alle gewesten ten goede komen. Tegelijk zouden zo alle vormen van fraude, concurrentievervalsing en onenigheid weggenomen kunnen worden. De heimelijke bedoeling van Holland was door middel van centralisatie het zeewezen meer naar zijn hand te zetten en ondergeschikt te maken aan zijn eigen belangen, die door hun enorme gewicht tegelijk het algemeen belang van de Republiek dienden.

Zeeland verzette zich met hand en tand tegen centralisatie van het zeewezen omdat het op deze wijze weinig invloed op het beleid ter zee zou kunnen uitoefenen. De belangen van Zeeland ter zee verschilden fundamenteel van die van Holland; het was zeer bevreesd voor Hollandse dominantie en wilde zijn eigen koers blijven varen. Politieke en financiële onafhankelijkheid was daarvoor vereist. Zeeland wilde zelf de hoogte en de inning van de convoeien en licenten bepalen. Deze inkomsten waren van groot belang voor de verdediging ter zee en deze tarieven waren een geducht wapen van economische oorlogvoering. Tevens wilde Zeeland zijn eigen beslissingen ter zee nemen. Om dat te bereiken was een gewestelijk admiraliteitscollege nodig dat zeer nauw zou samenwerken met de Staten van Zeeland, geen generaliteitsorgaan dat zijn orders zou krijgen van de Raad van State en de Staten-Generaal. Een College van Superintendentie belichaamde alles waar Zeeland bang voor was. Zeeland zag in deelname niets dan gevaren voor zijn eigen machtspositie, handel en financiën en was er vanaf het begin op uit een bovengewestelijk instituut te voorkomen. Het verzette zich tegen de centralisatieplannen op verschillende manieren. Als eerste wist het de onderhandelingen meerdere jaren te traineren zodat Holland volkomen moedeloos en gefrustreerd raakte. Zowel het machtige Holland als de aan zijn leiband lopende Staten-Generaal waren niet bij machte

---

²³² ZA, Notulen Zeeland, Punten van Beschrijving voor de Staten Generaal aan de Staten van Zeeland geven op 18 december 1592, punten I, III en IV, Notulen Zeeland, 1593, p. 22- 24

²³³ ZA, Notulen Zeeland, Punten van Beschrijving, punt II, p. 22-23

²³⁴ Hullu 'inventaris', p. 33

²³⁵ Jaspikse, Resolutiën Staten-Generaal, 125, 30 december, deel VIII, p. 83-84

om hun wil aan Zeeland op te leggen. Daarnaast wist Zeeland handig gebruik te maken van het feit dat Holland met de centralisatieplannen om een gunst vroeg. Op allerlei manieren wist het gewest hiervan voordeel te trekken en Holland aan het lijntje te houden. Als derde wist het, gelijk Holland, de convoien en licenten in te zetten als pressie- en chantagemiddel. Als laatste en zwaarste machtsmiddel wist Zeeland met succes te dreigen zijn bijdrage aan de oorlogvoering niet te zullen betalen. Het was niet bang voor de consequenties van zo'n destructieve houding. Deze acties stelden Zeeland in staat de Hollandse plannen grotendeels de nek om te draaien.

5. Samenwerken onder dreiging

Zeeland en Holland waren niet alleen maar met elkaar in strijd. De gewesten hadden elkaar hard nodig en werkten ook samen. Deze twee tegenstrijdige omgangsvormen konden elkaar snel afwisselen of zelfs samengaan als de situatie erom vroeg. De strijdpunten zijn in het vorige hoofdstuk besproken. Dit hoofdstuk zal kijken naar de zaken waarbij Holland en Zeeland uit eigenbelang moesten samenwerken. De voornaamste zaken waren het blokkeren van de Vlaamse kust, het kruisen en konvoieren op zee ter bescherming van de handel en visserij, het beveiligen van de riviermonden en het hoofd bieden aan externe dreigingen zoals de Spaanse Armada.²³⁶ Deze aspecten zullen apart worden behandeld. Hierbij wordt antwoord gezocht op de volgende drie vragen. Als eerste: hoe wilden Holland en de Staten-Generaal de blokkade van de Vlaamse kust en de strijd ter zee voeren? Als tweede: hoe stelde Zeeland zich hierbij op? En als derde: hoe verliep de samenwerking?

5.1. De blokkade van de Vlaamse kust

De blokkade van de Vlaamse kust en steden was één van de zaken waarover Holland en Zeeland het gedeeltelijk met elkaar eens waren. De blokkade was in het begin van de jaren 1580 ingesteld en uitgebreid naarmate de vijand meer gebied veroverde. Zij was bedoeld om de aanvoer van Spaanse troepen, oorlogsmaterialen en levensmiddelen overzee naar de regio te voorkomen. Daarnaast moest de blokkade ervoor zorgen dat over de handel die de vijand bereikte licenten werden betaald. Onder meer Sluis, Oostende en omgeving en Duinkerken werden geblokkeerd.²³⁷ Door de val van Antwerpen werd na augustus 1585 ook de Schelde afgesloten. Zeeland had dit eerder alleen geprobeerd; de blokkadevloot bestond ditmaal uit Hollandse en Zeeuwse schepen. In 1587 werden er ongeveer 30 schepen ingezet voor de blokkade van de Vlaamse kust. De blokkade was niet sluitend, maar dit was ook niet de bedoeling. Soms was het beter licenten te heffen op goederen voor de vijand. De Duinkerker kapers moesten wel door de blokkadevloot worden tegengehouden maar dit lukte zelden. De vrees schepen en bootsvolk te verliezen aan de vijand was daardoor groot.²³⁸

De drie voornaamste partijen, de Staten-Generaal, Holland en Zeeland, hadden ieder vergelijkbare maar ook tegenstrijdige belangen bij de blokkade en het handelsverbod. De Staten-Generaal wilden de vijand door een gebrek aan levensmiddelen en militaire goederen zoveel mogelijk verzwakken.²³⁹ Holland en Zeeland hadden ook als eerste prioriteit de vijand zoveel mogelijk afbreuk te doen. Om de vloot te kunnen betalen hadden ze echter geld nodig en dat moest komen van de handel en de douanerechten. Nadat Antwerpen was gevallen wilde Holland de handel daarvan zoveel mogelijk naar het eigen gewest lokken.²⁴⁰ Het vond wel de blokkade noodzakelijk, maar stelde zich omwille van de handel soepeler op dan Zeeland. Dat dacht primair aan de zeer hoge inkomsten uit de douanerechten. Veel Antwerpse handel week uit naar Zeeland, terwijl de handel naar de vijand voor het grootste gedeelte over de Zeeuwse wateren moest plaatsvinden. Hier kon het gewest dus veel belasting op heffen.²⁴¹

De Zeeuwse belangen bij de blokkade waren daarom het grootst. De Staten-Generaal en Maurits waren echter de doorslaggevende factor bij het instellen van een blokkade of een handelsverbod. Zij konden de beperkingen opheffen als de dreiging van de vijand afnam en

---

²³⁶ Bruijn, 'Varend verleden. De Nederlandse oorlogsvloot in de zeventiende en achttiende eeuw', p.26; Boels, red, 'Overheidsfinanciën tijdens de Republiek en het Koninkrijk, 1600-1850', p. 20

²³⁷ Kluiver, 'independente', p. 88; ZA, Resolutiën, R. 1780 15891106r01, deel I, p. 363; ZA, Resolutiën, Deel II, p. 421; Sigmond, 'Zeemacht', p. 255

²³⁸ Roos, 'Varen', p. 47; Jong, de, M.A.G., 'Staat', p. 58-60; Kernkamp, 'handel 1588-1609', p. 12

²³⁹ Kernkamp, 'handel 1588-1609', p.14

²⁴⁰ Kluiver, 'independente', p. 99

²⁴¹ Roos, 'Varen', p.70; Kluiver, 'Independente'. P.88-89; Schepper, Tümpel en Vet, '1648: De Vrede van Munster, p.101

weer instellen als deze toenam of als er te weinig geld binnenkwam. Zo verboden de Staten-Generaal in september 1588 door de Spaanse dreiging tijdelijk de handel zonder verbodeming op Vlaanderen en Brabant.²⁴² Zeeland was hier erg mee ingenomen: alle handel ging nu door Zeeuwse wateren. Holland was tegen het verbod, omdat het de eigen handel duurder maakte. Dit kwam mede omdat het Zeeland het recht op de helft van de licenten had toegestaan.²⁴³ De blokkadeschepen zorgden er tegelijk voor dat de Zeeuwse eilanden gevrijwaard bleven van Spaanse aanvallen. Zo beletten zij in 1588 Spaanse eenheden om Vlissingen, Walcheren en andere Zeeuwse eilanden te bezetten en daarvandaan de Spaanse Armada te ondersteunen.²⁴⁴ Het mes van de blokkade sneed voor Zeeland aan twee kanten.

In de eerste jaren vond de blokkade te hooi en te gras ad hoc plaats; er werd vooral gereageerd op dreigingen. Na de Armada werden vanaf 1589 de beveiliging van de zee en de blokkade beter geregeld. Er werd jaarlijks overlegd en een '*Ordre op de Beveilinge van de Zee*' opgesteld. Deze legde de afspraken precies vast en bepaalde hoeveel schepen voor de Vlaamse kust moesten liggen. Als het gevaar van de vijand toenam werd het aantal schepen van de blokkade uitgebreid.²⁴⁵ De blokkade was vooral bedoeld voor de zomermaanden. In de winter werd de blokkade gestaakt vanwege het slechte weer; de schepen gingen dan kruisen. Op verzoek van Zeeland werd incidenteel de blokkade in de winter voortgezet. De blokkade had militair gezien geen zin want de Duinkerker kapers wisten door de geringere diepgang van hun schepen en hun doelmatige tactiek op grote schaal de blokkadevloot te ontwijken.²⁴⁶ De blokkade had primair ten doel het handelsverbod te handhaven. Economisch was de blokkade dan ook een succes als deel van de economische oorlogvoering van de Republiek. Handelsschepen konden de blokkade niet omzeilen; en dat bracht veel geld in het laatje.²⁴⁷

Zeeland kon echter niet in zijn eentje voor een goede bewaking van de kust zorgen. Hiervoor had het Holland en de Staten-Generaal nodig. Samenwerking was dus vereist. Al was Holland het soms niet eens met beslissingen van de Staten-Generaal om de rechtstreekse handel met de vijand te verbieden, het hielp loyaal mee aan de blokkade.²⁴⁸ De blokkade had in 1589 en 1590 niet te lijden van de geschillen over de convoeien en licenten en het College van Superintendentie.²⁴⁹ De Staten-Generaal droegen de viceadmiraal van Zeeland Joos de Moor op de blokkade van Duinkerken voort te zetten zolang '*weder ende wint 'tselve zal toelaten*'.²⁵⁰ Zolang de consensus duurde en de Staten-Generaal oordeelden dat directe handel met de havens langs de Vlaamse kust door een blokkade moest worden voorkomen was er geen probleem.²⁵¹ Dit veranderde toen de Staten-Generaal in 1591 de blokkade versoepelden en directe handel met de Vlaamse havens op voorwaarden toelieten. Zeeland werd ongerust; het wenste de handel te controleren maar betwijfelde of dat nog zou lukken. Het was bang veel inkomsten mis te zullen lopen.²⁵²

De onderbrekingen van de blokkade waren van korte duur; deze bleef bestaan. De communicatie tussen Holland, Zeeland en de Staten-Generaal over de blokkade verliep niet altijd even soepel of vriendelijk, maar resulteerde wel bijna altijd in een overeenkomst. Zo

---

²⁴² Japikse, Resolutiën Staten-Generaal, 6 mei en 1 september 1588; Kernkamp, 'handel 1588-1609', p. 12-13

²⁴³ ZA, Resolutiën, R. 1044, 158880421r06, deel I, p. 244; ZA, Resolutiën, R. 1283 15881013r05, deel I, p. 281

²⁴⁴ Roos, 'Varen', p.58

²⁴⁵ Vliet, van, 'Vissers en kapers : de zeevisserij vanuit het Maasmondgebied en de Duinkerker kapers', p.119-120; Bijl, 'De Nederlandsche Convooidienst 1300-1800. De maritieme bescherming van koopvaardij en zeevisscherij tegen piraten en oorlogsgevaar in het verleden, p.45-46; Bruijn, 'Varend', p.25-26

²⁴⁶ Vliet, van, 'Vissers', p. 81, 120

²⁴⁷ Sigmond, 'Zeemacht', p. 238; Vliet, van, 'Vissers', p. 124-125; Bruijn, 'Varend', p.24-27

²⁴⁸ Kernkamp, 'handel 1588-1609', p. 49

²⁴⁹ Kluiver, 'independente', p.87; Kernkamp, 'handel 1588-1609', p. 73

²⁵⁰ ZA, Resolutiën, R. 1960 15901009r02, deel I, p. 396

²⁵¹ Kernkamp, 'handel 1588-1609', p. 73, 94-97

²⁵² Kluiver, 'independente', p. 88; Kernkamp, 'handel 1588-1609', p. 98-101

werd begin 1592 in gezamenlijk overleg besloten om de schepen in zee te houden met als hoofddoel de blokkade voor Duinkerken. Zeeuwse gedeputeerden drongen erop aan dat er twaalf schepen in zee zouden worden gehouden. Hiervan zouden er zes door Zeeland en zes door Holland worden bekostigd.²⁵³ Later dat jaar werd besloten om de blokkade te versterken. Zeeland was slechts bereid meer schepen te leveren als Holland ook zou deelnemen. Met de bedoeling Holland te paaien werd expliciet vermeld dat de Zeeuwse schepen zouden worden uitgerust met het oogmerk de visserij op de Noordzee te beschermen; dit was een wens van Holland.²⁵⁴

Toch deden zich ook in dit opzicht problemen en tegengestelde belangen gevoelen. Holland vond dat alle neutralen de handel op de vijand moest worden ontzegd of hiervoor licenten moesten betalen. Aan de bondgenoten in de Unie van Utrecht moesten geen kosten in rekening worden gebracht. Zeeland wilde echter ook hun licenten opleggen om op die wijze meer inkomsten te vergaren. Het rechtvaardigde dit door te wijzen op de Spaanse plannen om Zeeland binnen te vallen. Deze waren eerder in 1593 ontdekt. Alle licenten zouden nodig zijn om zich te kunnen beschermen.²⁵⁵ De blokkade was voor Zeeland dus absolute noodzaak. Het nam daarom zo nodig eigenmachtig maatregelen om zijn belangen te verdedigen. Het gewest verweet de Staten-Generaal dat het geen definitief besluit nam om de handel op de vijand te stoppen zonder verbodeming. Holland achtte dit natuurlijk geen probleem, terwijl dit voor Zeeland cruciaal was om greep te houden op de controle en de route van de handel.²⁵⁶ Het conflict over de convoeien en licenten escaleerde hierdoor in 1594 en 1595. Zeeland wilde een verbod van de handel op de vijand en dit kon alleen met een blokkade effectief worden gehandhaafd.²⁵⁷ De Staten-Generaal waren hiertoe niet bereid en Holland voelde er niets voor omdat de directe handel minder geld kostte. Zeeland vaardigde daarom op eigen houtje een verbod uit.²⁵⁸ Het kon echter niet alleen de kust blokkeren; het had hiervoor niet voldoende schepen.²⁵⁹ De blokkade en het verbod werden zo belangrijk geacht door Zeeland dat het de situatie op het spit dreef: de Zeeuwse bijdrage aan de oorlog werd ter discussie gesteld.²⁶⁰ Dit hielp. Zeeland kreeg zijn verbod en blokkade. Holland zou meehelpen bij de controle ervan.

Zeeland moest Holland echter wel als bondgenoot houden omdat de blokkade anders geen kans van slagen had. De blokkade werd in 1595 en 1596 met instemming van Holland voortgezet. De Hollandse interesse was gegroeid doordat het aantal Duinkerker kapers sterk was gestegen.²⁶¹ Zeeland breidde zijn eigen blokkadeactiviteiten uit door havens als het Gat van Der Sluys in 1595 en Sluis en Brugge in 1596 met oorlogsschepen af te sluiten; andere admiraliteitscolleges werden daarvan op de hoogte gesteld en kregen last om geen paspoorten meer naar deze gebieden uit te geven.²⁶² Zeeland wilde echter niet overvragen. Om Holland te paaien en te betrekken bij de blokkade werd de Zeeuwse kapitein-ter-zee Legier Pieterssen als bevelhebber van de vloot voor de Brake en Duinkerken officieel onderschikt gemaakt aan zijn Hollandse collega. Justinus van Nassau had Zeeland geadviseerd dit toe te staan om zich te

²⁵³ BL, Resolutiën Staten van Holland, p.6-11 30 dec - 24 Jan 1592; ZA, Resolutiën, R. 71 15920210r01, deel II, p. 45; Notulen Zeeland, 14 februari 1592, p. 36; ZA, Resolutiën, R. 325 15920903r06, deel II, p. 94 en R. 334 15920905r05, deel II, p. 94.

²⁵⁴ ZA, Resolutiën, R. 334 15920905r04 Deel II p. 95

²⁵⁵ BL, Resolutiën Staten van Holland, p.4 5-27 januari 1593; Kernkamp, 'handel 1588-1609', p. 136

²⁵⁶ Kernkamp, 'handel 1588-1609', p. 133

²⁵⁷ ZA, Notulen Zeeland, 15 januari 1594, p. 17; Kluiver, 'Independente', p. 88; Kernkamp, 'handel, p. 138

²⁵⁸ Japikse, Resolutiën Staten-Generaal, 7 april 1594, p. 327-328; Kluiver, 'Independente', p. 88; Kernkamp, 'handel 1588-1609', p. 139; ZA, Notulen Zeeland, 18 mei 1594, p. 150

²⁵⁹ ZA, Notulen Zeeland, 20 mei 1594, p. 233-235; Japikse, Resolutiën Staten-Generaal, 27 mei 1594, p.329; Kluiver, 'independente', p. 88; Kernkamp, 'handel 1588-1609', p.138-141, 151-152

²⁶⁰ ZA, Notulen Zeeland, 1 juli 1595, p. 116-118; Kluiver, 'Independente', p. 88-89; Kernkamp, 'handel 1588-1609', p.154-155; Schepper, '1648', p.101

²⁶¹ ZA, Resolutiën, R. 1521 15950831r04, deel II, p. 308; Resolutiën Staten van Holland, 11 april 1596 p. 135

²⁶² ZA, Resolutiën, R. 1530 15950922r01 deel II p. 312; ZA, Resolutiën, R. 1890 15960619r05 deel II p. 375

verzekeren van de blijvende aanwezigheid van de Hollandse schepen.²⁶³ Zeeland hield echter de leiding.

Dit was nodig omdat de Hollandse interesse voor de blokkade niet altijd even groot was. Holland had de scheepsmacht liever elders ingezet.²⁶⁴ Meerdere malen vond Zeeland het Hollandse eskader voor de blokkade van de Vlaamse kust niet van genoeg kwaliteit en drong het aan op meer en betere oorlogsschepen, waarbij het zelf het goede voorbeeld gaf. Zeeland stond er dan ook op informeel de leiding van de blokkade te behouden. Het wist zelfs door te drijven dat in de winter schepen voor de kust bleven waken.²⁶⁵ Het gevaar van de Duinkerker kapers nam gestaag toe en Holland was daarom bereid steeds meer bij te dragen aan de blokkadevloot. De vloot voor de Vlaamse kust telde zodoende in 1597 42 schepen.²⁶⁶

5.2. Konvooiere en kruisen

Bij de beveiliging van de zee stonden naast de blokkade van de Vlaamse kust drie activiteiten voorop: het patrouilleren op de rivieren, de Zuiderzee en de zeearmen, het kruisen op de Noordzee en in Het Kanaal en het konvooiere.²⁶⁷ Op deze manier moesten de handels- en vissersschepen worden beschermd, de douanerechten worden verzekerd en de frauduleuze praktijken worden gereduceerd. Door de aard van de maritieme doelstellingen vonden grote zeeslagen of invasies niet plaats.²⁶⁸ Ondanks de rivaliteit was er wat betreft de beveiliging van de zee sprake van een redelijke samenwerking. Holland en Zeeland waren altijd bereid tot overleg omdat ze talloze gemeenschappelijke belangen hadden en in hun eentje de zee niet konden beveiligen. De samenwerking liep echter nooit erg gesmeerd. Zo werden Hollandse oorlogsschepen wel door de Zeeuwse admiraliteit van noodzakelijke reparaties voorzien, maar moest Holland alle kosten betalen.²⁶⁹

De Staten-Generaal en de Staten van Holland stelden zich hard op in de strijd tegen de Spaanse vloot en de talloze kapers. In 1587 besloten de Staten-Generaal dat er harder moest worden opgetreden tegen de kapers. Eenmaal gevangengenomen moesten ze overboord gezet of opgehangen worden. Dat moest de zeerovers schrik aanjagen en hen overhalen dienst te nemen op handels- en vissersschepen. De oekaze had weinig effect. Schippers uit Holland en Zeeland verleenden rustig pardon aan kapers. Te rigoureuze maatregelen zouden zorgen voor vergelijkbare maatregelen van de vijand en henzelf in gevaar brengen. Aan deze houding viel niet veel aan doen. Holland moest dan ook lijdzaam aanzien hoe veel van de vissers een '*papieren harnasche*' kochten bij de Spanjaarden. Met zo'n vrijgeleide konden zij niet worden gekeapt. Deze paspoorten leverden de Duinkerker admiraliteit veel geld op. Dat viel bij de Staten van Holland niet in goede aard; de vijand moest beslist niet worden gespekt. Er volgde daarom een verbod. Dit had geen enkel effect; ondanks het verbod werd er openlijk gehandeld in vrijgeleiden.²⁷⁰

Zeeland had weinig belang bij de visserij in vergelijking met Holland. In de Middeleeuwen was de Zeeuwse visserij van groot belang, maar deze was langzaam in betekenis gedaald. In 1583 konden de Zeeuwse steden een redelijke vissersvloot bijeenbrengen. Zierikzee, Veere en Vlissingen hadden tezamen ongeveer 120 vissersschepen van 30 last of meer.²⁷¹ De Zeeuwse visserij had echter dramatisch te lijden van de oorlog.

²⁶³ ZA, Resolutiën, R. 1017 15940505r01 deel II p.218

²⁶⁴ Sigmond, 'Zeemacht', p. 240-241

²⁶⁵ Notulen Zeeland, 6 april 1595, p. 60, Vliet, van, 'Vissers', p.120-124

²⁶⁶ Vliet, van, 'Vissers', p.123-124

²⁶⁷ Bruijn, 'Varend', p.26; Boels, red, 'Overheidsfinanciën', p. 20

²⁶⁸ Boels, 'Overheidsfinanciën' p. 20

²⁶⁹ ZA, Resolutiën, R. 542 15870428r01, deel I, p. 167; ZA, Resolutiën, R. 950 15880219r01, deel I, p. 230; ZA, Resolutiën, R. 21 15920115r01, deel II, p. 36

²⁷⁰ Vliet, van, 'Vissers', p. 95-98, 106-108

²⁷¹ Kluiver, p. 57-58

Kaping en andere gevaren zorgden voor een sterke daling van het aantal vissers. Veel Zeeuwse vissers gingen naar Holland of sloegen zelf aan het kapen.²⁷² De bescherming van de visserij werd hierdoor meer een belang van Holland. De Hollandse visserij, vooral de haringvisserij, was van groot belang voor de welvaart.²⁷³ De oorlog bracht wel schade toe aan de Hollandse visserij, maar had niet zo'n dramatisch effect als op de Zeeuwse visserij.

De overheid trachtte vissers te beschermen door middel van konvooiëring. Hoewel de methode veel werd toegepast had deze weinig effect. Konvooischepen stonden machteloos tegen de tactieken van de Duinkerker kapers. Toch zagen de Staten van Holland geen enkel alternatief. Met de admiraliteiten hadden zij zitting in het College van de Grote Visserij, dat grotendeels de konvooiëring regelde. Zeeland was na onenigheid reeds vroeg uit het College gestapt.²⁷⁴ Hierdoor ontbrak het bij de konvooiëring van de visserij aan een centrale leiding. Dit beperkte de mogelijkheden, al zou een centraal bestuur de effectiviteit nauwelijks hebben verhoogd.²⁷⁵ Het belang van Zeeland bij de visserij was zo gering dat het zenden van Zeeuwse oorlogsschepen ter bescherming van de visserij primair een middel was om Holland te paaien. In maart en september 1592 stuurde het enige schepen naar de Noordzee ter bescherming van de vissers aldaar.²⁷⁶ In maart 1593 werd een schip aangewezen om na konvooidienst te helpen bij het beschermen van de visserij.²⁷⁷ Eind 1593 was Zeeland bereid meerdere konvooischepen voor de visserij in te zetten, waar Holland in het voorjaar al om had verzocht.²⁷⁸ Dat gebeurde omdat er voor Zeeland wat te halen viel.

Kruisen werd door Holland vaak gezien als een betere tactiek dan blokkeren van de Vlaamse kust. De schepen waren dan actief, voorbereid en in staat echt schade toe te brengen aan de vijand. Gedeputeerden uit Schiedam stelden voor de blokkadeschepen allemaal om te vormen tot kruisers.²⁷⁹ Dit gebeurde niet omdat de Staten-Generaal, de Staten van Holland en de Staten van Zeeland het erover eens waren dat de blokkade zeer winstgevend was en dat de inkomsten eruit niet in de waagschaal mochten worden gesteld. De kruisersvloot bestond in de jaren 1590 uit ongeveer 15 tot 18 schepen.²⁸⁰ In 1593 werden zij verdeeld in vijf eskaders. Vier hiervan dienden te kruisen in het gebied tussen Engeland en de Republiek met als meest noordelijke punt het Vlie (Vlieland) en meest zuidelijke punt de Hoofden (Nauw van Calais). Eén eskader voer boven Vlieland tot aan de noordpunt van Denemarken. Na 1593 waren er vier eskaders van vier schepen actief van het Nauw van Calais tot de noordelijkste punt van Denemarken. Tevens werden de kruisende oorlogsschepen nu ingezet voor de blokkade van de Vlaamse kust. Een centraal beleid ontbrak wederom. Door het gebrek aan financiële middelen, het gebrek aan scheepsmacht en de enorme omvang van het kruisgebied was de tactiek weinig doelmatig.²⁸¹

5.3. De Spaanse dreiging

De opstand van de Nederlandse gewesten kwam onder grote druk te staan door het succesvolle militaire beleid van Alexander Farnese in de jaren 1579-1587.²⁸² Op maritiem gebied was de Spaanse Armada een keerpunt. Deze bedreigde niet alleen Engeland in het hart,

²⁷² Vliet, van, *Vissers in oorlogstijd. De Zeeuwse visserij in de jaren 1568-1648* p. 224

²⁷³ Bochove, 'De Hollandse Haringvisserij tijdens de Vroegmoderne Tijd', p. 3

²⁷⁴ Vliet, van, 'Vissers', p. 108-112, 115-116

²⁷⁵ Bijle, 'Convooidienst', p.50-51; Sigmond, 'Zeemacht', p. 242

²⁷⁶ ZA, Resolutiën, R. 119 15920319r02, deel II p.55; ZA, Resolutiën, R. 332 15920905r03 deel II p. 95

²⁷⁷ ZA, Resolutiën, R. 614 15930322r02, deel II, p. 146

²⁷⁸ ZA, Resolutiën, R. 334 15920905r04 Deel II p. 95; ZA, Resolutiën, R. 883 15933338r08 deel II p. 194

²⁷⁹ Vliet, van, 'Vissers', p. 115-116

²⁸⁰ Sigmond, 'Zeemacht', p. 240; Ebben, 'Scheldedelta' p.128-130

²⁸¹ Ebben, 'De Scheldedelta als verbinding en scheiding tussen Noord en Zuid, 1500-1800', p.118-130;

Sigmond, 'Zeemacht', p. 242

²⁸² Knapen, 'Man', p.68; Israel, 'Republiek', 236-243

maar ook de opstandige gewesten. Door de val van de Zuidelijke Nederlanden waren Holland en Zeeland vanaf 1585 de kern van de opstand geworden en daardoor op elkaar aangewezen.²⁸³ Maritiem moesten ze samenwerken tegen het gevaar van de Spaanse Armada. Hoewel deze voornamelijk door de Engelse vloot werd verslagen kwam de nederlaag ook de Nederlandse gewesten ten goede. Het gevaar zorgde voor het besef dat de beveiliging van de zee beter gecoördineerd moest worden. Er kwam daarom een structureel overleg van de grond. Op verzoek van de Staten-Generaal wezen de Staten van Zeeland in het begin van 1589 twee gedeputeerden aan om in Holland met de Staten-Generaal, Holland en Maurits te overleggen hoe het beste de zee zou kunnen worden beveiligd. De Staten drukten hen met kracht op het hart de Zeeuwse belangen goed te behartigen. Er werd getracht elk jaar zulke gesprekken te houden.²⁸⁴ Bij de besprekingen begin 1592 liet Zeeland eerst verstek gaan. De twee Zeeuwse afgevaardigden kwamen niet opdagen ondanks herhaaldelijk te zijn opgeroepen.²⁸⁵ In februari gingen twee leden van de Zeeuwse admiraliteit toch naar Holland. Ook het jaar erna was er overleg. Dit beraad verliep niet altijd soepel, maar leidde vaak wel tot resultaat.²⁸⁶

De Duinkerker kapers waren één van de gezamenlijke problemen. Na de verovering van Duinkerken hadden de Spanjaarden daar direct een admiraliteit opgericht. De blokkade haalde weinig uit. Ondanks interne strubbelingen brachten de Duinkerker kapers grote schade toe aan de Hollandse en Zeeuwse handel en visserij.²⁸⁷ Holland en Zeeland bleven daarom zelfs in tijden van tweespalt in gesprek over de gevaarlijke Duinkerkers en poogden een basis voor minimale samenwerking te vinden.²⁸⁸ Gemiddeld hadden de Duinkerker kapers vijftien tot twintig actieve schepen voor de kaapvaart beschikbaar. Zeeland, dat dichterbij de vijand lag en de blokkadevloot proviandeerde, stelde Holland gedurig van hun sterkte op de hoogte. De dreiging nam tussen 1583 en 1597 gestaag toe. Het aantal schepen voor konvoieren, kruisen en blokkeren werd aan het niveau van dreiging aangepast. Vanwege de groeiende dreiging van de Duinkerkers werden de blokkade en de kruisende schepen voor de Vlaamse kust steeds belangrijker voor Holland. Er gingen zelfs geruchten dat de Duinkerker kapers in Holland aan land zouden gaan.²⁸⁹

De dreiging van de Duinkerkers maakte ook Zeeland gewilliger om mee te werken. Dit blijkt uit de manier waarop het omging met admiraal Justinus van Nassau. Hij was niet van Zeeuwse afkomst en werd niet warm onthaald door de Zeeuwen. Hij verscheen pas in december 1591 voor het eerst in het admiraliteitscollege van Zeeland. De strijd te land had hem verhinderd eerder te komen.²⁹⁰ In maart 1593 betaalde de Zeeuwse admiraliteit hem 200 ponden Vlaams om zijn kosten te dekken tijdens de veldtochten van Maurits.²⁹¹ Zijn verzoek hierom was in januari nog afgewezen, omdat het grootste deel van zijn activiteiten niet voor Zeeland was geweest. Wel kreeg hij toen als blijk van dank 600 gulden; voor de rest moest hij zich, volgens Zeeland, richten tot de Raad van State. Toch kreeg hij uiteindelijk zijn geld.²⁹² In 1595 werd besloten Justinus elk jaar 200 pond Vlaams te verstrekken als tegemoetkoming

---

²⁸³ Israel, 'Republiek', p. 148

²⁸⁴ ZA, Resolutiën, R. 1400 15890116r02, deel I, p. 301; Vliet, van., 'Vissers', p.119-120; 'Convooiidienst', p.45-46; Bruijn, 'Varend', p.26; ZA, Resolutiën, R. 1821 15900104r04, deel I, p. 371

²⁸⁵ BL, Resolutiën Staten van Holland, p.6-11 30 dec - 24 Jan 1592

²⁸⁶ ZA, Resolutiën, R. 71 15920210r01, deel II, p. 45; BL, Resolutiën Staten van Holland, p.4 5-27 januari 1593

²⁸⁷ Vliet, van, 'Vissers', p. 64-65

²⁸⁸ BL, Resolutiën Staten van Holland, 11 juni 1596, p. 275 en 16 juni 1596, p. 250

²⁸⁹ Bruijn, 'Varend', p.25; Vliet, van, 'Vissers', p.87-91,116-117

²⁹⁰ ZA, Resolutiën, deel I, p. LXVII-LXXIII; ZA, Resolutiën, R. 796 15871112r02, deel I, p. 207

²⁹¹ ZA, Resolutiën, R. 606 15930311r02, deel II, p. 144-145

²⁹² ZA, Resolutiën, R. 551 15930130r02, deel II, p. 135; Resolutiën, R. 624 15930330r03, deel II, p. 148

in zijn kosten voor de strijd voor het land.²⁹³ Zijn maritieme activiteiten werden blijkbaar door Zeeland op prijs gesteld en gewaardeerd.

De dreiging van het uitzenden van een tweede Spaanse Armada in 1596 droeg ook bij tot een betere samenwerking tussen Holland en Zeeland ter zee. Beide gewesten zegden toe 20 oorlogsschepen te zullen leveren om het gevaar te keren. Zij verhoogden allerlei belastingen om de kosten te dragen.²⁹⁴ De Raad van State verzocht alvast te bewilligen in de staat van oorlog voor het nieuwe jaar. Zeeland stelde echter voorwaarden aan zijn consent en wilde zijn bijdrage aanpassen als voorwaarde.²⁹⁵ Dit zorgde weer voor problemen.

Hoewel Maurits in Fruin's bekende Tien Jaren (1588-1597) veel steden en gebieden veroverde bleef de dreiging van de Spaanse legers aanzienlijk.²⁹⁶ Dat werkte vaak als smeermiddel bij de relaties tussen Holland en Zeeland. Het bleef echter bij een moeizame samenwerking tussen autonome gewesten. Alle gesprekken tussen Holland en Zeeland over centrale instituties en alle pogingen van Holland het beleid in Den Haag te concentreren leidden er niet toe dat de beveiliging van de zee gezamenlijk werd geregeld. Holland en Zeeland hadden nu eenmaal verschillende en vaak zelfs tegengestelde belangen. Zeeland was vooral bevreesd voor zijn machtige nabuur en voor zijn eigen belangen. Hierdoor bleef de beveiliging van de zee op gewestelijk niveau steken.²⁹⁷

5.4. Conclusie

Holland, Zeeland en de Staten-Generaal wisten elkaar beter te vinden bij de blokkade van de Vlaamse kust en de strijd ter zee dan bij het beheer van de zeezaken. De belangen liepen hierbij gedeeltelijk parallel. Holland en Zeeland achtten de blokkade van de Vlaamse kust beide van groot belang, niet alleen uit militair oogpunt, maar vooral uit economisch en fiscaal gezichtspunt. Zeeland wilde echter uit eigenbelang een permanente blokkade en een direct handelsverbod, terwijl Holland andere prioriteiten bezat en bij voorkeur een oogje dichtkneep bij handel op de vijand. Omwille van de lieve vrede gaf Holland meestal toe, hoewel de beschikbaar gestelde scheepsmacht regelmatig te wensen overliet, tot Zeeuwse ergernis. De opkomst van de Duinkerker kapers en het toenemende gevaar ervan droegen bij tot wijziging van Hollands houding. De enorme schade die de Duinkerkers aan de Hollandse handels- en vissersvloot toebrachten leidde ertoe dat Holland meer aandacht aan de blokkade van de Vlaamse kust ging besteden. Holland bezat een enorme handels- en vissersvloot en wenste alle krachten ter zee te concentreren op de bescherming daarvan. Zeeland had vooral inzake visserij veel minder belangen te verdedigen, en chanteerde Holland regelmatig om zijn zin in andere zaken door te kunnen drijven. Beide gewesten zagen echter de noodzaak van samenwerking in, zeker na de immense Spaanse Armada van 1588. De dreiging van het Spaanse leger en de Spaanse vloot bleven ook in de jaren 1590 zo groot dat Holland en Zeeland tot jaarlijks overleg inzake de zeezaken besloten en voortdurend de ernstigste onderlinge plooiën trachtten glad te strijken. Zeeland lag verreweg het dichtst bij het strijdtoneel en was het kwetsbaarst. Zeeland beseftte dat het onmachtig was zonder Holland. Toch deed juist Holland het meeste water bij de wijn. Het toonde zich het wijste en kwam tegemoet aan de niet altijd redelijke eisen van zijn nabuur. Provinciale belangen bleven ondanks de gedwongen samenwerking de boventoon voeren en de centralisatie van het zeewezen bleef daarom een ijdele wensdroom.

²⁹³ ZA, Resolutiën, R. 1279 R. 15950126r02, deel II, p. 266

²⁹⁴ ZA, Resolutiën, R. 2057 15961116r02, deel II, p. 405; BL, Resolutiën Staten van Holland, 14 november 1596, p. 450-453, ZA, Notulen Zeeland, 18 november 1596, p. 368-372; BL, Resolutiën Staten van Holland, 12 december 1596, p. 589-593

²⁹⁵ ZA, Notulen Zeeland, 17 – 18 december 1596, p. 390

²⁹⁶ Fruin, 'Tien Jaren', p. 12; Knapen, 'man', p. 100-101

²⁹⁷ BL, Resolutiën Staten van Holland, 30 augustus 1594 p. 371, 15 december 1594 en 22 december 1594 p. 538-587

6. Naar de ordonnantie

Gedurende de jaren 1596 en 1597 laaiden de problemen tussen Holland en Zeeland opnieuw op: Holland wilde nog altijd het zeewezen centraliseren en Zeeland wilde hier niets van weten. Deze keer escaleerde de situatie sneller dan voorheen. Nadat in het begin van 1597 de spanning een hoogtepunt had bereikt kwam niet veel later een afspraak tussen Holland en Zeeland tot stand: de ordonnantie van 1597. Deze wordt algemeen gezien als een overwinning voor Zeeland. De logische vraag luidt daarom: waarom waren de Staten-Generaal en de Staten van Holland niet in staat het Zeeuwse verzet tegen centralisatie van het zeewezen te breken en waren zij uiteindelijk genoodzaakt zich bij de Zeeuwse zelfstandigheidsdrang neer te leggen? Dit hoofdstuk zal op deze vraag antwoord proberen te geven. Hiervoor zal worden gekeken naar de laatste centralisatiepogingen van Holland en de machtsverhouding tussen Holland en Zeeland in de jaren 1590. Tenslotte zal worden ingegaan op de achtergronden van de ordonnantie en de totstandkoming ervan.

6.1. De laatste centralisatiepogingen en geschillen

De teloorgang van het College van Superintendentie, het forceren van het verbod op directe handel met de Vlaamse kust en de nauwe band tussen de Gecommitteerde Raden en de Admiraliteit in Zeeland zorgden ervoor dat de relatie tussen Holland en Zeeland onder grote druk kwam te staan. Er waren veel crises bezworen maar er waren geen oplossingen voor de onderliggende problemen gerealiseerd. Holland bleef de wens houden het zeewezen rondom het gewest te centraliseren. De eerste poging daartoe in 1596 was tekenend voor de situatie. Holland vroeg aan enkele Zeeuwse gedeputeerden wat er naar hun mening in het beheer van het zeewezen zou moeten worden veranderd. Zij antwoordden hierop zich niet bewust te zijn van enige noodzaak tot verandering, noch qua organen, noch qua blokkade van de Vlaamse kust, noch qua convoeien en licenten. Zij waren tevreden over de bestaande situatie en wilden deze zo houden.²⁹⁸ Holland was een andere mening toegedaan en maakte al snel inbreuk op de akkoorden, met de Staten-Generaal in zijn kielzog.²⁹⁹ Dit zorgde ervoor dat Zeeland al snel welwillender tegenover onderhandelingen stond.³⁰⁰ Holland was door schade en schande wijzer geworden en had geen hoge verwachtingen van onderhandelingen. Het beschouwde Zeeland als een dwarsligger en saboteur. Het wist dat Zeeland bij veel zaken rond de beveiliging van de zee en de convoeien en licenten niet zou meewerken; dit was vaak genoeg gebleken. Dit was ook de oorzaak dat Holland steeds meer zijn eigen plan trok ten nadele van Zeeland.³⁰¹

Om de schade te beperken zocht Zeeland toenadering tot Holland. Het wilde zijn zelfstandigheid bewaren, maar had Holland nodig. Het moest daarom de schijn van goede *'naebuyschap'* tonen. Eind 1595 deden de Zeeuwen *'aenbiedinge tot onderhouding van alle goede eenigheyt, vrundtschap ende goede correspondentie'*. Holland nam de uitgestoken hand aan en hoopte eindelijk zaken te kunnen doen. De Zeeuwse gedeputeerden begonnen al snel verdragingsacties te ondernemen door aan te geven niet afdoende bevoegd te zijn. Holland, niet voor één gat gevangen, besloot daarop direct een delegatie onder leiding van Johan van Oldenbarnevelt naar de Staten van Zeeland te sturen.³⁰² Deze kwam met verschillende plannen om het zeewezen te reorganiseren: een tweedeling tussen de Gecommitteerde Raden en het admiraliteitscollege van Zeeland, openheid en overleg over en bij voorkeur centrale

---

²⁹⁸ ZA, Notulen Zeeland, 24 november 1595, p. 318

²⁹⁹ ZA, Resolutiën, R. 1576 15951106r03, deel II, p. 319; Notulen Zeeland, 18 november 1595, p. 306

³⁰⁰ BL, Resolutiën Staten van Holland, 7 december 1595 p. 517-518

³⁰¹ BL, Resolutiën Staten van Holland, 13 december 1595 p. 538

³⁰² BL, Resolutiën Staten van Holland, 7 december 1595 p. 517-518; Resolutiën Staten van Holland, 27 nov - 22 dec 1595 p. 583-584; Resolutiën Staten van Holland, p. 83 12 maart 1596

inning van de convoeien en licenten door de Staten-Generaal en toelating van een gedeputeerde van een ander gewest in de admiraliteitscolleges om toezicht te houden.³⁰³ Eind januari ging de delegatie van Holland weer huiswaarts zonder iets te hebben bereikt.

Zeeland wekte de indruk bereid te blijven om zaken te bespreken en vast te leggen. Wel moesten eerst Zeeuwse belangen, zoals een vermindering van de Zeeuwse bijdrage aan de generaliteit, worden besproken.³⁰⁴ Zeeland was genegen over de convoeien en licenten te praten en enkele cosmetische veranderingen aan te brengen, zodat het leek alsof de band tussen de Gecommitteerde Raden en het admiraliteitscollege was opgeheven.³⁰⁵ Zeeland liet ook een Hollander tot het Zeeuwse admiraliteitscollege toe. Holland dacht eindelijk enige vooruitgang te boeken, maar Zeeland bleek ook nu niet bereid te zijn tot daadwerkelijke centralisering van het zeewezen.³⁰⁶ Het wilde niets afspreken over de douanerechten en de institutionele veranderingen bleken niets voor te stellen. De Siamese relatie tussen de Gecommitteerde Raden en het admiraliteitscollege van Zeeland bleef bestaan en het ene Hollandse lid in de admiraliteit kon eenvoudig buitenspel worden gezet. Zeeland dacht als compensatie voor zijn schijnbare tegemoetkomendheid drie Zeeuwse leden in de Hollandse admiraliteitscolleges te krijgen.³⁰⁷ Het wilde beslist geen centralisatie van het zeewezen; het wees de negatieve reacties van Holland op de Zeeuwse houding af en wees op zijn hoge bijdrage aan de Unie. Waarom wilde Holland veel verregaande vernieuwingen doorvoeren en waarom zou Zeeland daarmee akkoord gaan?³⁰⁸ Langzaam escaleerde de situatie.

Holland zag geen voortgang en raakte gefrustreerd. Holland en Zeeland werkten hierdoor minimaal samen.³⁰⁹ Zij overlegden alleen nog over zaken van het grootste belang voor beide gewesten, zoals de Duinkerker kapers.³¹⁰ Om Zeeland tot inschikkelijkheid te dwingen dreigde Holland met het opzeggen van het akkoord over de convoeien en licenten.³¹¹ In juli 1596 dreigde het Zeeland inzake de convoeien en licenten te behandelen als de vijand om een akkoord over de douanerechten en de admiraliteitszaken te forceren.³¹² Zelfs hulp aan de belegerde stad Hulst maakte het afhankelijk van een akkoord. Holland had genoeg van de Zeeuwse recalcitrantie.³¹³ In de zomer van 1596 dacht Holland na over het samenvoegen van de drie Hollandse admiraliteitscolleges tot een centraal college. Het hoopte hetzelfde voordeel als Zeeland daaruit te halen. Door het hevige verzet van de admiraliteiten in Amsterdam en Enkhuizen dat direct uitbrak liet Holland al snel het idee varen.³¹⁴ Het verlegde daarom de aandacht naar één centraal college voor zeezaken in de gehele Republiek. De strekking was vergelijkbaar met die van het College van Superintendentie drie jaar eerder.³¹⁵ Zeeland hield de kaarten tegen de borst, omdat het onder druk stond van Holland en nog zaken ervan gedaan wilde krijgen.³¹⁶ Bij de besprekingen die volgden bleef het echter een centraal college

---

³⁰³ ZA, Notulen Zeeland, 26 januari 1596, p. 36; ZA, Notulen Zeeland, 27 januari 1596, p. 39; ZA, Resolutiën, deel I, p. XV; Van der Poel, 'Particularisme' p. 34-35; Kluiver, 'independente', p.89

³⁰⁴ ZA, Notulen Zeeland, 26 januari 1596, p. 36; Van der Poel, 'Particularisme' p. 34-35

³⁰⁵ ZA, Notulen Zeeland, 26 januari 1596, p. 36-37

³⁰⁶ BL, Resolutiën Staten van Holland, 19 feb 1596 p. 106; Resolutiën Staten van Holland, 12 maart 1596, p. 83

³⁰⁷ ZA, Resolutiën, R. 1744 15960229r04, deel II, p. 350; ZA, Notulen Zeeland, 13 juni 1596, p. 165; ZA, Resolutiën, R. 1880 15960613r03 deel II, p. 374

³⁰⁸ Kernkamp, 'handel', p. 167-168, deel II

³⁰⁹ ZA, Notulen Zeeland, 5 april 1596, p. 122; Resolutiën Staten van Holland, 11 april 1596, p. 135; ZA, Notulen Zeeland, 10 juni 1596, p. 161

³¹⁰ BL, Resolutiën Staten van Holland, 11 juni 1596, p. 275 en 16 juni 1596, p. 250

³¹¹ BL, Resolutiën Staten van Holland, 9 mei 1596, p. 202

³¹² BL, Resolutiën Staten van Holland, 27 juli 1596, p. 325

³¹³ BL, Resolutiën Staten van Holland, 29 juli 1596, p. 333; ZA, Resolutiën, deel I, p. XV

³¹⁴ BL, Resolutiën Staten van Holland, 19 juli 1596, p. 284

³¹⁵ BL, Resolutiën Staten van Holland, 11-12 sept 1596, p. 369-370

³¹⁶ ZA, Notulen Zeeland, 6 september 1596, p. 313-314; BL, Resolutiën Staten van Holland, 17 september 1596, p. 374-375

afwijzen. Holland wilde dit buiten Zeeland om alsnog doorzetten, maar Amsterdam en Enkhuizen wisten het idee bekwaam op een zijspoor te rangeren.³¹⁷

Eind 1596 bereikte de relatie tussen Holland en Zeeland een dieptepunt. Zeeland was zeer ontstemd dat Zeeuwse gedeputeerden niet tot de Hollandse admiraliteitscolleges werden toegelaten. Holland verschool zich achter het verzet van de andere provincies. Als reactie liet Zeeland de Hollandse gedeputeerde niet meer toe tot zijn admiraliteitscollege.³¹⁸ De Staten-Generaal zorgden voor nog meer spanning. In oktober 1596 claimden zij zeggenschap over de Zeeuwse wateren en maakten zij inbreuk op de Zeeuwse ‘*Souverainiteit over dese Provincie ende Stroomen*’. Zeeland was hier niet van gediend en schreef de Staten-Generaal dat zij zich niet met Zeeuwse wateren dienden te bemoeien.³¹⁹ De problemen met zowel Holland als de Staten-Generaal zorgden ervoor dat Zeeland in een lastig pakket zat. Het leek erop dat het concessies zou moeten doen.³²⁰ In december belaste Holland een lading graan naar Zeeland met convooien en licenten.³²¹ Hiermee werd Zeeland belastingtechnisch beschouwd als een vijand.³²² Zeeland reageerde woedend; het vond dit ongepast tussen bondgenoten.³²³

Eind januari 1597 kwam een delegatie uit Zeeland naar Holland om een einde aan deze praktijken te maken. Zeeland wilde niets bespreken voordat Holland compensatie zou bieden voor de geleden schade. Al snel keerde de delegatie onverrichter zake terug naar Zeeland.³²⁴ Holland ging door en Zeeland hield vast aan zijn eis. Het dreigde de Hollandse handel ook te zullen treffen en hief het hele licent op goederen uit Holland. Bovendien wilde het Hollandse schepen ook convooien laten betalen. Het nieuws werd door heel Zeeland verspreid en de controle moest streng zijn.³²⁵ De Staten-Generaal wilden bemiddelen maar waren machteloos.³²⁶ Zeeland wees een scheiding van de Gecommitteerde Raden en het admiraliteitscollege van de hand. Het wilde beslist de controle over de ‘*Middelen te Waettere*’ houden.³²⁷ Holland was evenmin geneigd om toe te geven en controleerde, ondanks Zeeuwse dreigingen, de eigen maatregelen nauwkeurig.³²⁸ Het deed een laatste poging om een centraal college voor het zeezezen van de grond te krijgen, buiten Zeeland om, maar met steun van Maurits en de Staten-Generaal. Het gevaar van het Spaanse leger en de Spaanse vloot en de financiële problemen van de Hollandse admiraliteiten dwongen Holland zijn streven naar centralisatie weer in de ijskast te zetten.³²⁹

Midden maart 1597 schreven de Staten van Holland de Staten van Zeeland een brief over de zeer slechte verhouding tussen beide gewesten. Zij schoven de schuld vooral in de schoenen van Zeeland, waar ‘*men meer schynt te arbeiden tot een daatelijke vervreemdinge als tot een opregte vrundschap en eenigheid*’.³³⁰ Het dreigde met generaliteitsmaatregelen en hoopte die te voorkomen door nogmaals met Zeeland rond de tafel te gaan zitten. Het gesprek

---

³¹⁷ BL, Resolutiën Staten van Holland, 14 nov 1596, p. 449 en 10-11 december 1596, p. 545-552; ZA, Notulen Zeeland, 17-18 december 1596, p. 388; Van der Poel, ‘Particularisme’ p. 34-35, 39

³¹⁸ Van der Poel, ‘Particularisme’ p. 40-41

³¹⁹ ZA, Notulen Zeeland, 9 oktober 1596, p. 323-324

³²⁰ ZA, Notulen Zeeland, 10 oktober 1596, p. 277

³²¹ BL, Resolutiën Staten van Holland, 19 december 1596, p. 567-568

³²² BL, Resolutiën Staten van Holland, 12 december 1596, p. 594-596

³²³ BL, Resolutiën Staten van Holland, 13 januari 1597, p. 7-8

³²⁴ Van der Poel, ‘Particularisme’ p. 41

³²⁵ ZA, Notulen Zeeland, 9 januari 1597, p. 9; ZA, Notulen Zeeland, 18 januari 1597, p. 37-38; ZA, Notulen Zeeland, 21 januari 1597, p. 55; Van der Poel, ‘Particularisme’ p. 43

³²⁶ ZA, Notulen Zeeland, 22 januari 1597, p. 57; Hullu, ‘admiraliteitscolleges’, p. 49-50

³²⁷ ZA, Notulen Zeeland, 10 januari 1597, p. 73-80

³²⁸ BL, Resolutiën Staten van Holland, 12 feb 1597, p. 43; Resolutiën Staten van Holland, 28 feb 1597, p.56

³²⁹ BL, Resolutiën Staten van Holland, 11-16 maart 1597, p. 86-93, 116; Resolutiën Staten van Holland, 26 feb tot 15 maart 1597, p. 130-131, 133

³³⁰ BL, Resolutiën van Holland, 15 maart 1597, p. 135

zou over de veiligheid en de oorlog ter zee moeten gaan, zoals afgesproken.³³¹ Zeeland wuifde de aantijgingen van Holland weg; het zou zich altijd zonder reserve hebben ingezet voor het algemeen belang. Dit behoefde geen nadere adstructie. Het was juist Zeeland dat in de steek was gelaten door Holland. Bij de strijd om Hulst in 1596 had Holland minimale hulp geboden. Dit verlies achtte Zeeland vele malen groter dan de schade die het mogelijk had toegebracht aan Holland of de Staten-Generaal. Zeeland ging als reactie in de tegenaanval. Het veegde in een uitvoerig schrijven alle aantijgingen van Holland van de tafel en beschuldigde Holland van dezelfde euvelheden. Zeeland deed zich pathetisch voor als een toonbeeld van eensgezindheid en inzet voor ‘*het ghemeen Vaderlandt, teghens den alghemeenen Vyant*’.³³² Er was duidelijk een patstelling ontstaan.

6.2. De machtsverhouding

De langdurige strijd tussen Holland en Zeeland over het zeewezen en de patstelling in 1597 roepen de vraag op hoe de machtsverhouding tussen beide gewesten lag. Het heersende beeld is dat Zeeland een zwakke, hulpbehoevende en particularistische bondgenoot was van het machtige en het algemeen belang behartigende Holland. Holland zou met medewerking van de Staten-Generaal dus geen moeite moeten hebben met het overtuigen en opleggen van de centralisatieplannen aan het machteloze Zeeland. Dit lukte echter niet. Het beeld van de machtsverhouding tussen Holland en Zeeland tijdens de eerste jaren van de Republiek is dan ook het product van de Hollandocentrische traditie en de machtsverhouding tussen de twee gewesten in de latere Republiek. In 1648 kon Holland de vrede van Munster inderdaad aan Zeeland opdringen.³³³ Holland kreeg in de zeventiende eeuw een steeds groter economisch, financieel en militair overwicht, terwijl de ster van Zeeland al snel dalende was. De eerste jaren van de Republiek deed Zeeland echter zeker niet onder voor het Noorderkwartier van Holland.³³⁴

Economisch gezien bracht de Opstand voor Zeeland ingrijpende veranderingen. Door het oorlogsgeweld leden de Zeeuwse steden aanvankelijk grote schade. Nadat heel Zeeland was overgegaan naar de Opstand begon het economische herstel.³³⁵ De Opstand zorgde voor het ineensstorten van oude handelssystemen en na de val van Antwerpen kwam een eind aan het gunstige neveneffect van de stad voor Zeeland. Dit was niet direct negatief voor het gewest; het leek een groot deel van de handel van Antwerpen naar zich toe te kunnen trekken. Deze politiek was aanvankelijk een succes. Veel kooplieden en ambachtslieden uit Antwerpen en Vlaanderen vertrokken naar Zeeland en dan vooral naar Middelburg. Zij waren veel talrijker dan de migranten die naar Amsterdam of Leiden gingen.³³⁶ Middelburg had tussen 1590 en 1594 veruit de meeste aanwas van nieuwe inwoners (poorters). Het verschil is nog extremer als er enkel gekeken wordt naar de poorters afkomstig uit de Zuidelijke Nederlanden. In totaal 720 kozen in deze jaren voor Middelburg, 285 voor Amsterdam en 296 voor Leiden. Ook poorters uit Engeland prefereerden Middelburg. De stad legde het ten aanzien van migranten uit het noorden en het Duitse Rijk alleen af tegen Amsterdam. In dit opzicht liet zij wel Leiden achter zich.³³⁷

Zeeland beleefde hierdoor sinds het begin van de Opstand een tijd van economische bloei. Middelburg moest tussen 1575 en 1599 tweemaal worden uitgelegd en verdrievoudigde in omvang.³³⁸ Kort na de val van Antwerpen was er in Middelburg een verdubbeling van het

³³¹ Resolutiën van Holland, 15 maart 1597, p. 134-139

³³² ZA, Notulen Zeeland, 25 maart 1597, p. 169-185

³³³ Kluiver, ‘Independente,’ p.12

³³⁴ De Vries en van der Woude, ‘First’, p. 406

³³⁵ Parmentier, ‘Een maritiem-economische schets van de deltagewesten, 1400-1800’, p.20-21

³³⁶ Kluiver, ‘Independente,’ p.56-57

³³⁷ N.W. Posthumus, Leidsche lakenindustrie, Vol. II, p. 75 in Israel ‘republiek’ p. 362

³³⁸ Kluiver, ‘Independente,’ p. 56 -61

aantal nieuwe inwoners.³³⁹ De inkomsten uit de convooien en licenten versterken de these van een Zeeuwse bloeiperiode tot 1599. De inkomsten liepen gestaag op tot een piek van 761.718 gulden in 1598. De Zeeuwse admiraliteit ontving in deze periode structureel meer inkomsten dan de admiraliteit van Amsterdam.³⁴⁰ Pas na 1598 begon de Zeeuwse machtspositie langzaam af te brokkelen. De inkomsten uit douanerechten in Zeeland stagneerden en liepen aanzienlijk terug. Het aantal nieuwe poorters in Amsterdam nam in de jaren 1595-1599 sneller toe dan in Middelburg. Na 1605 gebeurde dat ook in Leiden. Middelburg en de andere Zeeuwse steden verloren aan aantrekkelijkheid ten opzichte van de Hollandse steden.³⁴¹

Deze ontwikkeling was tot 1598 niet te voorspellen. Zeeland was in economisch en politiek opzicht een niet te verwaarlozen rivaal van Holland. Zeeland wist zijn handel te consolideren en zich te ontwikkelen tot stapelplaats voor goederen van en naar de Zuidelijke Nederlanden.³⁴² Na de val van Antwerpen begon de strijd om de nalatenschap. Zijn ligging verschafte Zeeland een voordeel. Holland kon bij de handel met de Zuidelijke Nederlanden niet om de Zeeuwse wateren heen. Zeeland buitte deze machtspositie uit. Zo kreeg het van Holland het recht op de helft van de licenten gedaan. Holland was daartoe alleen bereid ten behoeve van centralisatie van de convooien en licenten.³⁴³

Zeeland kon tevens voordeel trekken van het gevaar van het Spaanse leger en de Spaanse vloot. Holland en Zeeland hadden elkaar hierbij nodig. Zeeland gebruikte deze Spaanse dreiging om de Hollandse druk af te wenden. Het wilde zijn onafhankelijkheid ter zee beslist niet verliezen en gebruikte zijn consenten voor de strijd te land om zijn zin door te drijven. Holland en de Staten-Generaal zagen zich daardoor meermalen genoodzaakt in te binden. Het chantagemiddel kon echter maar met mate worden ingezet. Door het gevaar van het Spaanse leger en de Spaanse vloot in 1596 en 1597 stelde Zeeland zich terughoudend op. De samenwerking tussen Holland en Zeeland tegen de vijand bleef zodoende in stand.³⁴⁴

Holland en Zeeland konden elkaar ook vinden bij het afwijzen van invloed van de andere gewesten op het zeewezen. Gelderland vroeg in oktober 1595 om inspraak. Holland en Zeeland hielden de boot af en beriepen zich op de Pacificatie van Gent en Leicester, die hun het beheer ter zee zouden hebben overgelaten. Volgens Gelderland, Overijssel en Utrecht zou Leicester hun juist een stem in de zeezaken hebben toegezegd.³⁴⁵ Holland was niet van enige inmenging gediend en hield zijn poot stijf. Holland en Zeeland wilden beslist de zeggenschap over het zeewezen, waarbij zij enorme belangen hadden, en de opbrengsten van de konvooien en licenten behouden.³⁴⁶ Behalve het verdedigen van hun gemeenschappelijke belangen lieten Holland en Zeeland zich echter geheel door hun eigenbelang leiden. Het particularisme van Zeeland past in de heersende politieke cultuur van die tijd. Dat geldt niet voor de pogingen tot centralisatie van het zeewezen van Holland. Deze hadden daarom vanaf het begin weinig kans van slagen.

6.3. *De ordonnantie van 1597*

De patstelling van begin 1597 kon niet zomaar worden opgelost. Zeeland leed onder de Hollandse maatregelen en wilde tot een compromis komen. Het hield echter vol dat de Hollandse maatregelen eerst zouden moeten worden ingetrokken. Holland was hiertoe niet bereid. Het gevaar van de tweede Spaanse Armada dwong tot een oplossing. Koningin

³³⁹ The First Modern Economy, p. 280 in N.W. Posthumus, *Leidsche lakenindustrie*, Vol. II, p. 70.

³⁴⁰ Kluiver, *independente*, losse bijlage tabel 4; Boels, red., *Overheidsfinanciën*, p. 21-23

³⁴¹ The First Modern Economy, p. 280 in N.W. Posthumus, *Leidsche lakenindustrie*, Vol. II, p. 70.; Kluiver, *independente*, losse bijlage tabel 4.; Boels, red., *Overheidsfinanciën*, p. 21-23

³⁴² Kluiver, *Independente*, p. 56 -61

³⁴³ BL, Resolutiën Staten van Holland, 15 april 1588, p. 123

³⁴⁴ Sigmond, *'Zeemacht'*, p. 253; Groenveld, *'Kogel'*, p. 155

³⁴⁵ Japiske, Resolutiën Staten-Generaal, 4 november 1595, R. 201a, p. 531-533 en 203, p. 539-540

³⁴⁶ Resolutiën Staten-Generaal, 19 oktober 1595, R. 201b, p. 538; Notulen Zeeland, 24 november 1595, p. 318

Elizabeth I liet weten het conflict tussen de gewesten te betreuren en bood aan te bemiddelen. Uiteindelijk vroegen Holland en Zeeland, afzonderlijk van elkaar, Maurits om hulp. Hij gaf gehoor aan deze beden.³⁴⁷ Hij zorgde er als eerste voor dat Holland in mei 1597 de handelsoorlog tegen Zeeland staakte.³⁴⁸ Daarna begonnen onderhandelingen tussen de twee gewesten. Op uitdrukkelijk verzoek hielden zij Maurits steeds van de voortgang op de hoogte.³⁴⁹ Op deze manier kwam tenslotte de ordonnantie uit de bus.

De Zeeuwse delegatie was bereid tot concessies, maar had een duidelijk doel. Het akkoord van 1590 moest in ere worden hersteld en worden voortgezet. Daartoe was Zeeland bereid de admiraliteitscolleges onder het gezag van de generaliteit te plaatsen en de leden daaraan de eed te laten afleggen. Ook was het bereid om enkele leden van andere provinciën in de admiraliteiten op te nemen.³⁵⁰ Gedurende de onderhandelingen werd wederom geopperd een College van Superintendentie op te richten. Tenslotte kwamen bij meerderheid van stemmen vijf admiraliteitscolleges uit de bus, aangezien ook binnen Holland de verdeeldheid groot was. Er zouden in Holland colleges komen te Rotterdam, te Amsterdam en, voor het Noorderkwartier, wisselend te Hoorn en Enkhuizen. Zij zouden uit zeven raadsleden, vier uit het gewest en drie uit andere gewesten, bestaan. Het Zeeuwse college zou te Middelburg zetelen. Dit zou bestaan uit negen leden, waarvan vijf uit Zeeland. Het vijfde college zou in Friesland komen. Het zou zes leden tellen, drie uit het gewest en drie uit andere gewesten. De admiraliteiten zouden dus tezamen bestaan uit zesendertig raadsleden: vijftien uit Holland en West-Friesland, acht uit Zeeland, vier uit Friesland, drie uit Gelderland en twee uit Overijssel, Utrecht, Groningen en de Ommelanden. Alle raadsleden zouden alleen de generaliteit dienen.³⁵¹

Zeeland vond de onderhandelingen te snel gaan. Het verkeerde in de veronderstelling dat er werd onderhandeld over een eerste opzet en niet over een definitieve regelgeving. De Zeeuwse gedeputeerden wilden naar Zeeland terug voor overleg met de Staten van Zeeland. Ze zouden dan met een mandaat terugkeren. Maurits wenste dat de Zeeuwen zouden blijven en dat de zaak zou worden afgehandeld. Na zijn vermaning bleven enkele Zeeuwen achter.³⁵² De Zeeuwse deputatie wenste voor haar vertrek dat de Gecommitteerde Raden van Zeeland tegelijk als de Zeeuwse leden van het Zeeuwse admiraliteitscollege zouden mogen fungeren en dat het aantal uitheemse leden tot drie zou worden beperkt. Inwilliging van deze wensen werd afhankelijk gemaakt van de Zeeuwse reactie op het voorstel. Het voorstel werd een dag later aan Maurits gepresenteerd en leek veel op de definitieve ordonnantie.³⁵³

Midden juli gingen de onderhandelingen verder. In de eerste ronde waren reeds veel details besproken; deze werden nu vastgelegd.³⁵⁴ De convooien en licenten zouden een zaak van de gewesten blijven, maar de Staten-Generaal zouden ter controle een overzicht van de rekeningen krijgen. Tevens zouden zij een overzicht van de opbrengst van de convooien en licenten na 1586 ontvangen.³⁵⁵ Aanpassingen van de convooien en licenten zouden duidelijk worden meegedeeld en ten overstaan van de leden uit de andere admiraliteitscolleges worden goedgekeurd. Zeeland had zich altijd tegen centrale douanerechten verzet en deze werden ook

---

³⁴⁷ ZA, Notulen Zeeland, 10 mei 1597, p. 203; ZA, Notulen Zeeland, 30 mei 1597, p. 253- 255

³⁴⁸ BL, Resolutiën Staten van Holland, 3 juni 1597, p. 241; Van der Poel, 'Particularisme' p. 43

³⁴⁹ BL, Resolutiën Staten van Holland, 10 juni 1597 p. 259; Hullu, 'admiraliteitscolleges' p. 50-51; Van der Poel, 'Particularisme' p. 45-49

³⁵⁰ ZA, Notulen Zeeland, 22 mei 1597, p. 216; ZA, Notulen Zeeland, 29 mei 1597, p. 218-230

³⁵¹ Japikse, Resolutiën Staten-Generaal, 14 juni 1597, p. 516; Eeckhout, 'Admiralenboek', p. 162, artikel I

³⁵² Japikse, Resolutiën Staten-Generaal, 14 juni 1597, p. 517-519

³⁵³ Japikse, Resolutiën Staten-Generaal, 25 juni 1597, p. 520-521; BL, Resolutiën Staten van Holland, 26 juni 1597, p.305

³⁵⁴ Japikse, Resolutiën Staten-Generaal, 18 juli 1597, p. 526-527

³⁵⁵ Resolutiën Staten-Generaal, 13 juni 1597, p.514-515; Eeckhout, 'Admiralenboek', p. 167, artikel XXXII en XXXIII

nu niet ingesteld. Er zou enkel meer controle en communicatie komen om wanpraktijken te voorkomen.³⁵⁶ De controle zou moeilijk te handhaven zijn en dit bleek ook in de praktijk het geval. De Zeeuwse admiraliteit stuurde pas in 1620 voor het eerst de rekeningen ter controle naar de Generaliteitsrekenkamer.³⁵⁷ Dit gedeelte van het akkoord was meer symboolpolitiek. De convoien en licenten gingen op de oude voet verder.³⁵⁸

Een ander punt waarop Zeeland zijn zin doordreef betrof de samenstelling van zijn admiraliteitscollege. Er werd fel gediscussieerd over toelating van de Gecommitteerde Raden van Zeeland en opnemng van drie leden van andere gewesten. Tenslotte gaf Maurits de doorslag. Drie buitenstaanders zouden zitting krijgen en de zeven leden van het dagelijks bestuur zouden voor één jaar in de admiraliteit zitting mogen nemen. In Artikel II werd dit expliciet opgenomen onder voorwaarde dat de leden van het dagelijks bestuur in het college alle banden met Zeeland zouden negeren en alleen generaliteitsbelangen in het oog zouden houden.³⁵⁹ Natuurlijk zou daarvan niets terecht komen. De drie externe leden zouden ook erg eenvoudig door de zeven Zeeuwen worden overstemd en buitenspel gezet. Dit vooruitzicht gaf voor Zeeland de doorslag; het behield zijn zelfstandigheid ter zee. Het was daarom bereid om cosmetische concessies te doen. Het moest deze ook doen onder druk van Holland en de Staten-Generaal.³⁶⁰

De onderhandelingen werden door Maurits onder grote druk gezet; hij dwong beide gewesten tot afspraken. Ook Zeeland ging sneller dan gebruikelijk akkoord.³⁶¹ Het hield de controle over zijn zeevazen en de ordonnantie wordt daarom algemeen beschouwd als een overwinning voor Zeeland. De Zeeuwse admiraliteit bleef een verlengstuk van het dagelijks bestuur van Zeeland. Het akkoord, dat in principe voor een jaar was maar twee eeuwen zou gelden, verbeterde de verhouding tussen Holland en Zeeland niet. De twee gewesten zonden over en weer gecommitteerden om toezicht te houden op de convoien en licenten. Zij waren - terecht - bang voor wanpraktijken van de ander.³⁶² De maatregel haalde overigens niets uit.

Op 13 augustus 1597 kwam de Instructie voor de Admiraliteiten officieel tot stand. Er was ruim twee maanden overlegd over de honderd artikelen.³⁶³ De ordening zou ingaan per 1 september. Zeeland deelde tegelijk mee dat het de Zeeuwse leden voor de Hollandse en Friese admiraliteitscolleges had benoemd.³⁶⁴ Het besloot dezelfde drie leden aan te wijzen die eerder waren genomineerd voor de Hollandse admiraliteiten maar toen niet waren toegelaten.³⁶⁵ Twee weken later stelde Zeeland de oprichting van de Zeeuwse admiraliteit uit omdat de leden uit andere gewesten nog niet waren aangekomen. De Staten-Generaal maakten bekend dat alle colleges op 1 september ingesteld moesten worden en dat de aanwezige leden plaats moesten nemen om snel te kunnen beginnen als de andere leden zouden arriveren.³⁶⁶ Besluiten konden echter alleen worden genomen als er tenminste een lid uit andere gewesten aanwezig zou zijn en er minimaal vijf leden aanwezig zouden zijn.³⁶⁷ Ieder jaar zouden in augustus en december vertegenwoordigers van de admiraliteitscolleges en gewesten

---

³⁵⁶ Resolutiën Staten-Generaal, 14 juni 1597, p. 516; Hullu, 'admiraliteitscollege', p. 52

³⁵⁷ Kluiver, 'Independente', p. 91; Van der Poel, 'Particularisme' p. 51

³⁵⁸ BL, Resolutiën Staten van Holland, p. 271 12 juni

³⁵⁹ Eeckhout, 'Admiraliteitboek', p. 162, artikel II

³⁶⁰ Japikse, Resolutiën Staten-Generaal, 26 juni 1597, p. 521-522; Hullu, 'admiraliteitscollege', p. 52-55

³⁶¹ ZA, Notulen Zeeland, 22 juni 1597, p. 277-278, ZA, Notulen Zeeland, 3 juli 1597, p. 282

³⁶² BL, Resolutiën Staten van Holland, 12 juni 1597, p. 272

³⁶³ Eeckhout, 'Admiralenboek', p. 162-171 uit 'Recueil van alle de Placaten ...betreffende de Admiralieteyten, convoyen, licenten en verdere zee-saaken' (Red. J. Scheltus, 's Graven Hage 1730) pp.1-48

³⁶⁴ Japikse, Resolutiën Staten-Generaal, 13 augustus 1597, p. 527

³⁶⁵ ZA, Notulen Zeeland, 7 augustus 1597, p. 304

³⁶⁶ Japikse, Resolutiën Staten-Generaal, 1 september 1597, p. 530

³⁶⁷ Eeckhout, 'Admiraliteitboek', p. 169, artikel VI

bijeenkomen om alle zeezaken gezamenlijk te bespreken en te regelen.³⁶⁸ Elk half jaar zouden besprekingen plaatsvinden over de beveiliging van de zee. Aldus geschiedde.³⁶⁹

De ordonnantie veranderde weinig aan de bestaande praktijk. De admiraliteiten bleven nauw verweven met het gewest en de plaats van legering, hoewel zij formeel instituties van de generaliteit waren en het algemeen belang ter zee moesten behartigen. Bij ernstige tweedracht tussen Holland en Zeeland was er doorgaans geen oplossing, tenzij de prins van Oranje als de admiraal-generaal een doorbraak kon bewerkstelligen of de Staten-Generaal als vredestiters konden optreden. De meeste kwesties sleepten echter eindeloos voort, net als voor 1597.³⁷⁰

6.4. Conclusie

Vele jaren trachtte Holland het beleid ter zee te centraliseren en zo de doelmatigheid ervan en zijn eigen greep erop te vergroten. Zeeland wilde hiervan niets weten en verzette zich met hand en tand. De tweespalt binnen Holland tussen Rotterdam, Amsterdam en het Noorderkwartier was nauwelijks minder groot, maar blijft buiten beschouwing. Tevergeefs zette Holland het koppige Zeeland via een handelsoorlog onder druk in een poging het te laten toegeven. Zeeland gaf echter geen krimp. De tweespalt leidde tot een politieke impasse die door de prins van Oranje werd doorbroken. Maurits zette als admiraal-generaal Holland en Zeeland onder grote druk om over een nieuwe instructie te overleggen.

Ook tijdens deze onderhandelingsronde wist Holland niet de centralisatie van het zeewezen te verwezenlijken. Zeeland was in deze tijd economisch en politiek sterker dan historici zich hebben gerealiseerd. Bovendien was het gewest onmisbaar in de strijd tegen het Spaanse leger en de Spaanse vloot, die in de jaren 1590 gevaarlijker waren dan Fruin's beroemde 'Tien Jaren' suggereren. Daarom drong Maurits als admiraal-generaal aan op een snelle afhandeling van de slepende geschillen. De Zeeuwse verdragingsacties zouden alleen maar zand in de oorlogsmachine strooien en daadkrachtig handelen in de weg staan. Onder druk van Maurits gingen Holland en de Staten-Generaal akkoord met een ongunstig compromis, dat verregaand tegemoetkwam aan de Zeeuwse verlangens. Men moet zich echter realiseren dat de Hollandse centralisatieplannen eigenlijk te modern voor die tijd waren en door de andere gewesten enkel als een verkapte methode werden beschouwd om de Hollandse belangen te bevorderen. Het Zeeuws particularisme paste naadloos in de tijd en verschilde nauwelijks van de Hollandse geesteswereld. De ordonnantie van 1597 was daarvan de logische uitkomst.

---

³⁶⁸ Japikse, Resolutiën Staten-Generaal, 13 juni 1597, p. 515-516; Eeckhout, 'Admiralenboek', p. 165, artikel XXV

³⁶⁹ Japikse, Resolutiën Staten-Generaal, 13 september 1597, p. 531; Resolutiën Staten-Generaal, 18 december 1597, p. 534; Hullu, 'admiraliteitscollege', p.58-59

³⁷⁰ Eeckhout, 'Admiralenboek', p.

7. Conclusie

De Nederlandse geschiedschrijving heeft in de negentiende en twintigste eeuw tot de jaren 1960 een sterk nationalistische, orangistische en Hollandocentrische inslag gehad. Als gevolg daarvan werd het nationaal belang tijdens de Republiek der Verenigde Nederlanden vereenzelvigd met het huis van Oranje of met Holland. De twee tradities gingen uit van een tegengesteld verklaringsmodel. Protestants-orangistische historici beschouwden de prins van Oranje als degenen die het gedecentraliseerde staatsbestel cohesie verschaften en het nationaal belang behartigden en het machtige Holland als hun natuurlijke tegenstander dat zich uitsluitend liet leiden door zijn eigenbelang en zich zeer particularistisch opstelde. De Hollandocentrische historici beschouwden het gewest Holland als de enige kracht die de verbrokkelde statenbond bijeenhield, zodat het provinciaal en nationaal belang min of meer samenviel, en de prins van Oranje als zijn belangrijkste opponenten, die alleen op de bres stonden voor hun eigen dynastieke belangen. De kleinere gewesten werden zowel in de orangistische als in de Hollandocentrische traditie nogal veronachtzaamd. Zij zouden zich hebben laten leiden door hun eigenbelang en verder door de prins van Oranje, volgens de orangistische geschiedschrijving omdat zij ook het nationaal belang onderkenden, volgens de Hollandocentrische geschiedschrijving omdat zij liever door de prins van Oranje dan door het overheersende Holland geringeloord wilden worden. Het gewest Zeeland kwam er in de twee tradities niet best af. Het zou zich zeer particularistisch hebben opgesteld, zich slechts door eigenbelang hebben laten leiden, elk gemeenschappelijk beleid hebben lamgelegd en zich even onwillig tegenover Holland als tegenover de prins van Oranje hebben opgesteld.

De Hollandocentrische traditie is voor de eerste tientallen jaren van de Nederlandse Republiek als verklaringmodel van veel groter belang dan de orangistische traditie; na de moord op Willem van Oranje vormde Holland het natuurlijk middelpunt van de opstandige gewesten, terwijl de jonge Maurits een ondergeschikte positie innam. In de jaren 1580 en vooral de jaren 1590 werd langzaam duidelijk dat de opstand tegen de wettige landsheer niet meer was terug te draaien en dat Holland en Zeeland de kern van een nieuw statencomplex vormden. Nadat het centraal gezag in Brussel, dat de Nederlanden samenhang had gegeven, was weggefallen moest het staatsbestel helemaal opnieuw worden opgebouwd. Gewestelijke standenvergaderingen en provinciale vertakkingen van het centraal gezag dienden in een veranderd krachtenveld een nieuwe plaats te vinden. Tegelijk moesten centrale instellingen worden opgebouwd om de militaire, maritieme en financiële krachtsinspanning van de gewesten van de Unie van Utrecht tegen de Spaanse oorlogvoering te land en ter zee te coördineren, op elkaar af te stemmen en te versterken. Holland functioneerde hierbij als drijvende kracht. Het Hollands bestuur en het centraal gezag lagen in deze tijd in elkaars verlengde; beide bevonden zich op het Binnenhof te Den Haag en hielden gezamenlijk de oorlogvoering tegen de vijand op leven en dood gaande. Holland bepaalde het beleid in de Staten-Generaal. Het gewest voerde daarom een centralistische politiek: het trachtte zoveel mogelijk macht in handen te leggen van organen van de generaliteit en daarmee van zichzelf. Deze politiek is begrijpelijk, zowel vanwege de enorme druk waaronder het statencomplex tegen de Spaanse macht te land en ter zee stond en de noodzaak de bondgenoten tot grotere krachtsinspanningen aan te zetten als vanwege het overheersende karakter van de Hollandse belangen en de wens het informele overwicht institutioneel gestalte te geven. Deze politiek was echter tegelijk een contradictio in terminis. De Opstand was in hoofdzaak gericht tegen de centralisatiepolitiek van de Habsburgers, die in overeenstemming met de tijdgeest was, maar grote weerstand opriep bij de gewesten in de Nederlanden, die hun zelfstandigheid en woud aan privilege wilden beschermen. Het gedeeltelijk succes van de Opstand betekende een zegepraal van de centrifugale krachten. En nu trachtte Holland zijn bondgenoten zowaar een centralisatiepolitiek op te dringen waartegen zij zich zolang met zo veel opoffering en kosten

hadden verzet. Het is logisch dat het Hollandse beleid op sterke weerstand stuitte bij de bondgenoten. Als voornaamste tegenstander ontpopte zich Zeeland, het gewest dat met Holland in opstand was gekomen in 1572, naast Holland de grootste krachtsinspanning in de strijd tegen de landsheer had geleverd en naast Holland de kern van het nieuwe statencomplex vormde. Het is een volledige miskennen van de toenmalige omstandigheden, verhoudingen en denkpatronen om de Zeeuwse houding te kenschetsen als particularistisch. Hoe deze dan wel moet worden beoordeeld is het onderwerp van dit werkstuk, met de hooglopende geschillen tussen Holland en Zeeland over het beheer van het zeewezen als toetssteen.

Holland en Zeeland bezaten in het laatste kwart van de zestiende eeuw immense belangen ter zee. De buitenlandse handel nam een cruciale plaats in beider economie in. De Hollandse handel draaide om de handel in massagoederen uit het Oostzeegebied. Deze hing nauw samen met de Antwerpse stapelmarkt; het was mede daarom logisch dat Holland de erfgenaam ervan zou worden na de val van Antwerpen. De Zeeuwse handel was evenwel nog veel nauwer verweven met de Antwerpse stapelmarkt; de Zeeuwse havens fungeerden als voorhavens ervan. Een decennium lang schenen zij na de val van Antwerpen een belangrijk deel van haar positie te kunnen overnemen. Het belang van de Zeeuwse handel in de jaren 1580 en 1590 is in de geschiedschrijving vanuit later perspectief sterk onderschat. De diepe tegenstellingen tussen Holland en Zeeland zijn als gevolg daarvan in een verkeerd licht beschouwd, alsof Holland reeds het centrum van de wereldhandel was en Zeeland een gewest was dat primair op de commerciële landbouw en de kaapvaart was gericht. Zeeland achtte zich in het laatste kwart van de zestiende eeuw nauwelijks de mindere van Holland en stond als een leeuw op de bres voor zijn belangen ter zee, die het te vuur en te zwaard tot de laatste snik verdedigde. Dat kwam tot uiting bij de vraag hoe het beheer van het zeewezen in het nieuwe statencomplex georganiseerd zou moeten worden.

Het beheer van het zeewezen was een zaak van levensbelang voor Holland en Zeeland omdat een veelheid van maritieme, financiële, commerciële en politieke zaken daarmee was verweven die tot de levensader van beide gewesten behoorden: de oorlogvoering tegen de Spaanse vijand te land en ter zee, de bescherming van de zeegaten en de kusten, de bestrijding van de Duinkerker kapers, de blokkade van de Vlaamse kust om economische en financiële redenen, de bescherming van de handel en visserij, de heffing en inning van de convoeien en licenten, de regulering van de kaapvaart, de bouw en het onderhoud van oorlogsschepen en de zorg voor de bewapening en de bevoorrading. Bestaanszekerheid, politieke macht, financiële zelfstandigheid, economische voorspoed en werkgelegenheid waren hierbij rechtstreeks in het geding. Holland en Zeeland als de twee zeevarende gewesten bij uitstek wilden de macht over het zeewezen daarom onder geen beding uit handen geven. Holland wilde zijn belangen veilig stellen, de doelmatigheid van het zeewezen bevorderen en de greep op de bondgenoten versterken door een beroep te doen op de generaliteit: het zeewezen zou een generaliteitszaak moeten worden, waaronder de admiraliteiten zouden ressorteren, met een centrale instelling, het College van Superintendentie, als waakhond. Holland rekende erop dit generaliteitsorgaan wel naar zijn hand te kunnen zetten. Zeeland zette zich vanaf het eerste moment schrap: het wenste zijn eigen belangen te behartigen en niet te buigen voor zijn machtige bondgenoot, die minder op het algemeen belang uit was dan op versterking van zijn eigen machtspositie en op waarborging van zijn eigen economische en financiële belangen.

De geschillen over het beheer van het zeewezen kregen hierdoor een slepend karakter. De Opstand had na 1572 een chaotische situatie geschapen waarin Holland en Zeeland ter zee hun eigen gang gingen en zich van elkaar zo weinig mogelijk aantrokken. Dat leidde tot veel problemen en fricties, die moeilijk op te lossen waren. Het lag voor de hand om in navolging van de oorlogvoering te land ook die ter zee beter te coördineren en op elkaar af te stemmen. In de jaren 1580 en 1590 trachtten de Staten van Holland en de Staten-Generaal jaar in jaar uit het zeewezen te centraliseren en zetten zij Zeeland onder zware druk om toe te geven. Het

gewest gaf echter geen krimp. Het maakte gebruik van de machtsmiddelen van de zwakste: het voerde een scala aan vertragingstactieken uit, het maakte gebruik van een veelheid van chantagepraktijken, het deed allerlei vage concessies die direct werden ingetrokken als het beoogde doel was bereikt, het dreigde geen bijdrage te leveren aan de oorlogvoering en het trok zich regelmatig met een beroep op ruggespraak uit elk overleg terug. Holland raakte op den duur zwaar gefrustreerd, maar wist ook niet door soortgelijke chantagepraktijken tegen Zeeland toe te passen zijn zin door te drijven. Ondertussen bleek het beleid ter zee zonder centralisatie van het zeewezen in een aantal opzichten behoorlijk te functioneren. Dat gold voor de oorlogvoering ter zee tegen de vijand, de bescherming van havens en kusten, de blokkade van de Vlaamse kust en de bescherming van de handel. Onderdelen die minder liepen, zoals de bestrijding van de Duinkerker kapers en de bescherming van de visserij, zouden ook bij centralisatie van het zeewezen weinig baat hebben. Het grootste probleem vormden de heffing en de inning van de convooien en licenten door de admiraliteiten, die aanleiding gaven tot sterke provinciale ongelijkheid, rivaliteit en fraude. Deze kwam Zeeland echter uitstekend uit om zijn handelspositie tegen Holland te beschermen. De problemen ter zee waren niet van dien aard dat zij absoluut noodzaakten tot centralisatie van het beheer van het zeewezen. Hiervan kwam dan ook niets terecht. Onder druk van een Spaanse Armada en de gemeenschappelijke stadhouder Maurits kwam tenslotte in 1597 een tijdelijke oplossing tot stand, die twee eeuwen geldig zou blijven, zoals zoveel noodverbanden een eigen leven in de Republiek gingen leiden. Zeeland kwam hierbij onmiskenbaar als overwinnaar uit de bus; het trok in alle opzichten aan het langste eind. De gewestelijke zelfstandigheid, neergelegd in de Unie van Utrecht, bleek niet te doorbreken; de noviteit van Hollands centralisatiepolitiek en de diepgaande verdeeldheid in Holland zelf, waar kwartieren en steden hun eigen belang niet minder lieten prevaleren boven het provinciaal belang, speelden echter ook een belangrijke rol. Zeeland behield het onbeperkte beheer over zijn zeewezen; de incestueuze verhouding tussen de Zeeuwse admiraliteit en de Gecommitteerde Raden van Zeeland garandeerde dat een nominale generaliteitsinstelling de facto een verlengstuk van het provinciaal bestuur was. De Republiek was geen staat met een nationaal belang; zij was een statenbond met autonome gewesten en provinciale belangen, die de natuurlijke basis van denken en handelen vormden. Het gaat niet aan daarop de negatieve kwalificatie van particularisme te plakken.

Er zijn genoeg mogelijkheden om dit onderzoek te vervolgen. Om te beginnen zou de economische en financiële verhouding tussen Holland en Zeeland in de jaren 1580 en 1590 door zorgvuldige analyse van alle kwantitatieve gegevens die voorhanden zijn beter kunnen worden onderbouwd; dat zal ondubbelzinnig aantonen dat het belang van Zeeland in die tijd in de geschiedschrijving is onderschat. Als tweede zou de relatie tussen Holland en Zeeland ten aanzien van centralisatie van het zeewezen in de halve eeuw na 1597 diepgaand kunnen worden onderzocht. Holland bleef namelijk proberen om alsnog zijn zin door te drijven. Het aangekondigde plan om de transcriptie van de *Resoluties van de Gecommitteerde Raden ter Admiraliteit in Zeeland* tot 1648 voort te zetten biedt daarvoor veelbelovende perspectieven. Er moet trouwens in het algemeen veel meer onderzoek worden verricht naar de verhouding van de kleine gewesten tot Holland en de generaliteit. De hele geschiedschrijving heeft zich blind gestaard op Den Haag en wat zich daar afspeelde. En tenslotte zouden ook interessante gezichtspunten voor de admiraliteitscolleges in de Republiek geopend kunnen worden door een vergelijkend onderzoek met de admiraliteiten in Engeland en Frankrijk.

Bibliografie

Primaire Bronnen

Zeeuwse Archief (ZA), Middelburg, Nederland

Het archief van de Staten van Zeeland en hunne Gecommitteerde Raden. 1578-1795
Heeringa, K. 's-Gravenhage 1922

Resolutiën van de Gecommitteerde Raden ter Admiraliteit in Zeeland, 1584-1609. 5
vols. Loo, van I; Berends, A.D. et al. Middelburg 2012

British Library (BL), Londen, Verenigd Koninkrijk

Resolutiën 1524-1570, 1575-1795. Resolutiën Staten van Holland, S.599

Digitale uitgaven

Resolutiën der Staten-Generaal 1576-1609. Japikse, N. en Rijperman, H.H.P (ed.), 14 dln., 's-
Gravenhage, 1915-1970, Toegang via
[http://resources.huygens.knaw.nl/retroboeken/statengeneraal/#page=555&accessor=to
c&source=6OR&view=imagePane](http://resources.huygens.knaw.nl/retroboeken/statengeneraal/#page=555&accessor=to&source=6OR&view=imagePane), periode 2011-2015

Websites

Universiteit Leiden, ‘ Nieuws op het gebied van de Tachtigjarige Oorlog of De Bello Belgico’
<http://www.dutchrevolt.leiden.edu/Pages/start.aspx> Toegang verkregen tussen 2012 en
2015

Secundaire Bronnen

- Asaert, G., Bosscher, Ph.M., Bruijn, J.R., Hoboken, W.J., van et al: *Maritieme geschiedenis der Nederlanden (MGN)* (Bussum 1976-1978)
- Baalberg, J. *Van opstand tot onafhankelijkheid; de Unie van Utrecht en het ontstaan van een zelfstandige staat 1559-1609* ('s-Gravenhage 1979)
- Baelde, M. 'De Pacificatie van Gent in 1576: Hoop en Twijfel in de Nederlanden', *Bijdragen en mededelingen betreffende de geschiedenis der Nederlanden*, vol. 91 (1976) 369-393
- Bijl, A. *De Nederlandsche Convooidienst 1300-1800. De maritieme bescherming van koopvaardij en zeevisscherij tegen piraten en oorlogsgevaar in het verleden* (Den Haag 1951)
- Blécourt, A.S. de, en N. Japikse ed., *Klein plakkaatboek van Nederland. Verzameling van ordonnantiën en plakkaten betreffende regeeringsvorm, kerk en rechtspraak* (14e eeuw tot 1749) (Groningen/Den Haag 1919) nr. XVI, p. 113- 117
- Bochove, C. van, 'De Hollandse Haringvisserij tijdens de Vroegmoderne Tijd' *Tijdschrift voor sociale en economische geschiedenis* 1 (2004) nr. 1, 3-27
- Blockmans, W.P., 'The economic expansion of Holland and Zeeland in the fourteenth-sixteenth centuries', in: E. Aerts et al. (eds.), *Studia historica oeconomica* p. 41-58. (Leuven, 1993)
- Blockmans, W.P. Alternatives to monarchical centralisation: the great tradition of revolt in Flanders and Brabant. In H.G. Koenigsberger (ed.), *Republiken und Republikanismus im Europa der frühen Neuzeit*, 145 - 154 (1988)
- Blockmans, W.P., *1477 Het algemene en de gewestelijke privilegien van Maria van Bourgondie voor de Nederlanden* (Kortrijk - Heule, 1985)
- Blockmans, W.P; Prevenier W, et al., *De Bourgondiërs; de Nederlanden op weg naar eenheid 1384-1530* (Leuven 1997)
- Boels, H. (ed). *Overheidsfinanciën tijdens de Republiek en het Koninkrijk, 1600-1850* (Hilversum 2012)
- Bos-Rops J.A.M.Y., Smit J.G en Vlist E.T. van der. *Holland bestuurd. Teksten over het bestuur van het graafschap Holland in het tijdvak 1299-1567* (Den Haag 2007)
- Brakke, L.E. de. 'Inleiding tot eene beschrijving der rechten van den Heer van Veere' in: *Archief Vroegere en latere mededeelingen voornamelijk in betrekking tot Zeeland, uitgegeven door het Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen*, (1930), p 141-204
- Bruijn, J.R. *Varend verleden. De Nederlandse oorlogsvloot in de zeventiende en achttiende eeuw* (Amsterdam 1998)
- Brusse, P. en Mijnhardt, W. red., *Geschiedenis van Zeeland deel II. 1550-1700* (Zwolle 2012)

- Degryse, R. Uit de Geschiedenis van onze zeemacht: De oorsprong van de admiraliteit van Vlaanderen onder Lodewijk van Male in *Bijdragen voor de Geschiedenis der Nederlanden* Vol. 14, p. 177-196, (1959)
- Degryse, R. De admiraals en de eigen marine van de Bourgondische Hertogen 1384-1488 in *Mededelingen Koninkelijke Belgische Marine Academie* p. 140-225 Vol. 17 (1965)
- DeVries, J. 'On the Modernity of the Dutch Republic' *The Journal of Economic History*, 33 (1973) pp 191-202.
- Dissel, van. A., *Varen en vechten. 's Lands zeemacht in druk 1597-1795.* (Den Haag 1997)
- Donche, P. 'Schepper, de, Cornelius Duplicius, diplomaat van Karel V, staatsraad van de Nederlanden' in: *Nationaal Biografisch Woordenboek*, (Brussel, Paleis der Academiën 2002), XVI, kol. 675
- Ebben, M. eds., Groenveld, S. *De Scheldedelta als verbinding en scheiding tussen Noord en Zuid, 1500-1800* (Maastricht 2007)
- Eeckhout, L., *Het Admiralenboek. De vlagofficieren van de Nederlandse marine 1382-1991* (Amsterdam 1992)
- Enthoven, V., *Zeeland en de Opkomst van de Republiek. Handel en Strijd in de Scheldedelta c. 1550-1621*(2^e druk; Leiden 1996)
- Gelderens, M. van. *Op zoek naar de Republiek; politiek denken tijdens de Nederlandse Opstand (1555-1590)* (Hilversum 1991)
- Glete, J. *Navies and nations: Warships, Navies, and State Building in Europe and America, 1500-1860, Volume 1 & 2* (Stockholm 1993)
- Glete J., *Warfare at sea, 1500-1650; maritime conflicts and the transformation of Europe*, (London 2000)
- Groenveld, S. *De kogel door de kerk? De opstand in de Nederlanden 1559-1609* (Zutphen 1991)
- Groenveld, S. *De Tachtig Jarige Oorlog. Stand En Consolidatie In De Nederlanden (Ca. 1560-1650* (Zutphen 2008)
- Grol, H.G. *Het Zeeuwsche Prijzenhof te Vlissingen, 1575-1577* (Vlissingen ca.1916)
- Grol, H.G. *Het Beheer van het Zeeuwsche Zeewezen, 1577-1587*(Vlissingen 1936)
- Gunn, S. War and Identity in the Habsburg Netherlands, 1477-1559 in Stein R. en Pollman, J. *Networks, Regions and Nations: Shaping Identities in the Low Countries, 1300-1650* (Leiden 2010)
- Heeringa, K. De instructiën voor de gewestelijke regeering van Zeeland; in *Archief : vroegere en latere mededeelingen voornamelijk in betrekking tot Zeeland* (1912), pag. 27-129.

- Heyning, K. *De tapijten van Zeeland* (Middelburg 2007)
- Historisch Genootschap, *Kronijk van het Historisch Genootschap*, jaargang 16, vierde serie, eerste deel (Utrecht 1860) 317-327
- Hooft, P.C. *Nederlandse Historiën. Een keuze uit het grote verhaal van de Nederlandse Opstand.* (Amsterdam 2007)
- Hullu, J. de. *Inventaris van het archief van de Admiraliteitscolleges, 1586-1795, samengevoegde versie.* Nationaal Archief, (Den Haag 2010)
- Hullu, J. de, *De archieven van de admiraliteitscolleges* (Den Haag 1924)
- Israel, J.I. en Smilde, B. *De Republiek, 1477-1806* (Franeker 2001)
- Jansen, H.P.H. Scheepvaart van het noorden tot 1400, in: Asaert, G. et al. (Ed.) *Maritieme geschiedenis der Nederlanden: Deel 1. Prehistorie, Romeinse tijd, middeleeuwen, vijftiende en zestiende eeuw.* (1976). pp. 75-107
- Jonge, J.C. de. *Geschiedenis van het Nederlandsche Zeewezen* (Haarlem 1833-1848)
- Kernkamp, J. H. *De handel op de vijand, 1572-1609. Eerste en tweede deel: 1572-1588 en 1588-1609* (Utrecht 1934)
- Kluisver, J.H., *De Souvereine Independenten Staat Zeeland* (Middelburg 1998)
- Knapen, B. *De man en zijn staat : Johan van Oldenbarnevelt, 1547-1619* (Amsterdam 2005)
- Lem, A. van der, *De Opstand in de Nederlanden (1555-1648)* (Utrecht 1995)
- Loo, I. van. 'For Freedom and Fortune. The Rise of Dutch Privateering in the first half of the Dutch Revolt, 1568–1609' in Marco van der Hoeven (ed.), *Exercise of arms. Warfare in the Netherlands, 1568–1648* (Leiden 1997), pp. 173–195
- Mahan, A.T. *The Influence of Sea Power Upon History, 1660-1783* (New York 1957)
- Meij, J.C.A. de, 'Oorlogsvaart, kaapvaart en zeeroof'. in: Asaert, G. et al. (Ed.) *Maritieme geschiedenis der Nederlanden: Deel 1. Prehistorie, Romeinse tijd, middeleeuwen, vijftiende en zestiende eeuw.* (1976) pp. 307-337
- Muller, P.L. *De Staat der vereenigde Nederlanden, 1572-1594* (Haarlem 1872)
- Nierop, H. van, *Ons Erfdeel. Jaargang 38.* (Raamsdonksveer 1995)
- Nijs, Th.A.H. de, en Beukers, E. *Geschiedenis van Holland, II, 1572 tot 1795* (Hilversum 2002)
- Noordzij, G.A. *Gelre: Dynastie, land en identiteit in de late middeleeuwen.* (Hilversum 2009)
- Parker, G. *The Dutch Revolt* (Middlesex 1979)

- Parmentier, J. (2007). Een maritiem-economische schets van de deltahavens, 1400-1800, in: Ebben, M.A. et al. (Ed.) (2007). *De Scheldedelta als verbinding en scheiding tussen Noord en Zuid, 1500-1800* (Maastricht 2007)
- Poel, J, van der. *Het Particularisme van Zeeland en de Convooyen en Licenten* (Middelburg, 1929)
- Pollentier, F. *De admiraliteit en de oorlog ter zee onder de aartshertogen (1596-1609)* (Brussel 1972)
- Pollentier, F. Admiraliteit, in: Asaert, G. et al. (Ed.) *Maritieme geschiedenis der Nederlanden: Deel 1. Prehistorie, Romeinse tijd, middeleeuwen, vijftiende en zestiende eeuw.* (1976). pp. 295-306
- Pratt, F. en Gorey, E. *The Battles that Changed History* (Dover 2000)
- Roos, D. *Twee eeuwen varen en vechten, 1550-1750. Het admiralengeslacht Evertsen* (Vlissingen 2003)
- Scheltus, J., *Recueil van verscheyde placaten, ordonnantien, resolutien, instructien, ordres en lysten &c. betreffende de saacken van den oorlogh te water en te lande.* ('s Gravenhage 1716)
- Schepper, H. de, Tümpel, C.L. en Vet, J. de, *1648: De Vrede van Munster* (Hilversum 1997)
- Sicking, L., 'De admiraliteit van Vlaanderen tussen 1537 en 1560. Een institutionele verkenning' in: *De Franse Nederlanden.* 20^e Jaarboek (1995) 240-255
- Sicking, L. *Zeemacht en Onmacht: Maritieme Politiek in de Nederlanden 1488-1558* (Amsterdam 1998)
- Sicking, L. *Neptune and the Netherlands: State, Economy, and War at Sea in the Renaissance.* History of Warfare Vol. 23 (Leiden, Boston 2004)
- Sicking, L. Ten faveure van Veere en de vorst. De heren van Veere als makelaars in macht tussen zee en vasteland, ca. 1430-1558. In: Henderikx P., Blom P., Herwijnen G. (Red.) *Borsele Bourgondië Oranje. Heren en markiezen van Veere en Vlissingen, 1400-1700.* (Hilversum 2009) 27-60
- Sigmond, J.P. *Nederlandse zeehavens tussen 1500 en 1800* (Amsterdam 1989)
- Sigmond, J.P. *Zeemacht in Holland en Zeeland in de zestiende eeuw* (Hilversum, 2013)
- Stein R. en Pollman, J. *Networks, Regions and Nations: Shaping Identities in the Low Countries, 1300-1650* (Leiden 2010)
- Swart, K.W. *Willem van Oranje en de Nederlandse Opstand 1572-1584* ('s-Gravenhage 1994)

- Vliet, A.P. van. *Vissers en kapers : de zeevisserij vanuit het Maasmondgebied en de Duinkerker kapers* (ca. 1580-1648) ('s-Gravenhage 1994)
- Vliet, A.P. van 'Foundation, organization and effects of the Dutch Navy (1568-1648)' in: M. van der Hoeven red., *Exercise of Arms. Warfare in the Netherlands 1568-1648* (Leiden 1997) 153-172
- Vliet, A.P. van, *Vissers in oorlogstijd. De Zeeuwse visserij in de jaren 1568-1648* (Middelburg 2003)
- Vries, J. de, en Woude, A. van der, *The First Modern Economy: Success, Failure, and Perseverance of the Dutch Economy, 1500-1815* (Cambridge 1995)